

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DIŞ POLİTİKA KARAR ALMA SÜRECİNDE İNANÇ ETKİSİ: KUDÜS ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ÖMER FARUK ÖZBAY

GAZİANTEP-2019

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DIŞ POLİTİKA KARAR ALMA SÜRECİNDE İNANÇ ETKİSİ: KUDÜS ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ÖMER FARUK ÖZBAY

DANIŞMANI
DOÇ. DR. AHMET KESER

GAZİANTEP-2019

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Ömer Faruk ÖZBAY** tarafından hazırlanan “**Dış Politika Karar Alma Sürecinde İnanç Etkisi: Kudüs Örneği**” başlıklı tez, **01 / 07 / 2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Görevi

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası:

Kurumu/Üniversitesi

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Ahmet KESER

Tez Danışmanı

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Murat ASLAN

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Mesut ŞÖHRET

Gaziantep Üniversitesi

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

**Prof. Dr. Mazlum ÇELİK
Enstitü Müdürü**

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Dış Politika Karar Alma Sürecinde İnanç Etkisi: Kudüs Örneği**” başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.09.07.2019

Ömer Faruk ÖZBAY

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın tamamlanması sürecinde, ayırt etmeksizin tüm öğrencilerine göstermiş olduğu kıymet ve yardımlarından dolayı Tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Ahmet KESER'e, sabır ve desteklerinden dolayı aileme, eşime ve kızlarıma ve bana ilham veren kalbi Kudüs'le sembolleşen tüm kardeşlerime teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın ülkeme, milletime faydalı olmasını temenni ederim.

Gaziantep, 2019

Ömer Faruk ÖZBAY

ÖZET

Yeryüzünde ‘‘kutsal’’ kelimesiyle bu kadar özdeşleşen bir şehir yoktur. Nice ilahi tecellilerin yaşandığı, nice peygamberlerin geldiği ve büyük medeniyetlere evsahipliği yapan bu şehir tarih boyunca bu dini önemine binaen nice devletlerin, kültürlerin, medeniyetlerin yaşadığı bir şehir olmuştur.

Kudüs’ün en büyük özelliği ehli kitap dediğimiz dinlerin (tek tanrılı, semavi dinler), Kudüs’ü anavatanları olarak görmeleri ve haklı olarak bu atfettikleri öneme dair verdikleri ve günümüzde dahi var olan mücadeleleridir.

Bunun için Kudüs’ü önce din perspektifli okumak gerektir. Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için Kudüs’ün dini ve tarihi önemini anlamak, Kudüs uğruna bugün dahi verilen mücadeleleri ve devletlerin Kudüs politikalarını okumakta bize ışık tutacaktır.

Kudüs’ün dini önemi Hz. Âdem ile başlar. Ama Kudüs için asıl mücadele ehli kitap diye adlandırdığımız üç din için de ata kabul edilen İbrahim’in bu topraklara adım atması ile başlar. Daha sonrasında ise İbrahim çocukları arasında, günümüze kadar süren ve kıyamete kadar sürecek olduğuna inanılan bir mücadele başlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamiyet, Siyonizm, Evanjelizm, Kudüs, Filistin.

ABSTRACT

There is no city on the earth which recalls the word 'sacred', more than Jerusalem. According to divine books, many revelations were descended and countless prophets were sent in Jerusalem and it hosted many great civilizations. Because of its religious importance many states, cultures and civilizations settled there throughout the history.

The greatest aspect of Jerusalem is that it is regarded by the people of the book (Muslims, Christians and Jews) as homeland and, because of their rightful respect for Jerusalem, their constant conflict over it.

Because of this, situation of Jerusalem must be interpreted firstly from the religion perspective. Understanding the religious and historical importance of Jerusalem for the people of the book will help to understand the past and ongoing conflicts over it. It will also help figuring out state policies relating to Jerusalem.

Religious history of Jerusalem starts with prophet Adam. But only after prophet Abraham, who is accepted as ancestor by members of all three religions, the main conflict over it starts. After him, among his children starts the fight over Jerusalem, which is believed to last until the Day of Judgement.

Keywords:Islam, Zionism, Evangelism, Jerusalem, Palestine.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	2
1.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
1.4. Araştırmanın Tipi ve Uygulama Planı.....	4
1.5. Araştırmanın Yöntem ve Gereçleri.....	4
1.6. Araştırmanın Hipotezleri.....	5
1.7. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Yahudilik Tarihinde Kudüs.....	7
2.1.1. Yusuf ve Mısır Dönemi.....	8
2.1.2. Musa ve Çile Dönemi.....	9
2.1.3. Yuşa ve Kudüs'e Giriş.....	11
2.1.4. Samuel Dönemi.....	11
2.1.5. Davud ve Süleyman Dönemleri.....	12
2.1.6. Babil Dönemi.....	13
2.1.7. Pers Dönemi ve Ezra.....	13
2.1.8. Roma Dönemi.....	13
2.2. Hristiyanlık Tarihinde Kudüs.....	14
2.2.1. Pavlus.....	15
2.3. İslam Tarihinde Kudüs.....	16
2.3.1. Hz. Ömer'in Fethi ve Sonraki Dönemler.....	16

2.3.2. Haçlı Seferleri.....	17
2.3.3.Selahaddin Eyyubi Ve Kudüs'ün Fethi	18
2.3.4.Memlukler ve Sultan Baybars	19
2.3.5. Osmanlı Dönemi Kudüs	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM.....	20
3.1. Araştırma Modeli	20
3.2. Evren ve Örneklem.....	20
3.3. Veri Toplama Araçları	20
3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	20
3.5. Yahudilikte Kudüs.....	21
3.6.Hıristiyanlıkta Kudüs	23
3.7. İslam'da Kudüs	24
3.8. Dış Politika Kavramı.....	27
3.9. Dış Politika Kararlarının Analizi.....	30
3.10. Karar Alma Sürecini Etkileyen Etmenler.....	30
3.11. Tarihsel Süreç.....	30
3.12. İstihbarat.....	32
3.13. Uluslararası Hukuk.....	34
3.14. Güçler Dengesinde Sınırlılık Ve İttifak Blokları	35
3.15. Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar).....	37
3.16. Medya.....	39
3.17. İdeoloji ve Din.....	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM	48
4.1. Kutsal Metinlerin ve Dış Politika Kararlarının Analizine İlişkin Bulgular	48
4.1.1.Siyonizm.....	49
4.1.2.İngiliz Hâkimiyeti.....	50
4.1.3. Arap İsrail Çatışması	51
4.1.4. 1967 Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı) ve Kudüs.....	52
4.1.5. Sabra ve Şatila Katliamı	53

4.1.6.1993 -1995 Oslo Barış Süreçleri	55
4.2. Trump’ın ABD Başkanlığı ve Kudüs Politikası.....	57
4.2.1.İsrail’in Tepkisi	62
4.2.2. Ortodoks ve Katolik Dünyasının Tepkisi	63
4.2.3.Rusya’nın Tepkisi.....	64
4.2.4.Vatikan’ın Tepkisi	66
4.2.5.Avrupa Birliği’nin Tepkisi	67
4.2.6.İngiltere’nin Tepkisi	68
4.2.7.Almanya’nın Tepkisi	69
4.2.8.Fransa’nın Tepkisi	70
4.2.9.Birleşmiş Milletler’in (BM) Tepkisi	70
4.2.10.Türkiye’nin Tepkisi	72
4.2.10.1. İslam İşbirliği Teşkilatı Kudüs Zirvesi.....	73
4.2.10.1.1. İslam İşbirliği Teşkilatı Olağanüstü Zirvesi “Kudüs İçin Özgürlük” Konulu İstanbul Deklarasyonu	74
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	76
KAYNAKÇA	79

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Üç semavi dine göre, Tanrı tarafından kutsal ilan edildiğine inanılan bu kadim toprakların adı, Mısır Orta Krallık yazıtlarında ‘‘Rusalim’’ adı ile geçer. Yahudilerin Yeruselayim, Hristiyanların Jarusselam, Müslümanların ise Darusselam adını verdikleri bu topraklar, üç din için de ‘‘dostluk, selamet, barış yurdu’’ anlamını ifade eder (Uğurluel, 2017, s. 13).

İlk yerleşim zamanlarının MÖ 3500 yıllarına kadar dayandığı bu kadim şehrin ilk meskûnları, Arap asıllı Kenanlılar’dır. Kenanlılar’dan sonra, Asurlar, Babiller, Persler, Makedonyalılar, Sasaniler, Romalılar, Bizanslar ve Müslümanlar, Kudüs’e hâkim olmuşlardır(Durmaz, 2014).

İlahi kutsiyet üzerinden Kudüs’ün tarihini okumak ve anlamak için, ilk yaratılan insan Adem’in dünyaya girişinin, ilahi âlemlerin dünyaya açılan kapısı olan Kudüs’ten olduğu inancı, bu kutsal şehrin insanlık tarihi ile eşdeğer olduğunu ve önemini bize gösterir (Uğurluel, 2017, s. 12-13). İlahi kutsiyetin dışında, bulunduğu konum gereği ticari, ekonomik ve siyasi çekişmelere sahne olan bu şehir, birçok savaşa, birçok yıkıma ve katliama tanık olmuştur.

Uğruna nice savaşların yapıldığı Kudüs, günümüzde de önemini korumakta ve dini anlayışın siyasetteki mekânsal yansıması olarak -kıyametin kilidi- olarak görülmektedir. Bu açıdan Kudüs, ülkelerin, ideolojilerin, fikirlerin her zaman gündem maddesi olmuştur.

Özellikle Kıyametin kilidi, gökler âleminin dünyaya açılan kapısı olarak görülmesi, üç semavi dinin bu anahtarı elinde bulundurmak istemesine neden olmakta ve ülkelerin bu bağlamda yürüttükleri din temelli bir Kudüs politikası bulunmaktadır. Dini anlayışla şekillenen bu politikaların ekonomiye, siyasete ve daha birçok alana yansıması olmaktadır.

Din temelli bu politikalar gökler âlemi ile temellendirildiğinden çoğu zaman güçler dengesi gözetilmeksizin uzun vadede de olsa kararlı adımlarla yürütülmekte ve kıyamet savaşı beklentisi içinde olan bu anlayışla beraber, insanlık büyük bir savaşa doğru hızla ilerlemektedir.

Realist anlayışta ülkelerin dış politika kararlarında ülke menfaati ön plana çıkarılmıştır. “Çıkar, milli güvenlik” gibi kavramlar din perspektifinden bakıldığında da bu kavramların din olgusundan asla soyutlanamayacağı görülmektedir. Sonuçta karar alıcılar, ilahi gücün yanında olma, dünyada ve ölüm sonrası hayatta ödüllendirileceği düşüncesi de “çıkar” temellendirilmesine uymaktadır.

İşte Kudüs bu anlayışın dünyadaki tek yansımasıdır. İlk insan Adem’den beri bu anlayışa dayanarak nice savaflara tanıklık eden Kudüs, üç din için de ilahi esintilerin teneffüs edildiği bir yerdir ve her devirde gündem maddesi olmuştur. Bu konuyu mitolojik efsane olarak gören materyalist düşünce, bu fikirlerin ve inançların, son zamanlarda karar alıcılar tarafından dillendirilmesi ile dinin siyasetten soyutlanamayacağını görmüştür. Üç semavi din için de Kudüs, ilahi tecellilerin yaşandığı, Tanrı tarafından kutsallığı ilan edilmiş, elçilerin göğe yükseldiği, kıyametin kopacağı, kurtarıcının geleceği ve hesap görüleceği yerdir.

Sonuç olarak Kudüs’e hâkim olan inanç, ilahi tecelliye mazhar olacak ve büyük kurtarıcı ile dünyaya hâkim olup dünyayı adalet huzur ve güven saracaktır. Bu inanç ve düşünce ile yapılan uzun ve kısa vadeli politikalar ile şekillenen günümüz stratejileri tarihsel perspektiften din eksenli incelenecektir.

1.1. Araştırmanın Problemi

İnsanlık tarihi ile yaşıt olan inanç kavramı, her ne kadar içsel dogmatik bir olgu olarak görünse de zamana, kişilere, mekâna, siyasete, ekonomiye vs. birçok alana da yansımaları olmuştur. Dolayısıyla karar alıcıların inanç ekseninde izledikleri politikalar doğrultusunda, kutsallık atfedilen bu değerler için insanlık büyük bedeller ödemiştir ve ödemeye devam etmektedir.

Kudüs de bu değerlerin en başında gelen ve inancın mekâna yansımasına en büyük örnektir. Eskatolojik ¹ bağlamda karar alıcıların izledikleri politikalar binlerce yıldır Kudüs üzerinden okunmaktadır. Asırlarca süren mücadelelerle büyük bedellerin ödendiği Kudüs, günümüzde de geleceğin şekillenmesi açısından karar alıcıların dış politik kararlarında büyük mücadeleler yürüttüğü ve bedel ödemeye hazır olduğu kutsal bir belde ve siyasi bir merkezdir.

¹ Eskatolojik; İnsanlığın nihai kaderi veya dünya tarihini sonuçlandıran olaylar.

Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi “İnanç kavramı, dış politika karar alma sürecinde etkili midir?” sorusu üzerine odaklanmakta ve Kudüs özelinde bu soruya cevap aranmaktadır.

1.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Zaman olarak sınırlılıkları; Araştırma, konusu ve muhteviyatı bakımından Kudüs’ün tarihsel ve mitolojik önemi; tarihi ve dini kaynaklardan genel olarak taranmış ama özellikle ABD başkanı Trump’ın 45. Başkanlık seçimini kazanıp yemin ettiği tarih olan 20.01.2017 tarihi ve sonrasında, Kudüs üzerinden günümüze kadar olan din temelli politikaları ve bu politikaya din temelli tepkileri olan, AB, BM, Türkiye, Rusya, İsrail ve İngiltere’nin Kudüs’e ilişkin dış politikaları ile sınırlı tutulmuştur.

Mekânsal olarak sınırlılıkları; Dış politika kararlarında inancın etkisi birçok platformda görülmesine rağmen, eskatolojik düşüncede Kudüs’ün üç din için de belirleyici bir mekân olması araştırmanın sadece Kudüs’e ilişkin boyutu ile sınırlı tutulmuştur.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

ABD PEW Araştırma Merkezi’nin Din ve Kamu Yaşamı Forumu’nun yaptığı araştırmaya göre, dünyada yaşayan insanların yaklaşık %86 oranında ²herhangi bir inanca sahip olduğundan yola çıkarak, inanç kavramının, insanın bireysel ve toplumsal yaşamında şekillendirici etkisinin göz ardı edilemeyeceği aşikârdır. Bu etki insanın bireysel ve toplumsal yaşamında sosyokültürel, siyasi, ekonomik, uluslararası ilişkiler vb. alanlarda okunabilir olduğu tarihsel süreç içerisinde okunabilir.

İnancın mekâna yansımalarının en büyük örneklerinden Kudüs’ün, üç din için de dünyanın ilahi âlemlere açılan kapısı olarak görülmesi, Kudüs’e hâkimiyetin Tanrı gücünü de yanına almak şeklinde değerlendirilmesi, dünyanın sonunda ortaya çıkacağına inanılan iyi ve kötü bağlamı savaşın meydana geleceği yer olarak görülmesi, “kurtarıcının” Kudüs’e ineceğine inanılması ve kıyametle beraber ilahi tecellinin Kudüs’te meydana geleceğine

² ABD PEW Araştırma Merkezi 2012 verilerine göre <https://www.yenisafak.com/aktuel/iste-69-milyarlik-dunyanin-din-nufusu-436757>

inanılması gibi nedenlerle, insanlık Kudüs için büyük bedeller ödemiş ve hala da ödemeye devam etmektedir.

Soğuk savaş sonrası denenmiş olan ideolojiler ve materyalizmde boğulan insanlık yeniden manaya yönelmiş ve bu duygu ve düşünceler, süper güç dediğimiz ülkelerde, basın açıklamalarında, uluslararası ilişkilerde, makalelerde, sosyokültürel vs. birçok platformda dillendirilir olmuştur. Bu inanç ve realiteyi göz önünde bulundurursak, dünyanın akıbetinin Kudüs üzerinden belirleneceği gerçeği önümüze çıkmaktadır. Karar alıcıların izlediği politikalar ve verdikleri demeçlerde de bu gerçeğin izleri görülmektedir.

Dolayısı ile bu araştırma Kudüs'ün önemini ve Kudüs'ün dış politikada ne kadar ehemmiyetli bir konu olduğunu, yaşadığımız bu yüzyılda pek çok çatışmanın temelinde yatan en önemli hususlardan birisinin de inanç olduğu iddiasını açıklamaya çalışmaktadır.

Bu çalışmada; siyasi okumalarda, Kudüs üzerinden inanç realitesinin ne kadar önemli ve belirleyici olduğunun ortaya konması suretiyle, bu alanda çalışanlara geniş bir perspektif kazandırılması amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Tipi ve Uygulama Planı

Yukarıda sunulan araştırma problemine eleştirel doküman incelemesi yöntemiyle cevap aranmış ve araştırma kapsamındaki *kutsal metinler* ve *dış politika kararlarına* ilişkin nitel bir analizle, Kudüs'ün tarihi ve dini kimliği incelenmiş, daha sonra çalışma kapsamındaki ülkelerin izlediği dış politika kararları üzerindeki din temelli izler araştırılmış, inanç kavramının dış politika karar alma sürecindeki etkinliği, Kudüs üzerinden analiz edilmiştir.

1.5. Araştırmanın Yöntem ve Gereçleri

Araştırma inancın mekâna yansması üzerinden şekillenen dış politika olduğu için bölümler aşağıdaki kapsamda şekillendirilmiştir:

İlk bölümde; Kudüs'ün dini tarihi ve dini önemi gerek kutsal metinlerden gerek tarihi kaynaklardan taranarak incelenmiştir. Dolayısı ile bu öneme binaen ilahi dinlerin Kudüs'e bakış açısı ve bu inançların Kudüs üzerinden ihtiva ettiği eskatolojik anlamı ile ülkelerin

Kudüs için izledikleri politikalar ve bu inanç mensuplarının yüklendiği vizyon ve misyona ilişkin bulgular anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise; Karar alıcıların, Dış politika karar alma sürecini etkileyen etmenler genel olarak incelenecek; bu nedenlerden biri olan ve araştırmanın temel nedeni olan “Din” maddesi ayrıntılı biçimde örnekleri ile incelenmiştir. Ülkelerin siyasi ve dini önderlerinin açıklamaları ve medyaya yansıyan haberler üzerinden içerik ve söylem analizi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde; Kudüs’ün siyasi tarihi kronolojik olarak incelenmiş ve araştırmanın sınırını oluşturan ABD’nin Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak ilan ettiği tarih ile iyice gün yüzüne çıkan inanç temelli politikalar ve uluslararası ilişkiler, Kudüs üzerinden analiz edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise dünyanın nihayetinin Kudüs üzerinden vuku bulacak savaşlarla geleceği iddialarına yönelik olarak, Kudüs kapsamında yapılan analizler neticesinde, ortaya konan araştırma sorusuna cevaplar üretilmiş ve hipotezlerin testi sonucunda varılan netice ortaya konmuştur.

1.6. Araştırmanın Hipotezleri

İnanç kavramı insanlık tarihi ile yaşıttır ve bu kavram insanın bireysel hayatını olduğu gibi toplumsal hayatını da şekillendirmiştir. Dolayısıyla Uluslararası ilişkilerde ve ülke politikalarında inanç kavramı etkindir.

Dünya üzerinde gelecekte meydana gelecek çatışmaların temelinde de inanç önemli bir faktör olma potansiyeli taşımaktadır. Kudüs konusunda izlenen politikalar bu gerçeğin ipuçlarını taşımaktadır. Kudüs inanç konusunun dış politika üzerindeki etkisinin en yoğun hissedildiği şehirdir.

Yukarıda sıralanan hipotezler, incelenen kutsal metinler ve ülkelerin dış politika kararları üzerinden test edilmiş ve ayrıca tarihsel süreç içerisinde inanç ve kutsal değerler için izlenen dolaylı ve dolaysız politikalar arasındaki bağ ortaya konmuştur.

İlk insandan beri ilahi tecellilerin ortaya çıktığı şehir olduğuna inanılan ve gökler âlemine açılan kapı olarak kabul edilen Kudüs’ün, dünyanın sonunu da belirleyecek dinsel ve siyasal bir merkez olduğu iddiası ile beraber, gerek beşeri gerek politik manada üstlenmiş olduğu misyon ve özellikle Türkiye’nin de içinde yer aldığı güç mücadeleleri açısından taşıdığı önem ortaya konmuştur.

1.7. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın ilk bölümünde öncelikle araştırma konusu olan Kudüs'ün tarihi, tarihi kaynaklardan yararlanılarak bu şehrin kuruluğu ve kimliği ile bilgiler verilmiştir. Kudüs'ün din temelli tarihi ile ilgili bilgilerin tanınması amaçlanmıştır.

Daha sonra Kudüs'ün ilahi dinler için önemi, şehrin dini kimliği ve kutsallığı ile ilgili bilgiler kutsal metinlerden alıntılar yapılarak bilgi verilmiştir. Hayatın her alanını kapsayan inanç kavramının mekâna tezahürü olan Kudüs'ün ehemmiyetinin anlaşılması amaçlanmıştır ki bu ileriki bölümlerde Kudüs için izlenen dış politikanın ve ödenen bedellerin anlaşılması içindir.

Sonraki bölümde dış politikada karar alıcıların karar sürecinde etkilendiği nedenler çeşitli makale ve kitaplardan yararlanılarak yorumlanmış ve araştırmaya da temel teşkil eden bu başlıklardan inanç kavramı tafsilatlı biçimde anlatılmıştır.

Araştırmanın kapsamını oluşturan ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilan ettiği tarihten sonra oluşan müspet ve menfi tepkiler ve ülkelerin din temelli yorumları ve izledikleri dış politikalar çeşitli haber kaynaklarından ve makalelerden yorumlanarak aktarılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yahudilik Tarihinde Kudüs

Tekvine ³ göre Tanrı, İbrahim'e ⁴ eşi Sara'yı da yanına alarak yola çıkmasını vahyetmiştir. İbrahim, Kenan diyarına geldiğinde, ilahi vahiy; bu toprakları kendisine ve zürriyetine vereceğini kendisine bildirmiştir. İbrahim bu vahiy sonrası Tanrıya bir kurban sunmuştur (Tekvin, 12: 5-7).

Vaat edilen topraklar inancının temeli budur. Yahudilere göre Tanrı, kıymet verdiği bu toprakları yine kendisinin seçtiği ata İbrahim'e vermiştir. Dolayısıyla Kudüs'ün, seçilmiş bir millet oldukları iddiasıyla, yalnızca Yahudilerin anavatanı olarak kabul edilmesi doğru değildir.

Bunun nedenlerini sıralamak gerekirse;

Birincisi, İbrahim sadece Yahudilerin değil Arapların da atasıdır. Yahudiler İshak'tan, Araplar İsmail'den türemiştir.

İkincisi; Kuranı Kerim'de, Allah'ın Yahudileri seçmesi ve vatan olarak Kudüs'ü İsrailoğulları'na bağışlaması, belli şartlara ve fedakârlıklara bağlanılarak anlatılmıştır. Konu ile ilgili geçen Maide Suresi 5. ayette: *“Bir zamanlar Musa kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size lütfettiği nimetini hatırlayın; O içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi. Ey kavmim! Allah'ın size yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz”*.

Bu ayetin tefsirinden yola çıkarak İslâm dini açısından, İsrailoğulları'nın Kudüs'ün ebedi başkenti olduğu inancının yanlış olduğu görülmektedir. İsrailoğulları, tarihsel süreç içerisinde bu görevleri ve fedakârlıkları yerine getirememiş ve bu nimet ellerinden alınmıştır (Karaman, 2018).

³ Yahudiler'in kutsal kitabı olan ve Eski Ahit ve Tanah'ın beş kitabını oluşturan Tevrat'ın ilk kitabı.

⁴ İbrahim, Yahudilerin tarihi onunla başlar. Yahudilerin de atasıdır.

İlahi inançta Tanrı, bir şahsı, bir milleti veya topluluğu seçer. Ama bu görev ve sorumluluklar yerine getirilmediği takdirde ya da emre itaatsizlik söz konusu olduğunda Tanrı, o nimeti ellerinden alır ve cezalandırma yetkisi kendisindedir. Bunun örnekleri Kitabı Mukaddes'te⁵ ve Kuran'da mevcuttur.

Dolayısıyla İsrailoğulları'nın bir zaman seçilmiş millet olduğu, fakat yaydıkları kaos ve emre itaatsizlikler nedeni ile bu özelliğin, Tanrı tarafından ellerinden alınmış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan, önceki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Kudüs, ırksal bir gruba değil, kutsallığından dolayı yaratıcıya karşı taşınan sorumluluk bilincine aidiyet atfedilen bir mekândır. Dolayısıyla bu argümanlar, Kudüs'ün sadece Yahudilere ait olmadığına ilişkin deliller sunmaktadır. Bu inanış Kitabı Mukaddes'te de mevcuttur. Ahlaki ve itikadi olarak bozulmaya başladığında Tanrı, bu bozulmaya karşın zalimleri musallat edeceğine dair ifadeler yani sürgün ve cezalandırma gerçekleşir (Yeremya, 7/1-15; İşaya, 40/1-2).

İbrahim, İshak⁶ ve Yakup⁷ vefat ettiklerinde, Kudüs'e gömülmüşlerdir. Dolayısıyla Yahudiler, ata olarak kabul ettikleri İbrahim'in ve çocuklarının bu kutsal topraklarda meftun bulunmasını, Kudüs'ün atalar toprağı olduğu inancını mekânsal açıdan temellendirmek için kullanmışlardır(Ojalvo D. , 2017).

2.1.1. Yusuf ve Mısır Dönemi

İsrailoğulları, Yakup dönemine kadar bu topraklarda kalmıştır. Yakup'tan sonra, Mısır ve çile dönemi başlamıştır. Dini anlatılara göre Mısır dönemine geçiş, Yusuf'un kuyuya atılması olayı ile başlamaktadır. Yakup'un 12 çocuğı dünyaya gelmiştir. Bu çocuklardan Yusuf'u, diğer kardeşleri, babalarından kıskanmaktadırlar. Bu kıskançlık sonucu kurdukları bir plan ile Yusuf'a öldü süsü verip kuyuya atmışlardır. Yusuf'u kuyuda bir ticaret kervanı bulmuş ve Mısır'da köle pazarına götürüp satmıştır.

⁵ Hristiyanların dini alanda otorite kabul ettiği Yahudilerin kutsal kitabını da kapsayan kitaplar

⁶⁻⁷İsrail Hz. Yakup'un lakabıdır. Yakup neslinden gelen Yahudilere, İsrailoğulları denir. Hz. İbrahim'in İshak'tan olma oğludur.

Mısır azizi tarafından satın alınan Yusuf, saraya götürülmüş, burada yaşanan onca hadiseden sonra yöneticilik vasfı ve öngördüğü stratejik ve ekonomik planlama yeteneği ile Mısır'da yöneticilik vasfına sahip olmuştur.

Yusuf, yıllardır ayrı kaldığı kardeşlerini ve babası Yakub'u Mısır'a getirtir. Artık İsrailoğulları için Mısır dönemi başlamıştır (Uğurluel, 2017, s. 13-14).

Mısır'ı, bölgede meydana gelen kıtlık ve felaketten kurtaran Yusuf Peygamber sonrası Yahudiler, Mısır'da ikamet etmeye başlamış ve uzun yıllar burada yaşamışlardır.

2.1.2. Musa ve Çile Dönemi

Tevrat'ın Çıkış babında anlatıldığına göre, Mısır'da Firavunlar döneminde İsrailoğulları, artan nüfusları ile bir tehdit olarak görülmeye başlanmış, baskı ve zulüm politikalarına maruz kalmışlardır. İsrailoğulları bu zulümden bir gün kurtulacaklarına, Mısır'dan çıkıp, derelerinden bal ve süt akan Kenan diyarına, yani vaat edilmiş topraklara gideceklerine inanıyorlardı(Çıkış, 3: 6-8).

Tora'ya⁸ göre Musa yanan bir çalı görmüş ve oraya gittiğinde Tanrı, Musa'ya elçilik görevi vermiş ve Firavun zulmüne karşı İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarmakla görevlendirmiştir (Çıkış, 3:10).

“Rabbin meleği bir çalıdan yükselen alevlerin içinde ona göründü. Musa baktı çalı yanıyor, ama tükenmiyor. Çok garip” diye düşündü, “Gidip bir bakayım, çalı neden tükenmiyor! RAB Tanrı Musa'nın yaklaştığını görünce, çalının içinden, “Musa, Musa!” diye seslendi. Musa, “Buyur!” diye yanıtladı. Tanrı, “Fazla yaklaşma” dedi, “Çarıklarını çıkar. Çünkü bastığın yer kutsal topraktır. Ben babanın, İbrahim'in, İshak'ın, Yakup'un Tanrısıyım”. Musa yüzünü kapadı, çünkü Tanrı'ya bakmaya korkuyordu. RAB, “Halkımın Mısır'da çektiği sıkıntıyı çok iyi biliyorum” dedi,

“Angaryacılar yüzünden ettikleri feryadı duydum. Acılarını biliyorum. Bu yüzden aşağıya indim. Onları Mısırlılar'ın elinden kurtaracağım, o ülkeden çıkarıp geniş ve verimli topraklara, süt ve bal ülkesine, Kenanlılar'ın, Hititler'in, Amorlular'ın, Perizliler'in, Hivliler'in, Yevuslular'ın topraklarına götüreceğim. İsraililer'in feryadı bana erişti.

⁸ Tora; yazılı olmayan sözlü vahiyleri topladıkları ve Talmud adlı öğretilerde şeriatın nasıl uygulanacağını sözlü ifadesidir.

Mısırlılar'ın onlara yapmakta olduğu baskıyı görüyorum. Gel, halkım İsrail'i Mısır'dan çıkarmak için seni Firavun'a göndereyim”(Çıkış, 3-10).

Yine Çıkış'ta bahsedildiğine göre Musa, aldığı emir üzere İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarmış, fakat onları takip eden Firavun ve ordusu tarafından Kızıldeniz'de bir çıkmaza düşmüşlerdir. Musa ilahi mucize ile İsrailoğulları'nı Kızıldeniz'den geçirmiş, İsrailoğulları'nı Firavun ve ordusundan kurtarmıştır. Konu ile ilgili Kitabı Mukaddes'te şu ifadeler geçer:

“Musa elini denizin üzerine uzattı. RAB bütün gece güçlü doğu rüzgârıyla suları geri itti, denizi karaya çevirdi. Sular ikiye bölündü, İsraililer kuru toprak üzerinde yürüyerek denizi geçtiler. Sular sağlarında, sollarında onlara duvar oluşturdu. Mısırlılar artlarından geliyordu. Firavun'un bütün atları, savaş arabaları, atlıları denizde onları izliyordu. Sabah nöbetinde RAB ateş ve bulut sütunundan Mısır ordusuna baktı ve onları şaşkına çevirdi” (Çıkış, 14:21-22).

Tora'da bahsedildiğine göre İlahi lütuflarla süren bu yolculukta Tanrı Yahve, Musa'ya, içindeki levhalarda 10 emrin yazılı olduğu Ahit Sandığını⁹ vermiş ve bu ahit sandığının muhafazası için ilerde Süleyman mabedinin temellendirildiği bir toplanma çadırı kurmasını emretmiştir

Tevrat'ta anlatıldığına göre, İsrailoğulları Musa önderliğinde Kenan diyarına gelmiş fakat Tanrı Yahve tarafından kendilerine emredilen Kenanlılarla savaş emrine uymamışlardır.

Bunun üzerine Tanrı bu kadar ilahi lütuf ve tecellilerle dolu olan bu yolculuğun nihayetinde yapılan emre itaatsizlik nedeni ile İsrailoğulları'na 40 yıl Kenan diyarına girmeyi yasakladı.

Konu ile ilgili Çıkış'ta şu ifadeler vardır: *“Ne var ki, varlığım ve yeryüzünü dolduran yüceliğim adına ant içerim ki, Mısır'da ve çölde yaptığım belirtileri görüp de beni on kez sınanan, sözümü dinlemeyen bu kişilerden hiçbiri atalarına ant içerek söz verdiğim ülkeyi görmeyecek. Beni küçümseyenlerden hiçbiri orayı görmeyecek”* (Çölde Sayım, 21-23).

Tanrı, savaş emrine uymayan o neslin girmesini değil ondan sonraki neslin girmesini takdir etmişti. Çünkü bu yolculukta indirilen sofralar ve Kızıldeniz'den kurtulmanın sonucunda savaşmaktan geri durmaları tanrı tarafından nankörlük olarak damgalanmıştı.

⁹Ahit Sandığı, Tanrı'nın isteğiyle ve O'nun talimatlarına uygun olarak eski İsrailoğulları tarafından yapılmış kutsal bir sandıktı. Bu sandıkta Hatırlatma Levhaları, yani iki taş levhaya yazılmış olan On Emir bulunuyordu (Çıkış 25,8-10, 16; 31.18).

2.1.3. Yuşa ve Kudüs'e Giriş

Musa'dan sonra İsrailoğulları, Yeşu önderliğinde Kenan iline girmişlerdir. Yeşu, İsrailoğulları'nı kavimler halinde bu topraklara yerleştirmiştir. Yeşu, her kavmin başına bir yönetici tayin etmiş, Hâkimler Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde İsrailoğulları, birkaç asır yaşamışlardır(Uğurluel, 2017, s. 16).

Tevrat'ta konu ile ilgili geçen ifadede *“RAB, kulu Musa'nın ölümünden sonra onun yardımcısı Nun oğlu Yeşu'ya şöyle seslendi: Kulum Musa öldü. Şimdi kalk, bütün bu halkla birlikte Şeria Irmağı'nı geç. Size, İsrail halkına vereceğim ülkeye girin. Musa'ya söylediğim gibi, ayak basacağınız her yeri size veriyorum.Sınırlarınız çölden Lübnan'a, büyük Fırat Irmağı'ndan bütün Hitit ülkesi de içinde olmak üzere batıdaki Akdeniz'e kadar uzanacak.Yaşamın boyunca hiç kimse sana karşı koyamayacak; nasıl Musa ile birlikte oldumsa, seninle de birlikte olacağım. Seni asla terk etmeyeceğim, seni asla bırakmayacağım. Güçlü ve yürekli ol. Çünkü bu halkı, atalarına vereceğime ant içtiğim ülkeyi miras almaya sen götüreceksin”* (Yeşu, 1-6).

2.1.4. Samuel Dönemi

Hâkimler döneminde İsrailoğulları, Yahudi şeriatından sapmış, bozulmaya yüz tutmuş itikatları karşısında Tanrı tarafından Samuel, elçi olarak görevlendirilmiştir.

Samuel, İsrailoğulları'na, Tanrının belirttiği şeriat üzerine yaşamayı ve kutsal topraklara hâkim olma adına mücadele etmeyi tebliğ etmiştir.

Bunun üzerine İsrailoğulları,Ahd-i Atık'teki anlatıma göre Peygamber Samuel'den bu mücadele için Tanrının kendilerine bir kral tayin etmesini isterler. Tanrı da Samuel'e Talut'u (Saul) kral seçtiğini bildirir. Saul, İsrâiloğulları'nın kralı ilân edilir. I. Samuel'de konu ile ilgili:

“Ona; Bak, sen yaşlandın dediler, Oğulların da senin yolunda yürümüyor. Şimdi, öbür uluslarda olduğu gibi, bizi yönetecek bir kral ata. Ne var ki, Bizi yönetecek bir kral ata demeleri Samuel'in hoşuna gitmedi. Samuel Rabbe yakardı. RAB, Samuel'e şu karşılığı verdi: Halkın sana bütün söylediklerini dinle! Çünkü reddettikleri sen değilsin; kralları olarak beni reddettiler. Onları Mısır'dan çıkardığım gündən bu yana bütün yaptıklarının aynısını sana da yapıyorlar: Beni bırakıp başka ilahlara kulluk ettiler. Şimdi onları dinle. Ancak onları açıkça

uyar ve kendilerine krallık yapacak kişinin nasıl yöneteceğini söyle” İfadeleri yer almaktadır (I.Samuel, 5-9).

2.1.5. Davud ve Süleyman Dönemleri

Samuel dönemi savaş ve mücadeleler içinde geçer. Kutsal topraklara tamamen hâkim olma adına Talut, Kenanlılarla savaşır. Talut’un ordusunda görevli Davud, bu savaşlarda göstermiş olduğu kahramanlık, düşman ordusunun başında bulunan Calut’u (Golyat) öldürmesi ve nihayetinde Kudüs’ün fethedilmesi sayesinde İsrailoğulları’nda ön plana çıkar ve Samuel’in ölümü üzerine Krallığa geçer.

Yine Samuel’de anlatıldığına göre Davud, Tanrının kurban emri üzerine Kurban sunumunun yapılacağı mabedin yerini belirlemiş, emirlerin yazılı olduğu kutsal sandık Kudüs’e getirilmiş ve yine onun döneminde toplanma çadırına yerleştirilmiştir

Tevrat I.Krallar kitabında bahsedildiğine göre Süleyman’a, günümüzde Süleyman Mabedi olarak adlandırılan mabedin inşası emredilmiştir. Beytulmakdis denilen bu alanda kurbanların sunulduğu büyük bir kaya ve bu kayanın ortasında duaların edildiği mağara vardır.

Tapınak inşası ile ilgili emir, Kitabı Mukaddes’te şu ifadelerle anlatılmıştır:

“Rab, babam Davut’a, 'Tahtına oturtacağım oğlun benim adıma bir tapınak yapacak' diye söz verdi. Ben de Tanrım adına bir tapınak yapmaya karar verdim” (I.Krallar, 5).

Bu mabet, Mısır’dan çıkışta, içinde yazılı on emrin bulunduğu kutsal ahit sandığının muhafazası için emredilen toplanma çadırının mekâna yansımadır. Bu kutsal mekân, kurbanların sunulduğu, duaların ve ibadetlerin ifa edildiği, ilahi tecellilerin yaşandığı bir mekân olma özelliğine sahiptir.

Bu mabet günümüzde de Siyonistler tarafından hâkimiyetin perçinlenmesi ve özlenen o eski krallık günleri adına zulüm ve baskı politikaları ile Aksa Caminin altında arkeolojik kazı bahanesi ile tekrar inşa edilmeye çalışıldığına inanılmaktadır. Mesih’in gelmesinin şartlarından biri mabedin yeniden inşasıdır (Özkan, 1998: 125).

2.1.6. Babil Dönemi

Süleyman peygamberden sonra siyasi ve ekonomik olarak zayıflayan Kudüs, Yehuda ve İsrail olarak ikiye bölünmüş, zaman zaman çıkan ayaklanmalar sonucu İsrail, Asurlulara yenilmiş ve halkı sürgün edilmiştir (Besalel, 2003: 50).

Tevrat'ın II. Krallar bölümünde anlatıldığına göre ise, Babiller, Yehuda Krallığının ayaklanmaları sonucu Kudüs'ü işgal etmiş, Süleyman mabedini yıkmış ve Yehuda halkını Babil'e sürgün etmişlerdir.

Tora Yeremya kitabına göre Yahudi halkı bu acı durumun sonucunda büyük bir katliam, sürgün ve acı yaşamış olmalarına rağmen, tıpkı Musa döneminde olduğu gibi bir gün yine sürgünden çıkıp Kudüs'e dönecekleri inancını hep taşımışlardır.

2.1.7. Pers Dönemi ve Ezra

Kudüs'e hâkim olan Babil imparatorluğunun zamanla zayıflaması ile Persler, Kudüs'ü almış ve Kudüs'te 200 yıl sürecek Pers hâkimiyeti başlamıştır.

Ezra kitabında Pers kralının, İsrailoğulları'nın Kudüs'e dönmelerine ve mabedin inşasına izin vermesi ile birlikte İsrailoğulları, Ezra (Üzeyir) öncülüğünde Kudüs'e dönmüş, mabedi yeniden inşa etmiş, Tanrıya kurban sunmuşlardır. Bu dönem II. Mabet, dönemi olarak adlandırılmıştır.

Ezra, Kudüs'te Musa şeriatını yeniden inşa etmiştir ve şehre dini kimliğini yeniden kazandırmıştır (Kurt, 2013:129).

2.1.8. Roma Dönemi

Pers dönemi sonrası Kudüs'ü Romalılar ele geçirir. Kudüs'ü Perslerden alan Büyük İskender'in ölümü sonrası baskı ve zulüm politikası başlamış bunun sonucunda çıkan ayaklanmalar üzerine Titus, Kudüs'ü yerle bir etmiş, mabet yıkılmış, İsrailoğulları sürgüne yollanmıştır. Kudüs'te dini kutsal yapılar tahrip edilmiş, kutsal metinler yakılmış, yerlerine Jüpiter ve Venüs tapınağı inşa edilmiş, Kudüs tamamen putperest bir şehre dönüştürülmüştür (Uğurluel, 2017, s. 22-24).

Roma dönemi Kudüs'ün adeta felaketi olmuştur. Dini ve tarihi önemine ait eserler yok edilmiş, Kudüs'ün manası adına ne varsa ortadan kaldırılmıştır. Günümüzde bile Mescidi Aksa avlusunda ve içinde Roma döneminden kalma putperest semboller görülebilmektedir.

2.2. Hristiyanlık Tarihinde Kudüs

Matta İnciline göre putperest Roma hâkimiyetinde zulüm ve baskı politikası ile yönetilen Yahudiler kendilerini kurtaracak bir Mesih beklemekteydiler. Yahudiler dualarında: *“Kurtuluşumuz için çal büyük boruyu, Sürgünleri toplamak için aç bayrağını... Önceleri nasılsa öyle getir yargıçlarımızı ve öğüt verenlerimizi eskiden olduğu gibi... Yoldan çıkanların kalmasın ümidi, Zulmün devletini de yok et çabucak... Acı Yahve, Tanrımız, Yeruşalim'e, kendi şehrine ve Siyon'a, şanının yuvasına ve Davud soyunun krallığına, Gönder artık adaletinin mesihini”* yakarıları ile Tanrıdan kendilerini kurtaracak Mesih için yalvarmaktaydı (Daşbadem, 2008:13).

İsa'nın mucizevî doğumu ve ilahi vahyin gereği İsa, bozulan dini anlayış ve itikat üzerine Yahudilere, ıslah mesajını tebliğ etmiş ve Mesih olduğunu açıklamış, buna karşın teolojik temellere dayanan farklılıklardan kaynaklanan düşünce ile Hahamlar, İsa'dan mucize istemiş ve sonuçta Yahudiler İsa'ya iman etmemişlerdir. Ayrıca Yahudiler, Mesih'in Davud neslinden geleceğine inanıyorlardı. Mesih onları Romalılardan ve zulümlerinden kurtaracak ve yeryüzüne dağılmış Yahudileri vaat edilen topraklarda yeniden toplayacak bir şahıstı. Bunun içindir ki Yahudiler, İsa'yı sahte Mesih muamelesine tâbi tutmuşlardır (Besalel, 2012).

Hristiyan inancına göre Yahudiler, Roma valisi Pontius Platus'a, İsa'nın siyasi planlar peşinde olduğu “Yahudilerin Kralı” olmak gibi bir niyeti olduğu ile ilgili asılsız haberler iletmiş ve İsa düşmanlığı yapmışlar, Kral da İsa'nın cezalandırılmasına hükmetmiştir.

Hazreti İsa havarileriyle¹⁰ yemek yerken, içlerinden birinin kendisine ihanet edeceğini söyler. Bu “Son Yemek” çok meşhurdur ve komünyon ayini¹¹ bunun hatırasına yapılır. Yemekten sonra havarilerden Yahuda, 30 dirhem gümüş karşılığında Mesih'i Yahudilere teslim eder. Hazreti İsa, çarımha gerilir. Bu arada Yahuda pişman olup aldığı parayı iade eder ve kendisini bir ağaca asar (Ekinci, 2014).

¹⁰ Hz. İsa'ya iman eden ve ona yardım eden kişiler. <http://www.tdk.gov.tr/index>.

¹¹ Komünyon Ayini Hristiyanlık'ta çarımha gerilmeden önceki gece İsa'nın havarileri ile yediği Son Akşam Yemeği'nin anıldığı ayin.

Müminlerden birkaç kadın, İsa'ya benzer birinin çarmıhta öldüğünü uzaktan görür ve havarilere haber verir. Bu sırada Yahudiler de yanıldıklarını anlayıp mezarı açarlar. Buradakinin Hazreti İsa olmadığını anlayınca cesedi yakarlar. Havariler kabre gelince, boş olduğunu görürler ve bunun üzerine *“İsa çarmıhta öldü; gömüldü; sonra dirilip göğe alındı”* inancı doğar(Ekinci, 2014).Bu olaydan sonra, Kudüs'te gördükleri baskılardan dolayı havariler Kudüs'ten ayrılmış, kendilerini İsa'nın mesajını yayma görevine adanmışlardır.

2.2.1. Pavlus

Pavlus, Kudüs'te yaşayan bir Yahudi'dir. Yahudiler Kudüs'ten ayrılıp dünyaya İsa'nın mesajını tebliğ etme misyonunu yüklenen havarileri takip etmektedirler. Pavlus da Havarileri takip etmek için yola çıkmış ve Şam'da duyduğu bir gizemli ses üzerine inanç evrimi geçirmiş İsa'ya iman etmiştir. Bu olay Hıristiyanlık için önemli bir dönemin başlangıcı olmuştur (Resullerinİşleri, 1-9).

Pavlus, Roma topraklarında İsa'nın mesajlarını tebliğe başlamış bununla beraber giderek Kudüs merkezli din anlayışından uzaklaşmıştır. Buna bağlı olarak Kudüs cemaati ile ayrılıklar yaşanmıştır. Konstantinopolis ve Roma bu manada öne çıkmıştır. Ancak bu uzaklaşma hiçbir zaman Kudüs'ün mana ve ehemmiyetinin tamamen ortadan kalkması manasına gelmeyecektir (Mert, 2017, s. 110).

Pavlus öğretileri ile şekillenen bu yeni anlayış her ne kadar tartışma konusu olsa da havariler onun öğretilerini tebliğe devam etmişlerdir. Havariler için bu ilahi mesajın tebliğinin temeli Matta'da geçen *“Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin; size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin”* ilahi mesajıdır (Matta, 28:18-20).

Havariler, Musa şeriatı dışında şekillenen bu yeni anlayışa karşı çıkmalarına rağmen engel olamamışlardır. Pavlus'un öğretileri ile şekillenen bu yeni din anlayışında Kudüs'ten uzak topraklarda yaşayan halklar arasında imana dayalı anlayış gelişmiştir. Kudüs semboldür merkezdir ama aslolan dünya sonunda Kudüs'te kurulacak olan Tanrısal Krallıktır. Kudüs Tanrı'nın kutsal topraklarıdır, İsa da bu kutsalın ruhudur (Mert, 2017, s. 6).

Hristiyanlık, Kudüs kutsallığını muhafaza etmekle beraber, yeni bir anlayışla ileriki yüzyıllarda Kudüs dışında gelişmiştir. Bu anlayış Kudüs'ün kutsallığı ve sembol değerini muhafaza etmekle birlikte aslolanın kişinin iman etmesi olduğu anlayıştır. Kudüs

Hristiyanlarca hac ziyareti yapılan kutsal beldedir. İsa'nın doğduğu Beytullahim, göğe yükseldiği Zeytin Dağı ve Kıyamet Kilisesi, Hristiyanların ziyaret ettikleri kutsal mekânlar arasındadır (Mert, 2017, s. 113).

2.3.İslam Tarihinde Kudüs

Kuranı Kerim'in İsra suresinde Mescidi Aksa ve çevresinin kutsallığından bahsedilmesi, Hz. Muhammed döneminde belli bir dönem için Kudüs'ün kible olarak tercih edilmesi, İslam dinine göre Hz. Muhammed'in Kudüs'te Miraç'a yükselmesi ve önceki peygamberlerin de İslam'da hak olması ile atfedilen kutsallıklar, İslam dünyası için Kudüs'ü önemli kılmıştır.

Bu nedenler Müslümanların da Kudüs'e hâkim olma hedefi taşımasını motive etmiştir. Müslümanlar, Kudüs'e hâkim oldukları dönemlerde ise diğer semavi din mensuplarına da özgürlükler tanımak suretiyle, "Darusselam" yani *Barış Yurdu* isminin tecellisini idarede yansıtmaya gayret etmişlerdir. Özellikle Emeviler döneminde yapılan imar ve inşaa faaliyetleri ile Kudüs, apayrı bir kimliğe bürünmüş altın çağını yaşamıştır (El-Khatip, 2004: 115).

Müslümanların hâkimiyeti altında olduğu süre boyunca yıkım, katliam, zulüm ve baskıdan uzak, barış ve esenlik içinde idare edilmeye çalışılan ve İslam dünyası için 3 kutsal harem bölgesinden birisi olan Kudüs, günümüzde İsrail Devleti'nde bulunmakta ve hatta başta ABD olmak üzere bazı ülkeler tarafından da bu ülkenin başkenti olarak tanınmaktadır. Ayrıca gün geçtikçe İsrail yeni yerleşim alanları ile bölgedeki hâkimiyetini ve nüfusunu da güçlendirmektedir.

2.3.1.Hz. Ömer'in Fethi ve Sonraki Dönemler

II. İslam halifesi Hz. Ömer'in 637 yılında Kudüs'ü fethi ile birlikte 1400 yıl İslam dünyasının idaresi altında kalacak olan Kudüs'te barış ve özgürlüğün hâkim olduğu dönem diyebiliriz ki Hristiyanlar Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethettiği zaman imzaladığı Ahitname ve Diriliş kilisesine dokunmamasının adına Yahudilere ziyarete kapalı olan Kutsal Kıyamet kilisesini günümüzde dahi Müslümanların ziyaretine izin vermişlerdir. Mezhepsel çatışmaların önüne geçmek adına dahi bu kilisenin anahtarları asırlardır Müslüman bir ailede

durmaktadır (Türkan, 2013). Hz. Ömer, Kudüs'ü bizzat teslim almış, halka eman vermiş, Kudüs halkına dini özgürlüklerini istedikleri gibi yaşayabileceklerini ferman etmiş ve 3 din özgürce Kudüs'te yaşama imkânı bulmuştur (Fikriyat, 2018).

Halifeler dönemi sonrası Emeviler dönemi, Kudüs için yapılan imar ve inşa faaliyetleri ile yepyeni bir görünüm ve ihtişam yaşamıştır. Tarihi ve dini tadilatlar ile yeni imar ve inşa faaliyetleri ile Kudüs'ün çehresi değişmiştir ki bu dönem yapılan en önemli eser Kubbetüssahradır¹². Günümüzde bile Kudüs'ün en görkemli sembollerinden biri olan bu ihtişamlı görsel yapı ilk İslam sanat eserlerinden biridir (Mert, 2017, s. 123).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu dönemde göze çarpan en büyük şey, Kudüs'ün mimari açıdan imarıdır. Daha sonraki yıllarda Kudüs'ü elinde bulunduran İslam devletlerinden, Abbasiler, Tolunoğulları, Akşitler ve Fatımiler döneminde de Kudüs, önemini korumuş, imar inşa faaliyetleri devam etmiştir.

Kudüs, İslam devletleri hâkimiyetinde sağlanan dini özgürlükler ile üç semavi din mensuplarının özgürce yaşadığı, güven ve huzurun sağlandığı bir kutsal belde olmuştur.

2.3.2. Haçlı Seferleri

Haçlı seferlerinin her ne kadar siyasi politik ve ekonomik sebepleri bulunsa da asıl amaç Hristiyan dünyasının, Türkleri Anadolu'dan çıkarmak ve Ortadoğu bölgesini ele geçirmek istemeleri sebebiyle; Papanın mesajı ve ilahi vaatleri ile birleşen Hristiyan dünyası ile İslam dünyasını karşı karşıya getiren seferlerdir (Mert, 2017, s. 130).

Haçlı seferlerinde Papanın mesajı ve ilahi vaatlerinin idari anlamda nasıl yansıdığını dinin dış politik kararlarda nasıl etkili olduğunu görmekteyiz. Ancak kutsallık attettikleri bu seferlerin sonucunda büyük katliamlar ve gözyaşı hâkim olmuştur.

Haçlıların Kudüs'ü işgali kan ve gözyaşını da beraberinde getirmiştir. Öyle ki Mescidi Aksa'ya sığınan yaklaşık 70 bin Müslüman katledilmiştir. Fransız tarihçileri, Mescidi Aksa'ya girdiklerinde, atlarının dizlerine kadar Müslüman kanına battığını yazmaktadır. Haçlıların yaptığı vahşet ve katliamlar öylesinedir ki, Haçlı ordusunda bulunmuş batılı tarihçiler bile, gördükleri katliam karşısında duydukları dehşeti ifade etmekten kendilerini

¹² Kubbetüssahra; İslam mimarisinin bilinen ilk kubbeli yapısı olan Kubbetüssahra, Kudüs 'te bulunmaktadır.

alıkoıamamışlardır. Böylece Türk ve Hristiyan dünyası arasında büyük bir kin ve düşmanlık doğmuştur (şama, 2015).

2.3.3.Selahaddin Eyyubi ve Kudüs'n Fethi

Kudüs'n Haçlıların eline geçmesi ve dökülen kanlar ile İslam dünyası büyük bir hüzün yaşıyordu. Selahaddin Eyyubi komutasında Müslümanlar tam da Recep ayının 27. gecesi yani Hz. Muhammed'in Kudüs'ten Miraç'a çıktığı günde Kudüs'e girmişlerdir. Böylece, Kudüs'te neredeyse bir asır süren Hristiyan egemenliğine son verilmiştir.

Hristiyan dünyası bu nedenle zaman kaybetmeden Kudüs' geri almak için harekete geçti ve yeni bir Haçlı Seferi düzenlendi. "Aslan Yürekli Richard" olarak bilinen İngiltere Kralı I. Richard bir yıl boyunca Kudüs' kuşattıysa da başarıya ulaşamamıştır.

Bu kutsal şehrin fethi, İslam dünyasında büyük bir sevinçle karşılındı. Kudüs, yeniden Müslümanların eline geçtikten sonra Selahaddin Eyyubi ilk iç olarak savaşın izlerini yok etti. Kubbetüssahra ve Müslümanların ilk kiblesi Mescidi Aksa yeniden onarıldı. Selahaddin Eyyubi, Yahudilerin şehre dönmelerine izin verdi. Yayınladığı fermanla dini özgürlükler tanındı. Kudüs yeniden huzura kavuşmuştur (Trthaber, 2018).

Selahaddin Eyyubi, Kudüs' alınca Mescidi Aksa ve Kubbetüssahra'yı, Hristiyan ve pagan sembollerinden temizlemiş, Haç ve putlardan arındırmış, halka hoşgörü göstermiş katliam yapmamış ve dini özgürlük tanıımıştır.

İbnü'l EsİR, el Kamil¹³ de anlatıldığına göre, Kudüs'ün fethi için yapılan Haçlı seferlerinin mağlubiyetlerle sonuçlanması üzerine, papaz, rahip ve şövalyeler Kudüs Patriği ile birlikte karalar giyerek Avrupa sokaklarını dolaşmışlar ve insanları Kudüs' kurtarmaya ağırmışlardır. Bu ağrıların Avrupa'da yankıları zerine III. Haçlı seferi düzenlenmiştir. Ancak busavaş da Müslümanların zaferi ile sonuçlanmıştır.

¹³ El-Kamil fi't-Tarih, ibnl esir; İslam Tarihi, 1230-1231 yıllarında Musul'da yazılmıştır.

2.3.4. Memlukler ve Sultan Baybars

Eyyubi Devleti'nin yıkılışı ile Kudüs yine Müslüman bir devlet olan Memlukler'in eline geçmiştir (1260).Askeri alanda güçlü olan ve yenilmez denen Moğollar ve Haçlıları yenen Memlukler, kutsal şehir Kudüs'e çok ehemmiyet vermişler ve Kudüs'ü yeniden inşa ve imar etmişlerdir. Haçlı egemenliğinde yıkım ve katliamla neredeyse yok olmuş Kudüs'ü günümüzde dahi büyük bir kısmı kendi dönemlerine ait olan eserlerle donatmış Kudüs'ü yeniden inşa ve imar ederek tekrar huzur ve güven dolu İslam şehri haline getirmişlerdir (Tomar, 2002, s. 333).

2.3.5.Osmanlı Dönemi Kudüs

Yavuz Sultan Selim, Ortadoğu'da Şii tehlikesi ve siyasi ve ekonomik sebepler üzerine Ortadoğu'ya sefere çıkmış ve bu sefer sırasında zayıflamış olan ve mukaddes yerleri koruyamayacağına inandığı Memlukler'den Kudüs'ü, Mekke ve Medine'yi almış, kutsal yerlerin anahtarları kendisine verilmiş ve Hadimulharameyn¹⁴ olarak vasıflandırılmıştır. Böylece kutsal yerler Osmanlı yönetimine geçmiştir.

Asırlarca Osmanlı hâkimiyetinde kalan Kudüs, üç dinin mensupları tarafından özgürce barışçıl bir şekilde yaşanılan mesken olmuştur. Osmanlı döneminde Kudüs, sadece Müslüman halkın ihtiyacını gözetmemiş, şehir bir bütün olarak görülmüş bu şehrin üç semavi din için kutsallığı ön planda tutularak imar ve inşa faaliyetleri yapılmış, halkın barış ve özgürce yaşamasına önem gösterilmiştir.

¹⁴ Mekke ve Medine'nin (Kutsal Yerlerin) hizmetkârı anlamında

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma başlangıçta ortaya konan problem cümlesine cevap üretebilmek maksadıyla üç semavi dinin kutsal kitapları ve Kudüs konusunda önemli rol oynadığı değerlendirilen ülkelerin dış politika kararlarına ilişkin eleştirel doküman incelemesi modeli üzerinden nitel bir inceleme yapılarak tamamlanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmada evren Kudüs üzerinde kararları etkili olduğu değerlendirilen ABD, AB, BM ve Türkiye, Rusya, İngiltere, İsrail olmak üzere toplam 5 ülke ve iki kuruluşan oluşmaktadır. Örneklem de yine aynı ülkelerin tamamını kapsamına almaktadır. Araştırma nitel bir çalışma olduğundan genelleme amacı taşımamaktadır. Bunun yerine konunun derinlemesine incelenmesi hedeflenmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada incelenen içerik verileri üç semavi dinin kutsal kitapları ve ilgili 5 ülkenin dış politika kararlarının yer aldığı dokümanlardan toplanmıştır. Bu dokümanlar basın açıklamaları, gazete haberleri, internet kaynakları, makaleler, tez çalışmaları ve kutsal metinleri kapsamına almaktadır.

3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Yukarıda sıralanan dokümanların içeriği üzerinden yapılan analize ilişkin bulgu ve yorumlar aşağıdaki başlıklar altında sunulmuştur:

3.5. Yahudilikte Kudüs

Yahudi itikadında ibadetler mekân temellidir. Tesniye’de belirtildiğine göre ibadet, kurban, hac ve diğer ibadetler Tanrı’nın belirlediği yerlerde sunulmalı ifa edilmelidir. Bu mekân Kudüs’tür. Süleyman mabedinin yıkılması ile Tanrıya kurban ibadeti yerini duaya bırakmıştır. Günümüzde Süleyman mabedinin kalıntıları karşısında “Ağlama Duvarı” olarak bilinen mekânda Yahudiler dua eder ve yaptıkları bu dualarda, Tanrıdan sürgünde bulunan Yahudileri kurtarması ve Kudüs’te toplaması, mabedin yeniden inşası ve vaat edilmiş topraklarda kurulacak büyük İsrail, Tanrıdan istenmektedir. Yılda üç defa mabette bulunup kurban sunmak gerektiğinden Kudüs hac mekânıdır (Çıkış, 23:14,17).

Ancak mabedin yıkılmasından sonra Kudüs’te hac ve kurban ibadetleri farklılaşmış ve bayramlar artık Kudüs dışındakiler için sinagoglarda kutlanmaya başlanmıştır. Ancak Kudüs’e hac ibadeti için ziyaretleri devam etmiştir. Günümüzde de Yahudiler, hac görevi için Kudüs’e gelmeye ve Ağlama Duvarını ziyaret etmeye devam etmektedirler.

Yahudi inancında Mesih anlayışı önemli bir yere sahiptir. Sürgün ve mabedin tahribi Yahudiler açısından Tanrının kendilerini itaatsizlik nedeni ile cezalandırması olarak yorumlanmıştır. Kıyamet yaklaşmıştır. Yahudi inancına göre bundan sonra Mesih kurtarıcı gelecek, dağınık yerlerde mukim İsrailoğulları tekrar Kudüs’te buluşacak ve Mesih krallığı kurulacak, dünyaya adalet huzur ve güven gelecektir (Aydın, 2019).

Günümüzde Yahudiler, İsrail devletinin kurulması ile dünyanın değişik yerlerindeki Yahudileri İsrail’e yerleşmeye çağırmakta bununla ilgili teşvik edici politikalar yürütmektedirler. Bu politikanın beklenen Mesih krallığı ile ilgili olduğu görülmektedir.

Tanah’ta¹⁵ geçen ifadeler şöyledir; Yehova şöyle dedi: “Sizi başka memleketler arasına dağıttım lakin sonra, dağılmış olduğunuz kavimler arasından sizi yine bir araya toplayacağım ve İsrail diyarını size vereceğim” ve Hezekiel’de geçen “İsrailoğulları’nı gittikleri milletler arasından alacağım ve onları kendi topraklarına getireceğim ve onları memlekette İsrail dağları üzerinde tek millet edeceğim ve bir kral onların hepsine kral olacak. Makdisimi ebede kadar onların ortasına koyacağım” ifadeleri bu inancın temelini oluşturmaktadır (Hezekiel, 37:21-26).

¹⁵ Tanah, Tevrat ve Zebur’u da kapsayan Musevilik dininin kutsal kitabı

Kudüs, Yahudi inancında kıyametin kopacağı ve dirilişten sonra hesapların görüleceği yer olarak da görülmektedir. Hesap günü Kudüs'te görülecektir. Onun için Yahudiler, Kudüs'te yaşamının ve orada ölmenin bir ayrıcalık olduğuna inanmışlardır. Yahudilikte Mesih (kurtarıcı), İsrailoğulları'nı ihtişamlı günlere ulaştıracak ve krallığını Kudüs'te kuracaktır ve Tanrı'nın Krallığı Kudüs'te (Sion) kurulacaktır. Tanah'taki ifadelerle göre dünyanın sonunda kurulacağı kabul edilen krallık döneminde İsrailoğulları, Kudüs'e geri dönecek ve mabedi yeniden inşa edeceklerdir. Bu krallığın merkezi Kudüs olacaktır ve Tanrı'nın tahtı Sion üzerinde kurulacaktır.

‘‘Ve Rab Sion dağının her meskeni üzerinde ve onun toplantıları üzerinde gündüzün bulut ve duman ve geceleyin alevli ateş parıltısı yayacak; çünkü bütün izzet üzerinde örtü olacak’’ (İşaya, 4:2-6).

Bütün bu özellikler Yahudiler için Kudüs'ü önemli kılmaktadır. Sadece dünyada verilen ilahi vaatlerin yanında uhrevi bir merkez de kabul edilen Kudüs, dünya ve ahiretin esintilerini yaşamak isteyen Yahudileri bu ayrıcalıklı beldede ibadet etmeye ve burada yaşamaya ve ölmeye teşvik eden sebeplerdir.

Siyonist Yahudiler, büyük idealin adım adım gerçekleştiğine inanmaktadırlar. Tanrı, Musa öncülüğünde, İsrailoğulları'nı, Firavun zulmünden kurtarıp Kudüs'e getirmiş hatta bu yolculukta onlara büyük lütuf ve ikramlarda bulunmuş ve İsrailoğulları Kudüs'te kutsal mabedi inşa etmiş ve ardından büyük krallık ve hâkimiyet kurmuşlardı.

İsrailoğulları için tarih bir kere daha tekerrür etmektedir. Yakın zamanda dünyadaki sürgünden baskı ve zulümden kaçan ve Kudüs'e gelen İsrailoğulları, İsrail devletini kurmuş, bunu yok etmek isteyen düşmanlarını yenmiş ve ekonomik ve askeri vs. her alanda güçlü bir konuma gelmiştir. Şimdi tek bir şey kalmıştır ‘‘mabedi yeniden inşa etmek ve mevcut durumunu korumak’’. Süleyman mabedinin inşası için Mescidi Aksa'nın altındaki kazı çalışmalarının, ahit sandığını bulmaya ve mabedin inşasına yönelik olduğu düşünülmektedir (Erdoğan, 2005: 425). Zaten İsrail, tehdit olarak gördüğü her şeye karşı lobilerini, finansal ve askeri gücünü, istihbaratını, medyayı vs tüm imkânlarını etkin şekilde kullanmaktadır.

3.6. Hıristiyanlıkta Kudüs

Hıristiyanlık'ta Süleyman mabedi ile ilgili görevler Mesih'in hükmü ile kaldırılmıştır. İsa'nın havarileri ile yediği son akşam yemeğinde “*Alın bu benim bedenimdir ve bir kâse alıp bu benim kanım günahların bağışlanması için birçokları uğrunda dökülen ahdin kanıdır*” ifadesi, kurban ibadetinin kefareti olarak görülmüştür. İsa, insanlığın kurtuluşu için eziyet çekmiş, çarmıhta gerilmiş, kanı akmıştır. İsa bu kefareti ödeyen kutsal ruhtur (Gündüz, 2006, s. 138).

Havariler arasındaki en önemli ibadet yeri Süleyman Mabeditidir. Ancak Roma işgali ile mabedin tahrip edilmesi ile İsa'ya inananlar, Kudüs'ten ve Süleyman Mabedi'nden ayrı kalmışlardır. Bu dönemden sonra Hıristiyanlıkta en önemli ibadetin artık dua olduğu görülmektedir. Kudüs, Mesih İsa ile olan bağlantısı sebebiyle bu mekânlardan birini oluşturmaktadır (Mert, 2017, s. 180).

Matta'da geçen: “*Ey göklerde olan babamız; İsmine kutsal olsun Krallığın gelsin, Gökte olduğu gibi yerde de senin iraden olsun*” ifadesi, krallığın merkezinin Kudüs olduğunu göstermektedir.

Kudüs, Hıristiyanlar için hac farızasının yapıldığı bir yerdir. Kutsal haçın bulunduğu yere inşa edilen Yeniden Diriliş Kilisesi bütün Hıristiyan mezheplerince ziyaret edilen kutsal bir mekândır. Günümüzde de bu kutsal yer tüm Hıristiyan mezheplerince ziyaret edilmektedir.

Ayrıca İsa'nın çarmıha götürüldüğü çile yolu, Hz. Meryem'in mezarı, İsa'nın doğduğu beşiğinin yeri, İsa'nın havarileri ile son akşam yemeğinin yenildiği yer de Hıristiyanlarca kutsal görülüp ziyaret edilen yerler arasındadır.

Kudüs; İsa'nın yaşadığı ve göğe kaldırıldığı, gökten ineceği ve havarilerin kabirlerinin bulunduğu bir şehir olduğundan Hıristiyanlar için mukaddes bir beldedir. Kudüs'e hac ile günahların kefareti olacağı inancı ve ilahi esintileri teneffüs etmek isteyen Hıristiyanlar için de Kudüs ilahi merkezdir. Çünkü Mesih İsa Kudüs'e melekler eşliğinde ikinci defa inecektir (Yuhanna'nın Vahyi, 14: 1).

Yine Yuhanna'nın vahyinde anlatıldığına göre İsa'nın Kudüs'e inişiyle dünya kurtulacak, huzur güven adaletle hüküm sürülecek bir bin yıllık krallık dönemi yaşanacaktır. Şeytan yakalanıp binyıl süreyle bağlanacak dipsiz kuyulara atılacak, kötülükler yok olacaktır. Bu 1000 yıllık sürede Mesih'e inananlar dirilti ve Mesih'le beraber bu huzurlu dönemi yaşayacaklardır (Yuhanna'nın Vahyi, 20: 2-4).

Bu huzur ve güvenin hüküm sürdüğü 1000 yılın sonunda şeytan serbest kalacak, İblis ve sayıları deniz kumu kadar olan ve adına Yecüc ve Mecüc denen şeytan taraftarları ile Tanrı savaşçıları ile Armageddon denilen yerde savaşacaklardır (Yuhanna'nın Vahyi, 16: 6).

Yuhanna'nın Vahyinde ifade edildiğine göre; Tanrı tarafından gökten inen ateşle bu kötüler yok olacak, şeytan sonsuza kadar bağlanıp ateşe atılacak ve amel defterleri açılıp insanlar hesaba çekileceklerdir.

Kudüs, tanrı tarafından inşa edilip kutsal şehir gökyüzünden arza indirilecektir.

Yuhanna'nın vahyinde geçtiği üzere; *“Kudüs'ün kendi güveyi için hazırlanmış bir gelin gibi gökten, Tanrı'nın yanından indiğini gördüm. Tahttan yükselen gür bir sesin şöyle dediğini işittim: İşte, Tanrı'nın konutu insanların arasındadır. Tanrı onların arasında yaşayacak. Onlar, O'nun halkı olacaklar. Tanrı'nın kendisi de onların arasında bulunacak. Onların gözlerinden yaşları silecek. Artık ölüm olmayacak. Artık ne yas, ne ağlayış, ne de ıstırap olacak. Çünkü önceki düzen ortadan kalkmıştır. Artık ölüm olmayacak, Mesih İsa, Sion dağına inecek ve Tanrı'nın çadırı insanlarla beraber olacaktır. Ancak burada mabet yoktur; çünkü artık her yer kutsallıkla doludur”*.

Yahudilik inancında Kudüs'e ilişkin sıralanan bu bilgiler de bölgede yerleşmiş olan İsrail Devleti ve bu inanca sahip kimseler ve destekleyenlerin politikalarında inancın etkilerinin izdüşümlerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

3.7. İslam'da Kudüs

İslam'da Kudüs, kutsal beldelerden biri olarak geçer. Kudüs, Mekke ve Medine, İslam'da mukaddes beldeler kabul edilmiş ve burada yapılan duaların gerçekleşmesinin kuvvetle ihtimal olduğuna, günahların bağışlanacağına ve Allah'ın rızasına nail olma yolunda bir ibadet hüviyetinde olduğuna dair Kuran ve hadislerde geçen rivayetler mevcuttur.

Kuranı Kerim'de İsrâ suresi 1. Ayetinde, Hz. Muhammed'in bir gece Mekke'den alınıp çevresinin kutsal kılındığı Mescidi Aksa'ya götürüldüğünden bahseder. *“Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescidi Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir”* ifadesi geçer.

Hadis kaynaklarında ise, Hz Muhammed'in kutsal kaya üzerinden miraca çıktığı ve Allah ile görüştüğü tafsilatlı biçimde anlatılır. Hz. Muhammed, Kudüs'e geldiğinde orada diğer peygamberlerle buluşmuş ve onlara namaz kıldırmıştır.

İbni Mace ve Ebu Davud hadis kitaplarında Salât babında geçen hadislerde: *“Orası mahşer ve yeniden diriliş yeridir. Oraya gidin ve içinde namaz kılın. Çünkü orada kılınan bir namaz başka yerdeki bin namaza bedeldir eğer gitmeye imkânınız yoksa kandillerini yakmak için zeytinyağı hediye gönderin. Kim bunu yaparsa oraya gitmiş ve namaz kılmış gibi olur”* ifadeleri geçer (Diyanet, 2017).

Yine İbni Mace'de geçen bir hadiste *“Süleyman, Mescid-i Aksa'yı yaptığında Rabbinden üç şey istemiştir. Rabbi ona ikisini verdi. Ben üçüncüsünü de vermiş olmasını ümit ediyorum. Kendisine, kendi hükmüne denk gelecek hüküm vermesini istedi. Rabbi bu istediğini verdi. Kendisinden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir saltanat vermesini istedi. Bu istediğini de verdi. Bir de kim bu mescitte namaz kılmak amacıyla evinden çıkarsa annesinden doğmuş gibi günahlarından arınmasını istedi. Biz bu isteğini de Allah'ın ona vermiş olmasını ümit ediyoruz”* ifadesi geçer (Mert, 2017, s. 269).

Kible inanç açısından önemli bir sembol ve kimliktir. Çünkü inanç sahibi kişilerin Allah ile buluşmasının bir merkezidir. Nitekim Mescidi Aksa, Müslümanların ilk kiblesidir. İslam'ın ilk dönemlerinde Müslümanlar, Kudüs'e yönelip ibadet etmiştir.

İslam'ın en geçerli kaynaklarından biri olan Kütübisitte'de geçen hadislere göre; Hz. İsa, Hz. İdris, Hz. İlyas ve Hızır, Kudüs'ten göğe yükseltilmiştir. Hz. Muhammed de Kudüs'ten miraca çıkmış, Sidretul Münteha'ya¹⁶ ulaşmıştır.

Dolayısıyla Kudüs, metafizik âlemlere açılan kutsal bir kapı olarak zihinlerde yer etmiştir. Kudüs, ilahi tecellilere, mucizelere, birçok peygambere şahitlik etmiş kutsal bir beldedir.

Ebu Davud ve Tirmizi'de yer alan hadislerle göre İslam'da dünyanın sonunda meydana gelecek kıyamet alametleri bahsinde bazı alametlerin Kudüs'te gerçekleşeceği inancı vardır. Dünyanın ahlaki ve imanî bozulmaya başladığı ahir zamanda Mehdi gelecek ve İslam, dünyaya adalet huzur güven içinde hükmedecektir.

Daha sonra ise İsa gökten inecek ve Hz. Muhammed'e tabi bir görevli olarak Deccal'i¹⁷ öldürecek. Kuranı Kerim'de Ali İmran suresinde İsa'nın gökten inişi ile ilgili

¹⁶ Hz. Peygamber'in Mi'rac gecesi ilâhî sırlar yaşadığı boyut

¹⁷ Olağanüstü güçlere haiz ve insanları Allah'tan ve doğru yoldan alıkoyan şey

ayette: “*Hani Allah, İsa'ya demişti ki: 'Ey İsa, doğrusu seni vefat ettireceğim ve seni Kendime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar inkâra sapanların üstüne geçireceğim. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyde aranızda Ben hükmedeceğim*” ibaresi geçmektedir.

Müslim ve Buhari Hadis kaynaklarında Fiten babında geçen hadislere göre Deccâl, kıyâmete yakın ortaya çıkacak, yalancı, kötülük yayan, bozgunculuk ve fesat çıkarıcı ve olağanüstü güçler gösteren bir yaratıktır. Yine Buhari ve Müslim’de geçen hadislere göre, İsa, Hristiyanlar’ı İslâm’a davet edecek, Deccâl’ı öldürecek, Hazreti Muhammed’in (s.a.s)’in şeriatı ile hükmedecektir. İslam inancında Hz. Muhammed son peygamber olduğundan, Hz. İsa’nın yeryüzüne bir peygamber olarak değil, Hz. Muhammed’e tabi olan, Deccal’i öldürmekle görevli bir elçi olduğu inancı vardır.

İslam inancında kıyamet alametleri bahsinde geçen ve siyasi alana bakan alamet ise Müslümanlarla Yahudilerin savaşmasıdır. Müslim Fiten babında geçen “*Müslümanlarla Yahudiler harp etmedikçe kıyamet kopmayacaktır. O harpte Müslümanlar galip gelerek Yahudileri öldürecekler. Öyle ki, Yahudi, taşın ve ağacın arkasına saklanacak da, taş veya ağaç; 'Ey Müslüman, Ey Allah'ın kulu, şu arkamdaki Yahudi'dir, hemen gel de öldür onu!' diye haber verecektir. Sadece Garkad ağacı müstesna, çünkü o, Yahudilerin ağaçlarındandır*” ifadeleri buna işaret etmektedir.

Tefsirciler bu hadiste mecazi anlamlar olduğunu, Yahudilerin kıyamete yakın ellerindeki güç ile çok zulüm ve haksızlık yapacaklarını öyle ki Müslümanlar ile Hristiyanların, Yahudilere karşı birlikte hareket edecekleri anlamını çıkarmışlardır.

Zaten yukarda bahsedildiği gibi, Hz. İsa’nın yeryüzüne indikten sonra Hristiyanlar’ı İslam’a davet etmesi ve Hz. Muhammed’e tabi olması ile Hristiyanlar’la Müslümanların, Yahudiler’e karşı ortak hareket edeceğine dair tefsirler vardır.

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN’ın, ABD Başkanı Trump’ın Kudüs’ü başkent ilan etmesi ve İsrail’in Gazze’ye yönelik katliamları dolayısıyla yaptığı açıklamaların birinde “*O Kudüs ki her taşında ayrı bir hikâyeyi barındırır. Bugün kendilerini Kudüs’ün sahibi sananlar yarın arkasına saklanacak ağaç bile bulamayacaklarını*

bilmelidirler” açıklaması da hem bu hadise dikkat çekmesi hem de yine inancın dış politika kararları üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, ağacın haber vermesi hadisesine ilişkin tefsirlerde, bu konunun mecazi anlamlar içerdiği ağırlık kazanmaktadır. Yine İslam inancına göre, tüm bu alametlerden sonra Kudüs’teki Sahra kayası üzerinden İsrail’in Sur’a üflemesi ile kıyamet başlayacaktır. Kıyamet hadiseleri ile ilgili görevli melek İsrail’in sur’a ilk üflemesi ile yeryüzündeki bütün canlılar ölecek, ikinci üflemesi ile bütün canlılar dirilecektir. Sonra bütün insanlar Kudüs’teki Sahra kayasının çevresinde toplanacaklardır.

İbni Kesir’de ¹⁸ yukarıda bahsedilen mahşer yerinin Kudüs olduğu hususunda bazı ayetler de kaynak olarak kullanılmaktadır. Bu konuda Kaf suresinde geçen “*Çağrıcının yakın bir yerden sesleneceği gün o sese kulak ver*” ayetindeki *yakın yer* ifadesi ile Kudüs’e işaret edildiği tefsirlerde geçmektedir.

Kudüs’ün mahşer meydanı olmasına delil kabul edilen diğer ayet, Naziat suresinde geçen “*Birdenbire kendilerini toprağın üstünde buluverirler*” ayetinde ifade edilen ‘sahire’ kelimesidir. Sahire ifadesi ile kastedilen yerin Kudüs olduğu kabul edilmektedir. İnanca göre: *İsrail’in sura üfmesiyle gökyüzü yarılacak, melekler yeryüzüne inecek, Allah’ın Arş’i Sahra kayası üzerine yerleşecektir. Arş’in nuru ile yeryüzü aydınlanacaktır.*

İslami literatürde, Allah’ın Sahra kayasına “*Sen benim küçük Arş’imsin*” dediğine dair bir rivayet yer almaktadır. Burada insanlığın hesaba çekildiği yer kastedilmektedir. Kabirlerinden dirilen bütün insanlık, hesap verecekleri arşa, mahşer yeri Kudüs’e gelecek ve Allah’a verdiği hesaptan sonra, cennet ve cehenneme gideceklerdir.

3.8. Dış Politika Kavramı

Genel olarak ifade etmek gerekirse bir ülkenin başka ülkelere karşı aldığı kararlardır. Ülkeler milli menfaatleri adına bu kararları alır ve bu kararlar belli bir düşünce kaynağından beslenir ve belli bir metodolojisi vardır.

Başka tanımlar incelendiğinde ise tanımların birbirine yakın olduğu sadece vitrine konan usulün değiştiğini görürüz. Örneğin ulus devlet anlayışında da totaliter rejim

¹⁸ İbni Kesir; Suriyeli hadis ilimcisi ve müfessir, tarihçi.

anlayışında da “milli çıkar” ön planda olmakla birlikte atılan adımlar ve uluslararası ilişkilere bakış açısındaki temel dinamikler farklılık gösterir.

Dış politika, I. Dünya savaşıdan önce genelde belli bir zümrenin ya da şahsın tekelindeydi, dış politika kararları dönemin şartları da göz önüne alındığında halklar tarafından pek sorgulanmaz, tartılmazdı. Ülkenin çıkarları doğrultusunda en doğru kararın verildiğine inanılır ve o politika uygulanırdı.

Bu kararlar alınırken yönetimi elinde bulunduran güç, ülke menfaati ortak paydasında yine de etkilendiği fikirler inançlar doğrultusunda kararlar alınırdı.

İnsanlığın felaketi sayılabilecek milyonlarca insanın ölümü ile sonuçlanan dünya savaşları neticesinde sosyal, ekonomik vs. her anlamda sıkıntı çeken halklar ve bu gerçeği göz ardı edemeyecek olan yönetimler, dış politikanın ciddi düşünülmesi gereken siyasi bir bilim olduğu kanısına varmış ve içinde buldukları ekonomik siyasi askeri vs. güçleri göz önünde bulundurarak dış politika ve uluslararası ilişkilerin apayrı bir kurumsal yapıda olması gerektiği kanısına varmışlardır. Bu düşünce sonucunda da dış politika bilimi doğmuştur.

Ülkeler dış politika kararlarını alırken çeşitli faktörlerden etkilenmektedirler. Karar alıcılar bu süreçte, ideolojik, dini sebepler, uluslararası güç dengesi, ekonomi, uluslararası hukuk vs... gibi birçok unsuru değerlendirerek karar alırlar. Realist perspektiften bakıldığında aslolan ülkenin ve milletin çıkarlarıdır. Özellikle ulusal güvenlik, tüm ülkeler için en ön planda olan hedeftir. Bu hedef doğrultusunda karar alıcılar, ülkenin ve ulusun çıkarları doğrultusunda en uygun kararı vermeye çalışırlar.

Bu konu tarihsel süreç içerisinde ya da ülkenin bulunduğu durum itibari ile farklılık gösterebilir. Örneğin istiklal mücadelesi veren bir ülke için dış politika karar alma sürecinde farklı argümanlar ön plana çıkarken, gelişmişlik düzeyi oldukça iyi olan ve tehdit altında olmayan bir ülke için etkili olan argümanlar öncelik olarak çok farklılık gösterebilir.

Ülkelerin milli menfaatleri gereği yürüttükleri politika her ne kadar güçler dengesi realitesi içerisinde yer alsın da, kutsallık atfettikleri olgu söz konusu olduğunda bu realiteye uymamak adına ciddi kararlar alabilmektedirler.

Özellikle kutsallık atfettikleri fikirselsel ve mekânsal kavramlar bu konuda göze çarpmaktadır. Tanrı gücünü yanında görmek, kıyamet savaşları, kurtarıcı gibi kavramlar kimileri için bir efsane ya da bir mitoloji olarak düşünülürken günümüzde bu kavramlar dünya liderlerinin dilinden dökülmekte ve aldıkları kararlarda din anlayışının ne kadar etkili

olduğunu bize göstermektedir. ABD eski başkanlarından Bush'un, Tanrı tarafından görevlendirildiğini ifade etmesini buna örnek olarak gösterebiliriz (Shaath, 2006).

Dış politikanın ana hedefi ulusal güvenlidir. Değişen konjonktürel şartlara göre tehdit algısı değişebilir. Örneğin eski çağlarda ticaret yolları hâkimiyeti ve askeri sayısal çoğunluk bir güç iken şu an yazılım, enerji, ekonomi, teknoloji gibi kavramlar güç unsurunda önem kazanmıştır. Örneğin İsrail için Türkiye'nin güçlenmesi bir tehdit unsurudur. Arz-ı Mevud'un karşısında tek ciddi engel olarak gördükleri Türkiye ile mücadele etmektedirler. Bu ikili mücadele; diplomasi, Uluslararası hukuk yaptırımları, ticari yaptırımlar, terör örgütü destekleri, enerji koridorlarına hâkim olma mücadelesi, yazılım vs. gibi mücadele metotları ile olmaktadır.

Devlet için milli güvenliği sağlama ana hedeftir derken bu sadece yaşamsal hak anlamında değildir. Bu ulusun kültürü, dini, ekonomik refahı, can ve mal güvenliğini de kapsamaktadır. Örneğin Almanya'da yaşayan 3. Kuşak Türklerin ulus bilincinin yok olma sorunu Türkiye için düşünülmesi gereken ciddi bir sorundur ve bu yönde ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Gurbetteki Türkler de illa ki bir dış politika konusudur. Almanya'da faşist gruplar için tehdit olarak görülen gurbetçiler, Türkiye için bir ulus sorunudur ve bu konu ile ilgili gerek siyasi gerek kültürel olarak çalışmalar yapılmaktadır. Çünkü ulus bilinci, dil, din gibi kavramlar da milli güvenlik konusuna girmektedir.

Günümüzde diplomasi, dış politikada yavaş ancak en etkili yol olarak yer almaktadır. Savaşın, ülkeler için her anlamda bir yıkım olduğunu tecrübe eden devletler öncelikli olarak diplomasi yoluyla bu mücadeleyi yürütmektedirler. Kuzey Kore gibi en kapalı rejimlerde bile, diplomasi yolu, güçler dengesi açısından en önde gelen dış politika araçlarından birisi olarak görülmektedir.

Devletler, Uluslararası politika ve uluslararası ilişkilerde, savaş yıkımına uğramamak ve halkın güvenliğini sağlamak adına kendilerini, uluslararası yaptırımını bulunan kurumlara olan üyelikleri ile kendilerini kısıtlayıcı bir yola girmişlerdir. Dünya siyasetine baktığımızda ise Uluslararası hukuk ve yaptırımların sadece güçlülerin menfaatini korumak adına işlev gördüğünü acı şekilde tecrübe etmekteyiz. Uluslararası hukuk ve BM gibi uluslararası hüviyete sahip bu kuruluşların, ezilen halklar için hiçbir anlam ifade etmediği görülmektedir. Örneğin Türkiye'nin PKK terör örgütü ile mücadelesi konusunda NATO kayıtsız kalırken, 11 Eylül saldırıları için derhal harekete geçebilmektedir. Yine BM şemsiyesi altındaki Hollanda askerlerinin, Srebrenitsa halkını, bizzat Sırp askerlerinin eline teslim etmesi ve tarihin en acı

soykırımlarından birisinin yaşanmasına sebebiyet vermesi bu konudaki örneklerden birisini oluşturmaktadır.

Tüm bu gerçekler ve olaylar göstermektedir ki: ülkeler, dış politika kararlarında milli menfaat çatısı altında ve belli bir metodoloji ile hareket etmekte ve inanç da alınan dış politika kararları üzerinde etkili olmaktadır.

3.9. Dış Politika Kararlarının Analizi

Bu başlık altında ise dış politika kavramı ve amacından bahsedildikten sonra, dış politika kararları alınırken nelerin belirleyici rol oynadığı başlıklar halinde sıralanmış ve bu araçlardan ‘din’ başlığı ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Karar alıcılar dış politika kararlarını alırken birçok etmeni göz önünde bulundurmak zorundadır. Ülkenin bekasını ilgilendiren bu durumlarda bu etmenleri göz önünde bulundurmak için birçok realiteyi göz önünde bulundurması gerektiği gibi aldığı bu kararın ileriki yıllarda meydana getireceği sonuçları da iyi tespit etmek analiz etmek zorundadır. Bundan dolayı yöneticiler birçok ayrıntıyı inceleyip analiz ettikten sonra karar alma sürecini işletirler.

3.10. Karar Alma Sürecini Etkileyen Etmenler

Karar alma sürecini etkileyen etmenler genel olarak; Tarihsel Süreç, İstihbarat, Uluslararası Hukuk, Güçler Dengesinde Sınırlılık ve İttifak Blokları, STK’lar (Sivil Toplum kuruluşları), Medya, İdeoloji ve Din faktörleri şeklinde sıralanabilir.

3.11. Tarihsel Süreç

Tarihsel süreç dediğimiz olgu bir ülkenin geçmişte müspet ya da menfi etkileşimi olduğu, bağ kurduğu ilişkileri göz önüne alıp bu olgudan etkilenmesidir. Bir başka ifadeyle, yaşanmış tecrübelerin ya da tanışıklığın tecrübesinin tezahürü şeklinde açıklanabilir.

Ülkelerin, özellikle ulus devletlerin kadim geçmişleri vardır. Bu devletler buldukları coğrafyada tarihsel süreç içerisinde siyasi, sosyal, ekonomik birçok şekilde diğer devletlerle ilişkiler kurmuşlardır.

Ulus devletlerde asırlara varan bu tecrübe sadece ülkeyi yöneten erklerin tecrübesi değil halkının kimliği ve duygularının da bilinirliği ile karar alıcılar üzerinde bir etki oluşturur.

Bu durum olumlu ve olumsuz manada, dolaylı ve dolaysız olarak dış politika kararlarını etkileyebilir. Örneğin Sırbistan'ın 1389 Kosova Savaşı yenilgisi nedeniyle, Türklere duyduğu kin ve nefret yüzyıllardır kendini birçok platformda göstermiştir. Bu tarihi hafıza sonunda, 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın bölünmesi sonrasında, Osmanlı'nın devamı olarak gördükleri Bosnalılara gerek ülke gerek halk nezdinde uygulanan zulüm ve katliamlar ortaya çıkmıştır. Dönemin faşist Sırp yönetiminin tarihsel hafıza ile taşıdığı bu nefretin yansımalarını dünya acı bir şekilde tecrübe etmiştir.

Bu yaşananlara rağmen Türkiye'nin günümüzde Sırbistan ile turizm ve ekonomi yönlü ortak ikili anlaşmalar yapması, Balkanlar'daki güvenlik ortamının şekillendirilmesine yönelik çabaları Türkiye'nin Müslüman Boşnak yönetimi ve halkının, duygu ve düşüncelerini göz önünde bulundurarak karar almasını da zorunlu kılmaktadır. Nitekim bu konuda da tarafları bir araya getirmeye yönelik bazı teşebbüsler ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisine ilişkin haber dış basında aşağıdaki şekilde kendisine yer bulmuştur:

“Erdoğan, Sırbistan ve Bosna'yı barıştırmaya çalışıyor” başlığı ile verilen habere göre İstanbul'da Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Bosna Hersek Devlet Başkanlığı Konseyi Üyesi İzzetbegović ve Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vučić ile üçlü görüşme gerçekleştiği belirtilmiş ve konu ile ilgili Sırp siyaset uzmanı Stevica Dedjanski'nin, Erdoğan'ın Balkanlar için en önemli İslam figürü olduğu bu görüşmenin amacının Balkanların gidişatını değiştirmek olduğu yorumuna yer verilmiştir (Sputniknews, 2018).

Bu da gösteriyor ki dış politikada karar alınırken tarihsel gerçeklikler, savaşlar, katliamlar, ikili ilişkilerde tarihi müspet ortaklık ve bağlar yöneticilerin ve halkın tarihsel birikimi, kalıplaşmış duygusal fikirleri vs. de etkili olmakta ve göz önünde bulundurulmaktadır.

Bir başka örnek ise Türkiye ve ABD ilişkileri açısından verilebilir. Türkiye ile ABD arasındaki stratejik ortaklık veya müttefiklik vb. ilişkilere rağmen, en başından beri terör

sorununa karşı ABD'nin, Türkiye'yi birçok kez hayal kırıklığına uğratması, Terörle ilgili dış politika kararlarında Türkiye'yi başka yöntemler bulmaya itmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan, New York Times'a yazdığı makalede; ABD'nin teröre karşı ortaklıkta müttefikine ihanet ettiğini, Türkiye'nin karar alırken milli beka konusunda dış politika kararlarında ABD'yi saf dışı bırakabileceğini belirttiği yazısında şunları ifade etmiştir: *“Türkiye zaman belirledi ve ABD dinlemezse bir kez daha kendi göbeğini kendi kesecek. 1970'lerde Türkiye, Washington'ın itirazlarına rağmen Kıbrıs Rumları tarafından Türk kökenlilere karşı uygulanan soykırımı engellemek için Kıbrıs'a girdi. Son zamanlarda Washington'ın Suriye'nin kuzeyinden gelen milli güvenlik tehditleriyle ilgili bizim endişelerimizin ciddiyetini anlayamaması, DEAŞ'ın NATO sınırlarına erişimini kesen ve YPG'yi Afrin kentinden çıkaran iki askeri operasyonla sonuçlandı. Bu durumlarda olduğu gibi milli çıkarlarımızı korumak için gerekli adımları atacağız.*

Kötülüğün dünyanın her yerinde pusuya yattığı bir dönemde, uzun zamandır müttefikimiz olan ABD'nin Türkiye'ye karşı attığı tek taraflı adımlar sadece ABD'nin çıkarlarına ve güvenliğine zarar verir. Çok geç olmadan, Washington ilişkilerimizin asimetrik olabileceğini yanlış düşüncesini bir kenara bırakmalı ve Türkiye'nin alternatiflere sahip olduğunu kabul etmelidir. Bu tek taraflılık ve saygısızlık trendini tersine çeviremezlerse yeni dost ve müttefikler aramaya başlayacağız” (BBC, 2018).

Sonuç olarak, yukarıdaki örnekler de göstermektedir ki tarihsel süreç dediğimiz unsur aslında yaşanan tecrübelerden oluşmaktadır. Bu tecrübelerden yola çıkarak ülkelerin söz konusu durumlarda nasıl adım atacakları, ulusal duygu ve düşünceleri, edindiği devlet ahlakı kısacası ulusların kültürel kimlikleri ortaya çıkmakta ve karar alıcıların politikalarını da şekillendirmektedir.

3.12. İstihbarat

İstihbarat Arapça kökenli bir kelime olup “haber alma” manasını içerir. Tanım olarak ise devletlerin bilhassa güvenlikleri ve politikaları doğrultusunda ihtiyaç duydukları tüm bilgileri elde etme ve analize tabi tutma eylemi olarak tanımlanabilir.

Dolayısıyla istihbarat sadece bilgi almak değildir. Eğer bilgiyi doğru okuyup doğru yorumlayamazsanız bu bilgi edinimi devlet için bir fayda teşkil etmez. İstihbarat, bilginin toplanması ve analizidir (Özdağ, 2008, s. 31).

Ülkeler dış politika kararlarını alırken sağlam temeller üzerinde istihbarat raporlarını dikkate alır. Eğer İstihbarat zafiyeti bir ülke için söz konusuysa dış kaynaklı gizli müdahalelerin, psikolojik harekâtların ve toplumsal/siyasi dizaynların adresi haline gelir (Özdoğan, 2014).

İletişim teknolojisi ve buna bağlı gelişen toplumsal bilinçlenme ile aktif politikanın, sadece medyaya verilen demeçlerden ibaret olmadığı, perde ardı siyaset, gizli diplomasi, istihbari bilgilerle, karar alıcıların reelde farklı politikalar yürütebileceği bilinir olunmuştur. Örneğin kamuoyuna barış demeçleri veren bir lider aynı anda binlerce sivili öldüren bir savaş uçağına da emir vermiş olabilir. Rusların Çeçenistan'ı işgalinde görüldüğü gibi terörle mücadele ve barış nutukları atan Yeltsin'in aynı zamanda Çeçenistan'da hastaneleri vurduğu gibi (Çobanoğlu, 2019).

İstihbarat kurumu genel olarak iç ve dış olarak ikiye ayrılır. Dış istihbarat raporları ülkelerin milli güvenliğine karşı atılan adımları iyi analiz edip raporlayıp karar alıcılara sunarlar. Vitrin siyaseti dışında atılan reel adımları sahada iyi analiz eden karar alıcılar bu bağlamda atılması gereken adımları atar. Örneğin eğer sınırınızda bir tehlike varsa, önlem olarak; ülkeye gelmesi belli bir zaman alacak silahlardan (örneğin Patriot) önce o tedbirin envanterinizde olması gereklidir (Özdoğan, 2014).

Türkiye Ortadoğu'daki küresel aktörlerin attığı adımları istihbarat raporlarında analiz edip bu yönde politika izlemiştir. Çünkü masada ayrı sahada ayrı adımlar atılabilmekte bu da ülke bütünlüğünü tehlikeye sokmaktadır. Ülke dış politikası da tehdit unsuru gördüğü duruma karşı diplomatik, önleyici veya caydırıcı politikalar izleyebilir.

Cumhurbaşkanı ERDOĞAN'ın New York Times için kaleme aldığı makalede belirttiğine göre, Türkiye bu gizli işbirliklerini görmekte ve düzelmezse operasyon yapacağını belirtmektedir. Nitekim Türkiye'nin Suriye kuzeyinde terör örgütlerine karşı girişmiş olduğu Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtları da bu açıklamanın sahaya yansımış dış politika uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstihbarat bir ülke için hayati önem arz etmektedir. Buna paralel olarak ülkeler casusluk faaliyeti dışında istihbaratta kurumsallaşmaya gitmiştir. İç ve dış istihbarat olarak ana kollara ayrılan bu yapılar, kendi aralarında siber istihbarat, teknolojik istihbarat,

stratejik istihbarat, ekonomik istihbarat gibi dallara ayrılmış ve bu kurumlara ciddi ödenekler ayrılmıştır.

Kendi içinde kurumsal yapıya dönüşen ve güçlenen bu birimler özellikle dış politikada karar alıcılar için hayati önem taşır. Askeri, ekonomik, sosyokültürel vs. edinilen bilgiler raporlanıp analiz edilip sunulur. Bu raporlar doğrultusunda da karar alıcılar atacağı adımları belirler.

3.13. Uluslararası Hukuk

Devletlerin dış politikasında ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleyen Uluslararası hukukun büyük bir önemi ve yeri vardır. Devletlerin, ortak menfaati esaslı olan bu kuralları genelde devletler, çıkarları doğrultusunda yorumlayıp dış politikaya uygularlar. Uluslararası hukuk,devletlerin çıkarlarına uygun düşerse objektif uygulanır eğer ki bir kural boşluğu bulunursa, bu yine çıkarlar doğrultusunda yorumlanır.Her ne kadar devletler kendi çıkarları için en uygun kararı düşünse de karşılıklı siyasi, sosyal, ekonomik ilişkilerini yani etkileşimde olduğu devletleri güçler dengesini gözeterek ya da uluslararası kuralları ve tepkileri göz ardı etmeden karar alamaz.Örneğin NATO üyesi Türkiye'nin yıllardır uğradığı terör saldırılarına rağmen üye ülkelerden birinin tehlikeye uğraması karşısında diğer NATO ülkelerinin yardım etmesi maddesi Türkiye için uygulanmazken, 11 Eylül saldırıları sonrası ABD için uygulanmıştır.

Aynı şekilde Bosna katliamının yaşandığı 1990'lı yıllarda Avrupa'nın göbeğinde BM Barış Gücü'ne sığınan Srebrenitsa halkının, Hollandalı askerlerce bizzat Sırlara teslim edilmesi bir uluslararası hukuk ihlali ve yakın zamanda işlenmiş en büyük soykırım suçlarından birisi olarak tarihe geçmiştir. Hem de o tarihte Birleşmiş Milletler, Srebrenitsa'yı Boşnaklar için "güvenli bölge" ilan etmiş olmasına rağmen. Binlerce Boşnak, çocuk ve kadın, BM Barış Gücü karargâhına sığınmış ancak Mladiç komutasında Srebrenitsa'ya giren Sırp ordusu binlerce Boşnak vatandaşı katletmiştir (Orkcu, 2018).

Yine söz konusu nükleer silahlanma yasağı ile ilgili kriterler uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde belirlenmişken İsrail başta olmak üzere ülkelerin gizliden bu silahlanma yarışına girdiği bilinmektedir. Küresel güçlerin nükleer silahlanma bahanesi ile Afganistan, Pakistan, İran'a uyguladıkları baskı ve operasyonlar büyük güçler için geçerli

değildir. Bu çifte standart bize, uluslararası hukuk kurallarını küresel güçlerin emperyalist hedefleri doğrultusunda kullandıklarını göstermektedir.

Yine savaş durumunda kimyasal silahların kullanılması ile ilgili yasaklar, İsrail'in Gazze saldırısında dünyanın gözüne bakarak sivil halka karşı bu silahları kullanması ile hiçe sayılmıştır (Timeturk, 2017).

Günümüzde dahi birçok kimsenin bilmediği, unuttuğu 1994 Ruanda soykırımında işkence ile 1 milyona yakın insan öldüğünde daha doğrusu insanlık öldüğünde, BM ve Uluslararası Hukuk kuruluşları bu vahşeti sadece seyretmiştir.

Dolayısıyla Uluslararası hukuk, küresel güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda yorumladığı, gerektiğinde göz ardı edebildikleri ve yaptırımın sadece küresel aktörlerin hedefinde olan zayıf ülkelere uygulandığı, sadece vitrine yönelik görev gören bir araç haline dönüşmekte ve güvenilirliğini yitirmektedir.

3.14. Güçler Dengesinde Sınırlılık ve İttifak Blokları

Devletler açısından güç dediğimiz olgu zamana ve şartlara göre değişen bir ölçüdür. Eski çağlarda askeri sayısal çoğunluk olarak görülen güç, zamanla ekonomik zenginlik, enerji, teknoloji, yazılım olarak ölçülmüştür.

Dış politika karar alma sürecinde, ülkelerin değerlendirmesi gereken kıstaslardan biri de ittifak bloğu içinde olduğu ülkelerin bu karara reaksiyonları, bu kararı alırken güçler dengesi içinde olabilecek müspet ve menfi tepkileri ve yaptırımlarının dikkate alınmasıdır.

Sonuçta ülkeler siyasi sosyal ekonomik askeri vb. ilişkiler kurdukları diğer ülkelerin hassasiyetleri ve çıkar çatışmalarında oluşabilecek bloklaşma ve stratejik planlarını öngörmek durumundadırlar. Örneğin tarihsel süreçte özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca ABD ve NATO eksenli politika izleyen Türkiye'nin, özellikle ittifak bloğundaki ülkelerin Suriye konusunda Türkiye'nin milli güvenliğini tehdit edici adımlar atması nedeniyle, Rusya ile olan ilişkileri güçlendirmesi (bazı değerlendirmelere göre eksen kayması) buna örnek olarak verilebilir.

Yine Türkiye'nin, Rusya ile turizm, enerji ve askeri alanda yaptığı anlaşmalar ile ABD ve Avrupa'ya mesaj vermesi, uygulanan dış politikanın ne kadar çok yönlü olduğunu göstermektedir. Çünkü Türkiye'nin Kuzeyinde kurulacak bir devletin İsrail için Arz-ı Mevud projesinin bir aşaması olduğunu değerlendiren Türkiye, her ne kadar ekonomik siyasi ve

askerî operasyonlara maruz kalacağını tahmin etse de milli güvenliğine karşı atılan bu tehlikeli adım için gerekli dış politik kararları almak zorundadır (Lekesiz, 2017).

Ülkeler milli güvenliği ve çıkarları doğrultusunda adımlar atarken başka ülkelerin çıkarlarına ters düşen bir durum olduğunda bu çıkar çatışmasının yaptırımlarını planlayarak politika yürütürler. Yine örnek verecek olursak İsrail lobisinin çok etkili olduğu ABD de İsrail'in çıkarları doğrultusunda, Mısır'da Müslüman Kardeşler kuruluşunu terör listesine alma hazırlığında olan ABD'nin bu kararını da bu kapsamda atılan adımlara örnek olarak gösterebiliriz (Yenişafak, 2017).

Güçler dengesi eğer ki gelişmişlik düzeyi düşük bir ülke ise bu bir nevi bağımlılığı da beraberinde getirmektedir. Bağımsız bir politika izlemesini engelleyici bu durum karşısında, ülkeler dayandığı güçlü ülkenin etkisiyle veya onun çıkarları doğrultusunda bir dış politika izlemek durumunda kalmaktadırlar. Çünkü karar alıcılar da ülkelerin ekonomik, siyasi, askerî vs. gücünün farkındadırlar. Buradaki güç dengesizliği arttıkça, zayıf ülkeler küresel sömürge güçlerinin etkisinde kalmakta ve bağımsız karar alamaz duruma gelmektedirler. Ortadoğu coğrafyasındaki ülkelerde bunun örneklerini görmek mümkündür. ABD-İsrail ekseninde adımlar atan Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan veya Sisi yönetimindeki Mısır'ın dini ve etnik yapıları ve çıkarlarının tamamen tersi gibi görünen yöndeki politikaları bu bağımlılığın birörneği olarak değerlendirilebilir. Özellikle Filistin ve Türkiye konusundaki dış politikalarında, bölgesel güç rekabetiyle birlikte bu hususun etkisi daha da belirgin hale gelmektedir.

Örneğin abluka altındaki Gazze'nin dünyaya açılan tek kapısı olan, halkın gıda ve ilaç ihtiyacını temin ettiği refah sınır kapısının Mısır tarafından kapatılması, Gazze halkı ile olan dini ve etnik ortak paydasına rağmen aldığı bu karar sömürge anlayışı ve bağımlılığın bir göstergesi (Trthaber, 2018) olarak değerlendirilmektedir.

İttifak ise tamamen stratejik kaynaklı bir durumdur. Her ülkenin gerek bulunduğu coğrafi konum ya da ekonomik ilişkileri veya ortaklıkları karşılıklı çıkar gözetiminde değerlendirilir. Bu durum ülkelerin bazen bir tehdit unsuru olarak kullandıkları bazen elinde tuttukları bir karttır. Örneğin Mavi Marmara gemisine uluslararası sularda İsrail'in uluslararası sularda düzenlediği saldırı sonucu ölen 9 Türk vatandaşı sonucu Türkiye, İsrail için ciddi kararlar almış, sözde müttefik ABD ise bölgede bir kriz çıkmaması adına arabulucu olmuş ve tazminat ve özür gibi bazı şartların kabulü ile bu kriz atlatılmıştır (Köker, 2013).

Normalde savaş sebebi sayılan bu durum, müttefiklerin arabuluculuğu ile giderilmiş oldu. Sonuçta ittifak bloğu içinde bir ülke, kararlarını alırken bu politikanın ortaya çıkaracağı sonuçtan etkilenecek müttefiklerini, bölge ülkelerini, hatta küresel çapta yansımalarını değerlendirmek, uyumlaştırmak durumundadır.

Küresel ağda o kadar karmaşık güç kıstasları vardır ki bu kıstaslara bakıp tam sonuca ulaşamaz. Örneğin ABD ye süper güç denmesinin imkânsız olduğu gibi. Güç belli mekân ve şartlarda değişkenlik ve bağlayıcılık işlevi gördürür ki bu ABD için de geçerli bir durumdur. Örneğin ABD, Yahudi lobisinin etkisinde kararlar almaktadır. ABD'nin şartlar ne olursa olsun İsrail'e sağladığı ekonomik askeri ve siyasi desteğinde ve Ortadoğu politikasında İsrail'in çıkarlarını ve önceliklerini ön plana çıkartmasında olduğu gibi tek süper güç ABD veya İsrail diyemeyiz. Her ülkenin etkin olsa da olmasa da belirleyici ya da bağlayıcı bir güç unsuru vardır ve bunu dış politikada zamanı gelince kullanır (Çelikkol, 2018). Bu durum İsrail için lobi gücü olabilirken bazen bulunduğu coğrafi konum ve yer altı zenginlikleri ile bazen enerji bağlayıcı rol olarak karşımıza çıkabilmektedir. Rusya örneğinde olduğu gibi Ukrayna krizi ile patlak veren AB - Rusya gerginliğinde AB, Rus doğalgazına bağlı bir durumda olduğundan Rusya, bu kartı dış politik malzeme olarak kullanabilmektedir

Sonuç olarak en reel gerçeklikte karşımıza çıkan unsur "güç" unsurudur. Bu unsur, ülkeler için en bağlayıcı ve göz ardı edilemeyen bir durumdur.

3.15. Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar)

Sivil toplum kuruluşları, belli bir hukuk düzenine tabi olarak kendi içtüzüğünü belirleyen aynı amaç ve hedef uğruna bir araya gelen insanların oluşturduğu topluluktur. Bu hedef ve amaç, siyasi, kültürel ve sosyal hizmet yönelimli olabilir.

Demokratik olmayan ülkelerde halkı yönlendirmenin araçlarından birisi olarak kullanılan, buna mukabil demokratik ülkelerde ise demokratikleşmenin ne derecede olduğunun bir miyasy olarak görülen, devleti sınırlayan, denetleyen, yönlendiren, siyasi iradeyi sorgulayan sivil toplum kuruluşları, devletle sürekli bir etkileşim içerisinde bulunmaktadır (Çelik, 2007, s. 1).

STK'lar, günümüzde devletlerin iç ve dış politikasına etki edecek kadar siyasal sistemin meşru bir parçasıdır. Ulusal ve uluslararası STK'lar, iç politika başta olmak üzere dış politika karar alma süreçlerinde etkin bir role sahiptir.

1967 Arap İsrail savaşında İsrail'in savaşı kazanması ile mülteci durumuna düşen Filistinlilerin, FKÖ'yü kurup siyasi alanda bu mücadeleye devam etmesi ile FKÖ'nün Filistin sorununda muhatap kabul edilmesini bu minvalde örnek kabul edebiliriz.

Özellikle Soğuk savaş döneminde, iki kutuplu dünyanın,ideolojik çatışmalarında, dünyanın dört bir yanında kurdukları örgütleri ve STK'ları finanse etmeleri, halkın STK ve örgüt yapılanmasının, dış politikada ne kadar önemli bir dinamik yapı olduğunu gösterir. Liberal kapitalizm ve Komünizm kutuplu finanse edilen bu örgütler buldukları ülkelerde etkileri oldukça güçlü olmuştur.

Uluslararası kimlik taşıyan STK'lar dünya siyasetine etki edecek kadar güçlenmiştir. Örneğin İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (IHH)'nın, Mavi Marmara gemisi ile Gazze'ye ulaştırmak istediği yardım gemisine, İsrail'in uluslararası sulardaki saldırısı nedeni ile neredeyse iki ülke savaşın eşiğine gelmiş ve bu sorun uluslararası bir kriz çıkarmıştı.

Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ile başlayan, Akıncılar Derneği olarak örgütlenen yapının siyasi temsilcisi niteliğindeki Refah Partisi iktidarında, İslam Birliği hedefinde kurulan D8 örgütü de örnek olarak gösterilebilir. Necmettin ERBAKAN, İslam Teşkilatı üyesi 8 ülke ile (Türkiye, Pakistan, Nijerya, Bangladeş, Endonezya, İran, Mısır ve Malezya) 1997 yılında D-8'i kurmuş ve daha sonra küresel sömürge güçlerinin baskıları ve yaptırımları ile bu örgüt engellenmiştir(Yenişafak, 2013).

Yine Mısır'da kurulan İhvanı Müslimin örgütü, İslam birliği ve kardeşliği hedefinde kurulmuş ve çevre ülkelerde örgütlenecek kadar geniş kitlelere yayılmış ve aradan geçen yıllardan sonra seçimlere katılmış ve iktidara gelmiştir. Evanjelist ve Siyonist destekli bir darbe ile iktidardan indirilmesi ve ABD tarafından terör listesine alınması ise vaat edilmiş topraklar hedefi için atılmış bir adımdır.

En büyük örnek ise İslam Konferansı Örgütüdür. 1969 yılında fanatik bir Yahudi tarafından yakılmak istenen Mescidi Aksa eylemine karşı, tüm dünya Müslümanları tepki göstermiş ve Müslüman ülkeler konu ile ilgili toplanmış ve süreç böylece başlamıştır. İslam Dünyasının sorunları ile ilgilenen İKO, gerek toplumsal gerek siyasi olarak dinin öneminin arttığı bu zaman diliminde İslam dünyası açısından uluslararası bir örgüt konumundadır ve ciddi sorumluluklara haiz bir yapıdadır (Dünyabülteni, 2014).

STK'ların ve özellikle üniversitelerde kurulan kürsülerin öneminin farkında olan karar alıcılar, bu kuruluşları bizzat teşvik eder ve bu kuruluşların fikir ve analizlerini dış politika karar alma süreçlerinde değerlendirirler.

3.16. Medya

Kamuoyu oluşturmada etken gücü olan medya, karar alıcıların dış politika karar alma sürecinde kamusal gücün etkinliği olarak görülür.

Medya, insan ve toplumu bireysel, siyasi, dini, sosyokültürel vs hayatın her alanında insanları haberdar etme, bilinçlendirme, kodlama, dizayn etme aracılığı ile müspet ya da menfi etkileşim ve iletişim aracıdır. Medya, haberdar etme görevini yaparken sunumunu ve çizdiği çerçeveyi siyasi eğilime göre yansıtmayı, halkın algısı noktasında belirleyici rol oynamaktadır. Gündeme taşıma, gündemde tutma özelliği, medyanın toplumu yönlendirmesinde oldukça etkili bir gctr.

Kamuoyunu yönlendirici gücü olan medya; toplumsal algı oluşturma, düşünce ve fikirleri değiştirebilme ve yöneticiler, karar alıcılar üzerinde bir baskı mekanizması görevi yapma gibi faaliyetleri vardır. Medyanın gücünü, Türkiye’de 28 şubat postmodern darbesinde görmekteyiz. Sadece gazete başlıkları ile bir siyasi partinin kapatılabilmesine dayanak olan trajikomik olaylara sahne olan o zaman diliminde, toplumun dini hassasiyetlerine karşı medyanın adeta kendi toplumunun dinine ve kültürüne hakaret ettiği, hatta medya patronlarının cuntacılarla ortak toplantılar yaparak direktifler aldığı ve kutuplaştırmaya yönelik bu saldırıları, hkmetin devrilmesi ile sonuçlanmıştır (Bozkır, 2015).

Dış politikada medya gücünün örneğini ise ABD’deki 11 Eylül saldırıları ile görmekteyiz. ABD, 11 Eylül saldırıları sonucu, medyayı etkin şekilde kullanıp toplumsal desteği arkasına alarak işgallere başlamıştır. Çünkü küresel çapta bir operasyon ve işgal girişiminin halkın desteği olmadan yapılamayacağı bilinen bir gerçektir. ABD bu desteği, medya ile sağlamıştır. Medya aracılığı ile halkına ‘‘tehdit altında oldukları’’ vurgusu işlenmiş ve bu desteği elde etmiştir (Akıner, 2005, s. 23).

Medyanın sadece dış politikada değil sosyokültürel açıdan özellikle kavram operasyonları ile halkı nasıl yönlendirdiğini ve inşa ettiğini görmekteyiz. Türk televizyonlarında Yeşilçam ile başlayan süreçte dini ve milli hassasiyetlerin nasıl yok edildiği, kültürünün aşağılandığı, kavramların bir neslin hafızasında nasıl yanlış kodlandığı ve ahlaki yıkılışın sancıları yakın tarihte müşahede edilmiştir.

Devletler, gerek iç politikada gerek dış politikada kararlar alırken halkın desteğini almakve halkla bir bütün olarak bu politikayı yürütmek isterler. Bu konuda da medyanın

gücünü etkinliğini bilirler. Bu bağlamda ABD'nin sömürge için işgal ettiği ülkelerle ilgili küresel medyada "Medeniyet ve Demokrasi" vurgusu ile halkın algısını değiştirme çabası, medyanın halk üzerinde algı yaratmasına örnek olarak gösterilebilir.

Özellikle günümüzde sosyal medyanın etkinliğini göz ardı etmek mümkün değildir. Tunus'ta başlayan ve kısa bir sürede tüm bölgeyi etkisi altına alan Arap Baharı sürecinde, sosyal medyanın baskıcı rejimlerin devrilme sürecindeki rolü göz ardı edilemeyecek bir realitedir. Arap Baharı'nın kitlesel niteliğe dönüşmesinde ve diğer ülkelere hızla yayılmasında teknolojinin etkisi önemli olmuştur (Yüksel, 2013).

Küresel emperyalist güçlerin başta Kudüs olmak üzere Ortadoğu ve İslam coğrafyasındaki kanlı emelleri için, medya vasıtasıyla, dünya kamuoyunun hafızasına İslam = terörizm anlayışını inşa ederek, medyayı kanlı emelleri için kullandıkları bir araç şekline dönüştürdükleri her platformda görülmektedir (Öztürk, 2015, s. 2).

Medya, küresel sömürü ve kapitalist vahşetin çarkında, toplumu yönlendirmede, kavram savaşında etkin bir güç olduğundan, çoğu zaman küresel güçlerin kontrolünde ve iç ve dış politik kararlarında kullandıkları bir araçtır. Bu yönüyle medya, bir toplumun sosyokültürel yaşantısına, değerlerine, kültürüne, ulus bilincine karşı silah olarak kullanılabilirdiği gibi, bazen de isyanlara, kaosa sebep olacak kadar güçlü bir silaha dönüşebilmektedir.

Dolayısıyla güç mücadeleleri çerçevesinde medyanın gücü göz ardı edilemeyecek kadar ön plana çıkmaktadır. Bu hususu karar alıcılar tarafından göz ardı edilmesi ağır bedel ödenmesine yol açabilmektedir. Dış politika karar alma süreçlerinde medyayı etkin kullanamamak, gerekli vurguları yapamamak, dış politika uygulamalarında halk desteğini kaybetmeye yol açabilmektedir. Örneğin Türkiye'nin Suriye ve Filistin meselelerine müdahil olduğu durumlarda, toplumun bu konudaki algısını inşa ederek ve desteğini arkasına alarak bu politikayı sürdürmesi, toplumda sorulan "Filistin'de ne işimiz var? Ya da Suriye'den bize ne?" yönündeki eleştirilerin önüne geçilmesi ve kamuoyu desteğinin sağlanması açısından medyanın önemini ortaya koymaktadır.

3.17. İdeoloji ve Din

İdeoloji, sosyal veya siyasal bir öğretiyi oluşturan, bir zümrenin bir kuruluşun, davranışlarını yönlendiren bilimsel dinî politik, estetik fikirlerin bütünlüğüdür.

Din ise kutsallık atfedilene karşı sorumluluk bilinci ile hareket etmeyi yani bunu sistemleştiren öğretiler yoludur.

İnsan sosyal bir canlıdır, kendisini diğer canlılardan ayıran farklı meziyetlerle donanmıştır. İlk insandan beri tarihi süreç gözlemlendiğinde insanın hayatı, bireysel ve sosyolojik birtakım temellendirmeler üzerinden yaşadığı görülmektedir.

Bu temellendirme insanın yaşadığı sosyoekonomik şartlar veya bulunduğu coğrafi konumla şekillense de, temelinde akıl, fikir ve hayatı okuma ya da anlamlandırma olarak ifade edilebilecek olgular yer almaktadır.

İnsanın hayatı okuması, anlamlandırması, farklı tezahürler üzerine bina edilebilir. Çünkü doğru veya yanlış dediğimiz kavramlar, yani anlamlandırma eğer akıl ve duygu üzerine bina edilmiş ise bu düşünce sistemleri çatışabilir, çünkü insan her açıdan farklılık gösteren bir canlıdır.

En evrensel norm olan ahlâk kavramı bile değişik coğrafyalarda farklılık gösterebilmektedir. Hatta bu anlam ve fikir, ego dediğimiz olguyla şekillenebilmektedir. Yani insanın hayatı okuması anlamlandırması ve temellendirmesi, doğru ve yanlış kavramı, kendi çıkar penceresinden ortaya koyduğu kurallara dayanabilmektedir. Eğer bu kurallar akıl, duygu ve düşünce birlikteliğini mümkün kılmayan insanoğluna değil de üstün bir güce ki bu güç insana kâinata hükmeden bir güce verildiğine inanılır ve hayat kurallarını o belirlerse bu da ilahî sistemleri oluşturmaktadır.

En eski çağlardan beri dünya üzerinde zaman zaman gerek beşeri gerek ilahî sistemler hâkim olmuş, değişen konjonktürel şartlara göre bu anlamlandırmalar kendilerini yenilemiş veya değiştirmiş, uğruna bireysel ve toplumsal bedeller ödenmiştir.

Felsefî manada baktığımızda görürüz ki insan için mana, değer yargısı, yaşamın olmazsa olmazıdır. Bu anlamlandırma insanoğlunun tekelindedir. Örneğin insanın, ekonomik hayatında bir kâğıt parçasına rakam yazarak, bunu resmileştirip, para birimi şeklinde değer biçerek hayatını buna göre ayarlaması, gerçekte o kâğıt parçasının taşıdığı değerden çok temsil ettiği güven ve anlamlandırma üzerine kurulması buna örnek olarak gösterilebilir.

Bu anlamlandırma bazen bir materyale, bazen mekâna, bazen duygulara, bazen fikre yansımıştır. Ama hepsinin özünde, bilimsel tabirle ego, dini manada nefis olarak adlandırılan olgu bulunmaktadır. İster insan, isterse toplum veya devlet nezdinde en önemli amaç olarak mutluluğun, huzurun, refahın yani egonun veya ilahiyat terimiyle “nefsin tatmini” ön plana çıkmaktadır.

Bu anlamlandırma ve değer yargıları için insanoğlu; bireysel, toplumsal ya da devlet bazında birçok bedeller ödemiştir. Öyle değerler atfedilmiştir ki bu amaç için ödenen bedeller kutsal görölmüştür. Ödenen bedellere rağmen insanoğlunun verdiği bu mana savaşının, siyasete devlete ve uluslararası ilişkilere de yansımaları olmuştur. Bu yansımalar, müspet veya menfi, insanlık tarihi akışında bireysel, toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasi vs. her alanda okunabilir.

İnsanın bedel ödemeyi kutsal gördüğü bu fikir ve inanç sistemi, yöneticilik vasfı kazandığında yeri geldiğinde ne güçler dengesi gözetilecek, ne bulunduğu sosyoekonomik ya da askeri gücü referans alacaktır. Atacağı adımlar uygulayacağı iç ve dış politikalar bedel ödeme pahasına bile olsa o fikir ve ya inanca yönelik olacaktır.

Örneğin Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde, İslam Birliğini hedef edinmiş olan dönemin Başbakan Yardımcısı Necmettin ERBAKAN'ın yaklaşımı, inancın, dış politika kararları üzerindeki etkisine örnek olarak gösterilebilir. Kıbrıs'ta Rumların Müslüman Türk dünyasına karşı katliamları sonucu "mücahitler" örgütlenmesiyle direnişe geçen halkın Türkiye'den yardım istemesi karşısında Başbakan Bülent ECEVİT, uluslararası destek için İngiltere'ye görüşmelere gider. Erbakan ise emperyalist küresel güçlerin yardım etmeyeceğini ve çözümün TSK olduğunu düşünür ve TSK komuta kademesi ile bir toplantı yapar ve TSK'ya harekât emri verir. Erbakan toplantıda "*Çıkartma önümüzdeki Cuma günü sabahı başlasın. Nasıl olsa İngilizler taleplerimizi ret edecekler, biz beyhude vakit kaybetmeyelim, Cuma sabahı mübarek sabaktır*" der.

Bu talimat karşısında Sancar; "*Allah sizden razı olsun. 13 senedir haysiyeti Makarios tarafından rencide edilen bir ordunun kumandanıyım. Bu günleri de Allah bize gösterdi. Ama şimdi ben çıkartma için gemilerimize hareket emri versem onlar ancak Cumartesi sabahına adaya erişebilirler. Çünkü eski tank motorları monte ettik, Saatte beş altı milden fazla sürat yapamazlar*" der. Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan da o toplantıda; "*Biz Karadenizliyiz. Takalarla, kayıklarla bile adaya çıkarız. Ama yeter ki eskiden olduğu gibi yan yoldan geri çağrılmayalım*" ifadesiyle savaş daha o dakikada kazanılır" (Milligazete, 2010).

Burada dikkat çeken Türkiye'nin batılı ölkelerin karşı çıkmasına, ambargo tehdidinde ve 1970'li yıllardaki durumuna rağmen böyle bir kararın alınmasında inanç unsurunun taşıdığı önemlidir.

Yine Ecevit'in "*Sayın Erbakan, her mühim işte senin dediğin oldu. Bu kez de benim dediğim olsun, ne olur hemen Kıbrıs'ta ateşkes kararı alalım. Ben Sancar Paşa ile de*

konuştum. Talebimi kabul et. Sayın Erbakan, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi olay hakkında ateşkes kararı aldı. Biz üye sıfatıyla bu karara uymak zorundayız." demesine karşın Erbakan'ın: "Ateşkes ne demek? Biz bundan çok daha büyük işler başarmış bir milletin mensuplarıyız. Benimle istişare etmeden Sancar Paşa'ya ateşkeseceğimizi nasıl söylersiniz? Bu hükümet ortak bir hükümettir. Bizden izin almadan ateş keseceğiz diyemezsiniz. Sayın Ecevit. Neden Güvenlik Konseyi'nin kararına uymak zorunda olalım, şu beğenmediğimiz İsrail, Birleşmiş Milletlerin 100'e yakın kararına uymadı da ne oldu? Biz o kadar yok muyuz? Kesinlikle böyle şey olmaz. Harekât devam edecektir." ifadesi, inancın, milli ve manevi değerlerin siyasi kararlara yansması olarak değerlendirilebilir (Milligazete, 2014).

Tabi bu harekâttan sonra ABD, Türkiye'ye 5 Şubat 1975 tarihinden itibaren silah ambargosu uygulamaya başlamıştır.

Türkiye ise;

- ✓ 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğu açıklarken, yine aynı yıl ABD'ye nota vererek ABD Savunma İşbirliği Anlaşması'nı yürürlükten kaldırmış,
- ✓ Türkiye'deki bütün Amerikan üs ve tesislerinin TSK'nın "kontrol ve gözetimi" altına alınmasına karar vermiş,
- ✓ 3 yıl süren silah ambargosu sonrasında da Türkiye, savunma sanayini geliştirmeye başlamış ve 1975'te ASELSAN'ı kurmuştur (Stratejikortak, 2017).

Yine Fransa'nın Cezayir'i işgaline karşı, Türkiye'nin Cezayir'e yardımları bu kapsamda değerlendirilebilir. MHP lideri Alpaslan TÜRKEŞ, bu konu ile ilgili olarak: *"Bağımsızlık mücadelesi veren Cezayir'e silahları ben gönderme kararı aldım. Cezayir halkına Libya üzerinden 20 bin tüfek, 200 top gönderdim. İstek, Cezayir'den geldi bizde isteklerine karşılık verdik. Fransa bize karşı sürekli karşı çıktı ama biz kabul etmedik. NATO'da müttefiktik ama Cezayir bizim vatanımızın bir parçasıydı. Siz bizden orayı istila ederek aldınız. Orada yaşayanlar da bizim kardeşlerimizdir. Hem din kardeşimizdir hem de kan kardeşimizdir. Bu kardeşlerimiz bağımsız olmak istiyorlardı. Biz mümkün olan her türlü yardımı yaptık"* (Haber7, 2015).

Burada Türkeş'in vurguladığı 'din kardeşi' kavramı dikkat çekicidir. Tamamen din ve ideolojik etkiyle yapılan bu yardım, dış politika karar alma sürecinde bu kavramların ne kadar etkin olduğunu göstermektedir.

Osmanlı'nın din temelli yürüttüğü fetih ya da cihat politikasına dayanarak fethetmiş olduğu yerlerden biri olan Sırbistan'ın, yine ideolojik ve dini yansımalar ile bu kadar yüzyıl geçmesine karşın Bosna'yı yine aynı duygu ve düşünce ile işgal edip soykırım yapması da bu konuya örnek verilebilecek hadiselerden biridir. O dönemlerde Sırp kamuoyunda sıkça dile getirilen söylemlerden birisi şöyledir: *“Od Yadrana do Irana neče biti Muslimana!”* (Adriyatik'ten İran'a kadar Müslüman kalmayacak!), *“Ko se ne osveti, taj se ne posveti”* (İntikam almayan, uzak olsun kutsallıktan!) *“Müslimani, müslimani, Doşlisuvitsurnidani. Nema Tite Da vasbrani”* (Müslümanlar, müslümanlar, kara bulutlarınız, kara günleriniz yaklaştı” (Gül, 2011).

Bu kapsamda, Samuel P. Huntington'ın, 'Medeniyetler Çatışması' tezine de vurgu yapmak gerekir. Huntington, yenedünya düzeninde, denenmiş olan ideolojilerin ve ideolojik savaşların yerini, medeniyetler çatışmasının alacağını bu çatışmanın küresel politikaya hâkim olacağını ve medeniyetler arasındaki fay hatlarının geleceğin muhabere hatlarını teşkil edeceğini ileri sürmüştür.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden günümüze kadar geçen süre içerisinde ise Huntington'ın, Medeniyetler Çatışması tezini destekleyecek birçok olay gerçekleşmiştir. Özellikle soğuk savaş öncesi ideoloji savaşlarının mücadelelerinde milyonlarca insan ölmüş, materyalizmde boğulan ve büyük bedeller ödeyen insanlık, tekrar manaya yönelmiştir.

Batı etkisinde olan yönetici elitleri tarafından empoze edilen bu ithal ideolojiler, halklar tarafından benimsenmedi. Zaten halk, değer yargıları ile uyuşmayan bu ideolojik yönetimlerde gerek askeri, gerek ekonomik olarak büyük bedeller ödemişti. Bu durum, ideolojilerin meşruiyetini de tartışılır hale getirmiş ve bu da halk nezdinde dinin yani mananın insanın gündemine tekrar girmesine yol açmıştır.

Aslında din, insanlık tarihiyle yaşıt olmasına karşın, siyasi ve toplumsal olarak etkinliğini bazen kaybetmiş olsa da hep var olmuştur. Günümüzde manaya yönelen insan için din, gerek bireysel gerek toplumsal gerek ülke ilişkileri açısından tekrar insanın gündemine girmiştir. Geçmişten günümüze dinin her alanda olduğu gibi dış politikaya tezahürü de tarihsel süreçte belirgin şekilde göze çarpmaktadır.

Nitekim Haçlı seferleri, Papanın dini vaatleri ile düzenlenmiş ve binlerce insanın katliamı ile sonuçlanmıştı. Asırlar sonra bu söylemi ABD başkanı Bush, Ulusal güvenlik konuşmasında, Haçlı seferi için Tanrı tarafından yetkilendirildiğini ifade etmiş ve tarih yine binlerce insanın katliamına tanıklık etmişti(Hürriyet, 2001).

Dolayısıyla dinin, karar alma sürecindeki etkinliği tarihsel süreçte hep görülmektedir. Dinin dış politikaya tezahürü D8 örneğinde olduğu gibi ekonomik alanda da görülmektedir. Necmettin ERBAKAN'ın, *“Birleşmiş Milletler varsa Müslümanların da olmalı, NATO varsa Müslümanların da olmalı, teknoloji birliği varsa Müslümanların da olmalı, kültür birliği varsa Müslümanların da olmalı, para birliği varsa Müslümanların da olmalı”* ifadesi gelecek yüzyıl için bu projenin zorunluluğuna işaret etmekte ve aslında dinin, siyasetin her alanında etkin olması gerekliliği savına oturtulmuştur (Yenişafak, 2013).

Aynı şekilde bir Yahudi tarafından yakılmak istenen mescidi Aksaya karşı bir araya gelen İslam dünyasının oluşturduğu İslam Konferansı Örgütü de aldığı kararlar ile İslam dünyasının politikasının şekillenmesinde ciddi bir kurum olarak göze çarpmaktadır. Din temelli bu örgütün amacı;

- ✓ İslam ülkeleri arasındaki yakınlığın ve işbirliğinin artırılması
- ✓ Müslüman halkların çıkarlarını ve güvenliğini korumak ve mücadelelerini desteklemek
- ✓ Üye devletlerarasında siyasal, ekonomik, kültürel, bilimsel ve sosyal işbirliğini arttırmak.
- ✓ Müslümanlarca kutsal olarak kabul edilen yerlerin korunması
- ✓ Filistin Halkı'nın mücadelesini ve bağımsızlık haklarını desteklemek ve savunmak
- ✓ Her türlü sömürgeci yaklaşımın ortadan kaldırılmasını sağlamaktır (Milligazete, 2017).

Son yıllarda medyada gördüğümüz henüz etkin olmasa da temelleri atılan İslam ordusu kuruluşu da dünyanın geleceğinin din ve medeniyet eksenli şekillenmesinde büyük rol alacak zorunlu bir yapıdır. Zahirin bir etkinliği gücü olmasa da zihinlerde teşekkül etmesi bakımından iyi bir başlangıç olarak değerlendirilebilir.

Müslüman ülkelerin tek kurtuluş yolu medeniyet inşasıdır. İslam ülkeleri, ekonomik, siyasi ve askerî bir birliktelik oluşturup; güçlenerek ayakta kalabilir. Müslüman ülkelerin doğal kaynakları, doğalgaz, petrol ve madenleri, emperyalist güçlerin hedefindedir. Dolayısıyla birlik olmak şarttır.

Yürekli bir köşe yazısında şunları ifade etmiştir: *“Napolyon Bonapart'ın söylediği gibi; ülkeler ve insanlar, korkuları ve çıkarları üzere hareket ederler. Birliğin temelleri İslam İşbirliği Teşkilatı ile atılmıştır ancak D8 de dahil bu kuruluşlar bir entegrasyon çabasıdır.*

Ancak bütün bu kuruluşlar, henüz bir dünya gücü haline gelmediğinden, caydırıcı bir askeri gücü bulunmadığından dünya siyasetinde de bir ağırlığı da yoktur” (Yürekli, 2012).

Gerek nüfus gerek yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile sanayi ve askeri alanda hissedilir varlıkları olan İslam ülkelerinin bu birlikteliğin gerçekleşmesi ile dünya siyasi arenasında söz sahibi olabilecek en azından ekonomik potansiyele sahip oldukları düşünülebilir.

İslam ülkeleri ellerindeki bu kaynakları kullanıp, eğitime, bilime, teknolojiye yatırım yaparlar ve birlik içerisinde hareket edebilirlerse, dünyanın en önemli siyasi ittifaklarından birisi ortaya çıkabilir. Bu konuyu savunan Yürekli yazının devamında; *“İslam Birliği devletlerinin kendi ulusal para birimleri ve parlamentoları yanında, ortak para birimi, parlamentosu, askeri paktı ve politikası olması, hem ümmet için, hem de insanlık için hayırlara vesile olacaktır. İslam Birliği'nin temel amacı, günümüz dünyasında, İslam medeniyetini yeniden inşa etmek, güvenlik ve barışla insanlığa hizmet etmek olacaktır. Dolayısıyla bu konu üzerinde ne kadar durulsa azdır”* ifadeleri (Yürekli, 2012) ile düşüncesini temellendirmeye çalışmıştır.

Din temelli karar alma sürecine askerî anlamda verilecek bir örnek ise 1967 Arap-İsrail ve 1973'teki Yom Kippur savaşlarında, ABD'nin İsrail'e yardım maksadı ile Türkiye'den İncirlik üssünü kullanmak istemesi olarak verilebilir. Günün şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda, savaştan yeni çıkmış ve her açıdan zayıf olan Türkiye, ABD'ye İncirlik üssünü kullandırmamıştır (Uzer, 2011, s. c:2-s:2).

Sonuç olarak realiteyi göz ardı edecek kadar misyon yüklenilen bu olgu kutsal değerler üzerine oturmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bu örnekte de inancın siyasi kararlar üzerindeki etkisi kendini göstermekte ve Siyonizm'in büyük İsrail projesi ve Evanjelistler'in dünya siyasetindeki etkinliği ile Kudüs üzerinden İslam dünyası ile büyük bir güç mücadelesi günümüzde de sürdürülmektedir. İnanca dayalı bu politikalar nedeniyle taraflar arasında bir sıcak savaş maalesef kaçınılmaz görülmektedir. Petrol, doğalgaz, enerji gibi yeraltı kaynakları üzerindeki hâkimiyet mücadelesi de bu konu da araç olarak kullanılmaktadır. Elde edilen bu gücün büyük İsrail'in oluşturulması ve Armageddon¹⁹ için hazırlık niteliğinde kullanılması ve bunun önlenememesi ise var olan çatışmaları büyük bir din savaşına dönüştürme tehlikesi ortaya koymaktadır. Batı'da özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren köktendinci yaklaşımlarla İslam düşmanlığı ve karşıtlığının da bu kapsamda gelişmekte olduğu görülmektedir. Nitekim Margaret Teacher, 1990 yılında İskoçya'daki NATO toplantısında,

¹⁹ Dini kaynaklara göre dünyanın sonuna doğru olacak olan savaşa verilen isimdir.

Darwin temelli, “düşmanı olmayan ideoloji yaşayamaz” ilkesinden hareketle yeni düşmanın “İslam” olduğunu ifade etmiştir.

Burada asıl düşmanın hangi İslâm veya hangi İslâm Ülkesi olduğu sorusu ön plana çıkmaktadır. Bu konuda emperyalist güçlerin hedefindeki İslam ülkesinin, gerek stratejik anlamda gerekse taşımış olduğu askerî, ekonomik ve siyasi potansiyel nedeniyle Türkiye olması ihtimali güçlüdür. Çünkü yukarıdaki gibi bir projeye engel olma potansiyeli olan ve olası bir dinler savaşında etkili olabilecek nadir bölge güçlerinden birisinin Türkiye olduğu şüphe götürmemektedir. Buna bağlı olarak son yıllarda devam eden Türk Ordusunu zayıflatma çabaları ile yıllardır medya ve eğitim faaliyetleri üzerinden yürütülen kültür emperyalizmi uygulamalarını da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. Kutsal Metinlerin ve Dış Politika Kararlarının Analizine İlişkin Bulgular

Kutsal metinlerin analizi yapıldığında dinin, yalnızca kişi ile vicdanı arasına hapsedilmeyen tam aksine siyasete, ekonomiye, tarihe, sosyal ve kültürel her alana etki yapan, hedefler koyan ve bu yolda çalışmalar yapılmasını emreden öğretiler olduğu ortaya çıkmaktadır. Mekâna, kişilere, duygu ve düşüncelere, mücadelelere vs. atfedilen kutsallıklar, iyi ile kötülüğün mücadeleleri, tarihsel süreç içerisinde yapılan doğru ve yanlışlıklar, bireysel ve toplumsal medeniyet inşası ve bu yolda karşılaşılabilecek olan fiziksel (insan toplum ülke devlet vs.) ve metafizik engellere karşı (inanç, ideoloji, gelenek, nefis, ego vs.) mücadeleler... Tüm bunlara bakıldığında, inanç kavramı tarihsel süreçte hayatın her alanında insanoğlunun karşısına çıkabilmektedir. Hatta ülkelerin dış politika kararlarında etkisi olan unsurlar arasında din öğesinin çok belirleyici bir rolü olduğu görülmektedir.

Örneğin, ortaya çıkardığı güvensizlik ortamı ve büyük göç hareketleri nedeniyle Türkiye'yi de yakından etkileyen Suriye'deki hibrit savaş yakından incelendiğinde, Arzı Mevud²⁰, Armageddon, Mesih İsa, Süleyman Mabedi kavramlarının belirginleştiği, düşman olarak DEAŞ gibi dini aidiyeti ve motivasyonu bulunan taşeron örgütlerin ön plana çıkarıldığı ve bu unsurlar üzerinden Batı ülkelerinde İslam karşıtı köktendinci akım ve siyasi aktörlerin ön plana çıkarılmakta olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, örneklerde de görüldüğü üzere, inanç kavramının belirgin rolü, insanın bireysel, toplumsal, siyasi ve sosyokültürel alanında karşımıza çıkmaktadır. Bu okumaları tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de görmek mümkündür. Dünyada yaşayan insanların

²⁰ Arzı Mevud; Tanrı tarafından vaat edilmiş topraklar inancı.

yüzde doksana yakınının herhangi bir inanca mensup olması da buradaki potansiyelin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Gelişmelerin bu şekilde devam etmesi, ülkelerin kitle imha silahlarındaki artışı, ekonomik, siyasi ve sosyal manada çatışmaların ve büyük göç hareketlerinin körüklenmesini, dünya ülkelerinin din eksenli politikalarının büyük savaşlara ve ödenecek büyük bedellere yol açması gibi bir sonuca yaklaştırmaktadır.

Bu çalışmanın araştırma konusu kapsamında Filistin Siyasi tarihi incelendiğinde ise Kudüs'e ilişkin politikaların da bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda uygulanan politikalar üzerinde etkisi olan hususlar kategoriler halinde aşağıdaki başlıklar altında sunulmuştur.

4.1.1. Siyonizm

18. Yüzyıla gelindiğinde Avrupa'da başlayan ırkçılık akımı sonucunda Yahudiler, baskıya ve şiddete maruz kalmışlardır. Çünkü Hristiyanlar için Yahudiler, İsa'nın katili olarak görülmüşler ve bu düşünceyle tırmanan baskı ve şiddet, Nazizm'le zirveye çıkmıştır (Öke, 2006: 261).

Sonuç olarak bu durum Siyonizm'in doğuşuna sebep teşkil etmiş ve Yahudiler bir düşünce etrafında birleşmeye başlamışlardır. Bu düşüncenin temeli; tıpkı Musa ve Üzeyir döneminde olduğu gibi, Yahudilerin bu zulümden ve sürgünden kurtulacakları, Kudüs'e tekrar geri dönecekleri, krallık kurdukları zamanın yine gerçekleşeceği inancına dayanmaktadır. Buna bağlı olarak Yahudiler için ırka dayalı bir hedef doğmuştur. Yahudilerin vaat edilmiş topraklarda yeniden buluşması fikrinin siyasete yansımaları olan Siyonizm'in fikir öncüsü Theodor Herzl'in düşüncelerine dayanmaktadır. Netice de Yahudilerin zulüm ve baskı ile yaşadıkları sürgün hayatından kurtularak, tekrar Kudüs'te yani vaat edilmiş topraklarda buluşmalarının sağlanması ve burada kutsal mabedi yeniden inşa ederek ilahî krallığı kurmaları konusunda beslenen inanç ile dünyanın dört bir tarafındaki Yahudiler Filistin'e göç etmeye başlamışlardır.

İşte Siyonizm'in temel düşüncesi, dünyanın değişik yerlerinde mukim ve azınlık statüsünde hayatlarını sürdüren Yahudiler'in, sürekli korku, baskı ve zulümle yaşadıkları bu zilletten kurtulmaları ve asırlar öncesinde olduğu gibi anavatanları olarak gördükleri Kudüs'e tekrar dönmeleri fikrine dayanmaktadır. Batılı ülkelerin Yahudiler'e uyguladığı baskı ve şiddet sonucu, bu fikrin hayata geçirilmesi ile Siyonizm hedefi doğrultusunda dünyanın dört

bir tarafından Filistin topraklarına yoğun Yahudi göçü yaşanmış, Filistin’de yeni yerleşim alanları kurulmaya başlanmıştır.

Bu hareketin henüz başlangıç yıllarında Siyonizm’in fikir babası Herzl, o dönemde Kudüs’e hâkim olan, dış borçlar ve iç meseleler nedeniyle de zor durumda bulunan dönemin Osmanlı Sultanı Abdülhamid’den, Osmanlının dış borçlarını ödeme karşısında toprak talebinde bulunmuş, ancak Sultan Abdülhamid’den olumsuz cevap almıştır. Sultan Abdülhamid, Herzl’e, hayatta olduğu müddetçe asla buna müsaade etmeyeceğini, toprakların milletin kanıyla kazanıldığını ve yine ancak milletin kanıyla ödenecek olan bedellerle alınabileceği cevabını vermiştir (Ojalvo D. , 2017).

4.1.2. İngiliz Hâkimiyeti

Osmanlı Devleti, I. Dünya savaşında İngilizlerin sömürgeleriyle bağlantısını kesmek amacı ile Suriye-Filistin cephesini açmıştır. İngilizler’in, Kudüs’ü almak için yaptıkları saldırı karşısında Osmanlı güçlerinin geri çekilmesi ile Kudüs 1917’de İngiliz hâkimiyetine girmiştir. Kudüs’ün İngilizler tarafından ele geçirilmesi Osmanlı müttefiki Almanya dâhil tüm Avrupa’da sevinçle karşılanmıştır.

Osmanlı Arşivleri’nde DH.ŞFR./573-68 numarada muhafaza edilen şifreli telgraf, Kudüs’teki son Osmanlı Mutasarrıfı İzzet Bey’in, Dahiliye Nezareti, yani İçişleri Bakanlığı ile yaptığı son yazışmada Türk ordusunun geri çekilme sebebini ortaya koymaktadır. Telgrafta, şehre top mermilerinin düştüğü ve bu top mermilerinin kutsal mekânları tahrip ettiği ve bu yıkımı önlemek adına geri çekilme kararı alındığı haber verilmektedir (Bardakçı, 2017).

Siyonizm destekçisi olan İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Arthour Balfour tarafından tarihte “Balfour Deklarasyonu” olarak bilinen bildirinin, İngilizlerin Kudüs’ü aldıkları yıl yayımlanması tesadüfî bir hadise olarak değerlendirilemez. Yahudiler’e Kudüs’ü vadeden bu deklarasyon, Siyonizm idealinin eyleme döküldüğü ilk resmi bildiri (Bazian, 2014) olarak tarihe geçmiştir.

Arthour Balfour, Siyonizm’in önemli isimlerinden olan Baron Walter Rothschild’e yazdığı mektupta, Yahudilere topraklarında bir “vatan” kurulmasını vaat ediyordu. İşte bu vaadin ardından, Siyonist güçlerin Yahudi halkına yaptığı telkinlerle Filistin’e yoğun bir Yahudi göçü yaşanmıştır (Fırat, 2017).

İsrail Devletinin kurulması sürecinde üstlendikleri rolden dolayı gurur duyduklarını ve Balfour Deklarasyonu'nun 100'üncü yıl dönümünü gururla kutlayacaklarını belirten İngiliz devlet yetkilileri, Filistin halkını yok sayarak 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Fırat, 2017).

Filistinlilerin, bu yoğun göç ve Yahudi yayılcılığına karşı yürüttükleri mücadele günümüzde de devam etmektedir. İngilizler tarafından, Siyonizm'in Büyük İsrail hedefi için hazırlanan bu zemin sonrası, 1948 yılında Filistinlilerin "Nekbe" (Büyük Felaket) diye adlandırdığı, İsrail devletinin yeniden kuruluşu 2000 yıl sonra gerçekleşmiştir.

İsrail devletinin kurulmasıyla katliam, baskı ve işgal süreci daha da hızlanmıştır. Binlerce Filistinli yurtlarından sürülmüş, mal ve canlarıyla büyük bedeller ödemişlerdir. Balfour'un öncülüğü ile kurulan İsrail Devleti, bu işgalci politikasını günümüzde de sürdürmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında 9 Aralık 1917'de İngiliz hâkimiyetine giren Kudüs, İslam devletleri egemenliğinden çıkarak, Siyonist ideolojinin günümüze kadar süren işgal sürecine girmiştir.

Günümüzde de inancın politik kararlar üzerindeki etkisinin bir tezahürü olarak, İsa'nın gelişini hızlandırmak gayesiyle, küresel elitlerin İsrail'in döktüğü kanlar ve sivil halka yaptığı zulümlere sessiz kalışı, uluslararası siyasette İsrail işgalinin sükûtle onaylanması, tüm uluslararası hukuk kuralları ve insan haklarının ihlal edilmesine göz yumuluşu bir vakıa olarak izlenmektedir. Haber bültenlerinde İsrail'in güvenliğini ön plana çıkaran demeçler veren, İsa tarafından görevlendirildiğini ifade eden küresel güç hegemonyalarının uyguladıkları iç ve dış politikalara kutsallık atfetmeleri de dinin karar alma sürecinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

4.1.3. Arap İsrail Çatışması

Balfour deklarasyonu ile Siyonizm'e altın tepside sunulan Kudüs'te Filistinliler ve Yahudiler arasında başlayan çatışmalar sonunda İngiltere, sorunu BM'e bırakıp güçlerini Filistin'den çekmiştir. Çekilmenin ertesi günü ise 14.05.1948'de İsrail Devleti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Bunun üzerine var olan çatışmalar iyice şiddetlenmiş ve hemen ertesi gün, İsrail'in ileride kendileri için de bir tehdit olacağını değerlendiren Irak Ürdün, Suriye, Mısır ve Lübnan orduları bölgeye girmişlerdir. Böylece ilk Arap-İsrail Savaşı başlamıştır. Savaş

süresince dünyanın her bir tarafından Yahudiler, İsrail'e ekonomik ve diplomatik büyük destek sağlamışlardır.

BM Güvenlik Konseyi, 15.07.1948 tarihinde ateşkes talimatı vermiştir. Bunun üzerine, savaşı taraflar, Güvenlik Konseyinin ateşkes çağrısını kabul etmiş ve 20.07.1948'de Mütareke Komisyonu aracılığıyla Kudüs'te Müslüman ve Yahudi taraflarını ayıran sınır anlaşması yapılmıştır (Demirel, 2015). Diğer yandan İsrail, 1950 yılında çıkardığı "Geri Dönme Yasası" ile dünyanın farklı yerlerindeki Yahudilerin, İsrail'e yerleşebileceğini hükme bağlamıştır. Böylece ataları İbrahim'e Tanrının bizzat vaat ettiği kutsal topraklara yeniden dönme hayali ile Siyonistlerin göçü ve yayılmacılığı resmîyet kazanmıştır.

4.1.4. 1967 Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı) ve Kudüs

Yahudi milislerin katliamını, yayılmacılığını, işgalini ve zulmünü, kendileri için güçlenen ve çığ gibi büyüyen bir tehdit unsuru olarak gören Arap ülkeleri, İsrail'e çeşitli zamanlarda savaş ilan etmişlerdir. İsrail bu savaşlardan galip olarak çıkmıştır. 1948- 1967 Arap İsrail Savaşları ile İsrail, Suriye'den de Golan Tepeleri'ni, Mısır'dan da Sina Yarımadası ve Gazze'yi almış, Ürdün güçlerini de Doğu Kudüs ve Batı Şeria'dan çıkarmıştır. Bu olaylar neticesinde İsrail, topraklarını iki katına çıkarmış ve işgal ettiği topraklara Yahudi yerleşimcileri yerleştirmiştir (Demirel, 2015).

Elde edilen zaferler, İsrail için ve tekrar kurulacak olan kutsal krallık inancı yönünde yeni bir heyecan ve yeni bir güven havası yaratmıştır. Tanrının yine onları seçtiği ve kendileri ile beraber olduğu inancı pekişmiştir.

Yom Kippur Savaşı (1973) ise 1967'de kaybettikleri toprakları diplomatik mücadelelerle alamayan Suriye ve Mısır'ın taarruzuyla başlamıştır. Bu saldırı "Kefaret Günü"nde (1973, Yom Kippur) yani Yahudilerin en önemli dini bayramında gerçekleştirilmiştir. "Ramazan Savaşı" diye de anılan bu savaş sonunda İsrail, 1967'deki hattın da ötesine geçmiş, işgal ettiği alanlara yeni yerleşim yerleri açarak yayılmacı politikasını sürdürmüştür. İsrail bu zaferle Batı Şeria, Sina Yarımadası, Golan Tepelerini ele geçirmiş, Kudüs'ün işgalini pekiştirmiştir (Sander, 2007: 537-538).

Bu süreç bir başka ifadeyle Yahudilerde din temelli psikolojinin zirvede olduğu bir zaman dilimine de işaret etmektedir. Çünkü Yahudilerin tekrar Kudüs'te buluşmaları, 6 gün

gibi kısa bir sürede Arap ülkelerini yenmeleri, Tanrı tarafından desteklendiklerini ve o kutlu krallığın pek de uzak olmadığı inancını kuvvetlendirmiştir (Corm, 2008:179).

1948, 1956 ve 1967 yıllarında yapılan Arap-İsrail savaşları hep İsrail'in lehine sonuçlanmış ve İsrail, her defasında topraklarını biraz daha genişletmiş, hâkimiyetini pekiştirmiştir. Bu savaşlarda Arap ülkeleri Filistinlilerin yanında yer almışlar, İsrail'e karşı birlik oluşturarak, birlik içinde mücadele etmeye çalışmışlar ancak Filistin Devleti kurulamamıştır.

Savaşlar sonrasında BM kararları kapsamında yapılan barış görüşmelerinde de önemli bir sonuç alınamamıştır. İsrail uluslararası camia ve küresel güçlerden gelen cılız tepkileri kulak ardı ederek, inancın belirlediği politikalar doğrultusunda hareket etmeye devam etmiştir.

İsrail'in cılız sayılabilecek bu uluslararası tepkileri görmezden gelmesi, alınan kararları uygulamaması kurulduğu yıldan beri devam edegelmiştir. Örneğin dünya ve bölge için bir risk oluşturan İsrail'in Dinamo Nükleer Santrali uluslararası tepkilere rağmen denetimden uzak bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir. Lobcilik ve finans, ticaret, yazılım, nükleer, ziraat vs. her alanda güçlenen İsrail Devleti, Tanrının gücünün de yanında olduğu inancı ile politikalarını kararlılıkla uygulamaktadır.

1967 yılından sonra, Arap ülkelerinin savaşlarda aldığı art arda mağlubiyetler neticesinde, Filistinliler artık direniş cepheleri ve örgütler kurarak siyasal anlamda mücadele çalışmalarına ve eylemlerine devam etmişlerdir. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) de bu kapsamda kurulmuş önemli aktörlerden birisi olmuştur. FKÖ 1974 yılında Arap Birliği, İslam Konferansı Örgütü ve Birleşmiş Milletler tarafından Filistinlilerin tek meşru temsilcisi olarak tanınmıştır.

FKÖ, Arap ülkelerinin İsrail karşısında aldığı mağlubiyetler sonucunda İsrail'in inkâr edilemeyen güç dengelerini göz önüne alarak iki devletli çözüm politikaları üzerine yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla mücadelesini sert güç kullanımından ziyade diplomasi ve siyaset kullanımını yoluyla sürdürmeyi seçmiştir.

4.1.5. Sabra ve Şatila Katliamı

İsrail'in işgal ve zulmünden kaçan Filistinliler Lübnan'a sığınmıştır. Filistin direnişinin merkezi konumuna gelen bu durum karşısında İsrail, güvenliğini gerekçe

göstererek, Beyrut'a saldırmıştır. Ariel Şaron komutasındaki İsrail askerleri, Sabra ve Şatila adlı Filistin mülteci kamplarında yüzlerce sivil Filistinlinin ölmesine sebep olmuşlardır(IHH, 2014).

“Sabra ve Şatila katliamından” Kaynak:(IHH, 2014).

Hemen tüm İsrail girişimlerinde olduğu gibi bu soykırım girişimine de dünya ses çıkarmamıştır. İsrail'in soykırıma varan katliamları, baskı ve zulümlerine karşı dünyanın sessiz kalması üzerine 1987 yılında Filistin halkı, günümüze kadar sürecek olan ve adına “İntifada” adını verdikleri direnişe başlamışlardır. Gazze şeridinde başlayan İntifada, boykotlar, grevler protestolar ve çocuk, kadın ve erkeklerin taş ve sopalarla sürdürdükleri bir mücadeleye dönüşmüştür. Bu faaliyetlere İsrail, sivil halka uyguladığı işkenceler ve ağır silahlarla karşılık vermiştir. Neticede İntifada öyle bir hal almıştır ki Müslüman - Siyonist çatışmasının ötesinde, vicdanın ve zulmün mücadelesi haline dönüşmüştür. İntifada, vicdanlı Hıristiyanların, Siyonist olmayan Yahudilerin, ateistlerin, komünistlerin, milliyetçilerin, kısaca emperyalizme, zulme karşı olan tüm kesimlerin direniş çatısı olmuştur. Örneğin Rachel CORRİE gibi, işgalci İsrail tankının altında can veren Hristiyan bir kişi direniş hareketinin sembollerinden biri olmuştur.

Bu direniş hareketlerine ve İsrail'in tüm uygulamalarına rağmen uluslararası camiannın iki devletli çözüm de dâhil tüm girişimleri sağlam temeller üzerine bina edilmediğinden başarısızlıklarla sonuçlanmıştır.

4.1.6. 1993 -1995 Oslo Barış Süreçleri

Filistinliler, Kudüs'ün statüsü belli değilken, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi şartıyla İsrail Devletini tanımayı kabul etti. Ancak iki tarafın şahin kanadı, bu antlaşmaların çözüm olduğuna inanmamış, karşılıklı suikastlar, intihar eylemleri devam etmiştir.

1996-1999 yıllarında İsrail'de iktidar değişiklikleri olmuştur. Oslo anlaşmalarına karşı çıkan Netanyahu hükümeti, yeni yerleşimlerin durdurulması kararını kaldırmış ve Kutsal Ahit Sandığını bulma ve mabedin yeniden inşa edilme idealinin bir parçası olarak görülen El Aksa Camii'nin altındaki arkeolojik tünel kazısına izin vermiştir.

Bu gelişmeler barış umutlarını yok etmiştir. Çünkü İsrail'in aldığı bu kararlar, İslam mukaddesatını tahrip ve işgal anlayışı taşıdığından çözüme hizmet etmemiştir. Sonrasında 28 Eylül 2000 tarihinde Likud Partisi lideri Ariel Şaron'un harem bölge olan Mescidi Aksa'ya girme girişimi ile ikinci büyük intifada başlamıştır.

Şaron'un Filistinlilere yönelik uyguladığı askerî saldırılar, zulümler, baskılar ve uluslar arası hukukun sessizliği karşısında Filistinli militanlar da intihar eylemleri başlatmışlardır. Bunun üzerine İsrail saldırılarını iyice artırmış, Batı Şeria'yı işgal ederek, Cenin Mülteci Kampında katliam gerçekleştirmiştir (IHH, 2013). İzleyen süreçte Ariel Şaron, Gazze'den İsrail ordusunu çekmiş ve Gazze'nin dünyayla irtibatını kesecek olan utanç duvarı içine hapsedme planını açıklamıştır. Lahey Adalet Divanı bu duvarı yasadışı ilan etse de İsrail duvar inşasını sürdürmüştür. Bu duvar günümüzde de varlığını korumaktadır. Kapalı bir duvar içine hapsedilen Gazzeliler, sadece yardım derneklerinin verdikleri yardımlar ile yaşamlarını idame ettirmekte ve dünyadan tecrit edilmiş şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler.

2006-2007 yıllarına gelindiğinde, Gazze merkezli Filistin direnişinin silahlı kanatlarından Hamas'ın seçimleri kazanması ile Hamas'a yönelik uluslararası ambargo uygulanmaya başlanmıştır. AB ve ABD, Filistin'e mali yardımları durdurmuş, bunun sonucunda zaten zor şartlarda yaşayan Filistin halkı açlıkla yüz yüze yaşamak zorunda bırakılmıştır.

Gazze halkı kaçak yollardan bulduğu el yapımı etkisiz roketlerle, taşlarla mücadelesine devam etmiştir. İsrail bu roket saldırılarını bahane ederek Gazze'yi kuşatmıştır. Mısır da Refah Sınır Kapısını kapatınca, Gazzeli'lerin dünyayla bağlantısı kesilmiştir. İsrail

2008 yılında “Dökme Kurşun” operasyonuna başlamış, sivil halkın üzerine atılan bombalar neticesinde yüzlerce Filistinli kadın, çocuk ve erkek hayatını kaybetmiştir(IHH, 2013).Uluslararası ateşkes çağrılarını reddeden İsrail, 3 Ocak 2009'da karadan işgale başlamış, 18 Ocak'ta yerle bir ettiği Gazze'den çekildiğinde ise geride bir enkaz yığını bırakmıştır. Bu olaydan sonra İsrail'in orantısız güç kullanarak savaş suçu işlediğini tespit eden Goldstone Raporu, BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.

Bu operasyon sonunda da Utanç Duvarı ile bir açık hava hapisanesine dönüştürülen Gazze'ye abluka devam etmiştir. Gazze'ye uygulanan bu abluka ve ambargoya bir sivil tepki olarak 2010 yılında Mersin'den yola çıkan ve içinde değişik din ve ideolojilere mensup birçok sivil toplum örgütü ve yardım gönüllüsü ile insani yardım malzemeleri taşıyan Mavi Marmara gemisine 31 Mayıs'ta uluslararası sulara seyrettiği sırada İsrail ordusu tarafından saldırılmış ve 9 kişi öldürülerek, 50 kişi de yaralanmıştır.

BM İnsan Hakları Konseyi yayınladığı raporda, İsrail'in Mavi Marmara saldırısını ve Gazze ambargosunu “yasadışı” ilan etmiştir. Saldırının yol açtığı uluslararası tepkiler, İsrail'in Gazze'ye ambargosunu geçici de olsa bir nebze hafifletmesine yol açmıştır (Cnnturk, 2017).

Sonrasında İsrail katliamlarına bir yenisini daha eklemiş ve 7 Temmuz 2014 tarihinde Gazze'ye yönelik yeni bir saldırı başlatmıştır. İsrail ordusunun saldırısında 530'u çocuk, 302'si kadın 2 bin 100'den fazla Filistinli ölmüş, 10 binden fazla Filistinli de yaralanmıştır. Uluslararası kamuoyundan gelen sert tepkiler üzerine Birleşmiş Milletler, İsrail'in işgali altındaki Filistin topraklarında yasadışı tüm yerleşim faaliyetlerini “hemen ve tamamen” durdurmasını öngören karar tasarısını kabul etmiş ancak İsrail, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararına uymayacağını açıklamıştır(Cnnturk, 2017).

İsrail, kutsallık atfettiği Siyonist inançlar doğrultusunda güç dengelerindeki askerî ve finansal üstünlüğünü, Filistin halkına karşı baskı ve zulüm aracı olarak kullanmaya devam etmiştir. İnançlarına göre, Tanrı'nın onlara bahsettiği ve adım adım gerçekleşecek kıyametin sonuna yakın kurulacak olan büyük krallık ve yeniden inşa edilmesi hedeflenen Süleyman mabedinin yarattığı heyecan yanında uluslararası tepkiler hep yetersiz kalmıştır. Bu da yine inanç öğesinin politikalar üzerindeki etkisini ve hatta çoğu zaman hukukun bile üstünde bir etkisinin olduğunu ortaya koymasından önemli bir göstergedir.

Son olarak da 2017 Temmuz ayında ise İsrail, güvenlik gerekçesi ile Müslümanların en kutsal 3. Mabedi sayılan Haremi Şerife giriş çıkışları yasaklamış, 3 gün ibadete kapalı tutmuştur. Açıldığında ise Müslümanlar için metal detektörleri koymuş ve sadece kendi

belirlediği kişilerin girip ibadet edebileceğini ilan etmiştir. Bu karar karşısında başta Türkiye olmak üzere, gelen diplomatik tepkiler ve yaşanan isyan ve çatışmalar neticesinde metal detektörleri kaldırılmıştır. Gerilimin azalmaya başladığı sırada ise ABD Başkanı Trump'ın Kudüs'ün, ABD tarafından İsrail'in başkenti olarak tanınmasına ilişkin kararı krizi yeniden alevlendirmiş ve 3. İntifada'nın başlamasına neden olmuştur. Tüm bu karar ve uygulamalar da inancın dış politika kararları üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemli örnekler teşkil etmektedir.

4.2. Trump'ın ABD Başkanlığı ve Kudüs Politikası

Evanjelistler'e yakınlığı ile bilinen Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde Cumhuriyetçi Parti adayı Trump, 45. Başkanlık seçimleri için vaatlerini kamuoyu ile paylaştığında, İsrail'e olan sevgisi, Kudüs'e olan ilgisi ve İslam dünyasına olan mesafeli duruşu öne çıkmıştır.

Evanjelizm'de İsa Mesih'in gelmesi ve insanlığın kurtuluşu için Tanrı'nın seçtiği İsrailoğulları'nın Nil'den Fırat'a olan vaat edilmiş topraklara hâkim olması gerekmektedir. Ayrıca bu hedefin gerçekleşmesi için çalışanlar Tanrı tarafından korunacaktır. Daha sonra İsrail topraklarında gerçekleşecek Armageddon savaşları sonucunda kötülük yok olacak ve İsa gelecektir. Bu nedenle İsrail'in güvenliği her şeyden önce gelmektedir (Oran, 2017).

Evanjelikler ve Yahudi lobileri ile sıkı bir bağı olan Trump, aslında her ABD başkanının yaptığı gibi Yahudi lobilerine Kudüs'ü İsrail'in başkenti yapacağı vaadinde bulunmuş ama bu o sırada pek önemsenmemiştir. Çünkü ABD başkanlığı için seçim çalışmaları yapan adaylar genelde Yahudi lobilerini ziyaret ederler, Yahudi lobileri ABD de çok etkin kuruluşlar oldukları için onları memnun edici vaatler sıralarlar ancak seçim sonrasında bunların büyük çoğunluğunu yerine getirmezlerdi. Aslında ABD Kongresi'nde 1995'ten beri Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğu ile ilgili yasa tasarısı her dönemde erteleniyordu (Taştekin, 2017).

Trump'ın seçilmesiyle birlikte bu kez lobicilik faaliyetleri icra safhasına geçmiştir. Burada sözü edilen lobicilik, sözlük olarak bazı ortak çıkarları olan grupların temsilcilerinden oluşan topluluk manasına gelmektedir. Siyasette ise karar alıcıların politikalarını etkileme çalışması için bir araya gelen topluluk (TDK, 2018) olarak tanımlanmaktadır. ABD'de de İsrail lobisi oldukça etkili lobiler arasında yer almaktadır.

Zamanlama açısından bakıldığında da Ortadoğu'da bu proje karşısında durabilecek iktidarların devrilmiş ya da çaresiz durumda buldukları, İslam dünyasındaki İhvanı Müslimin gibi kuruluşların terör listesine alınmış ve pasifize edilmiş oldukları bir dönem söz konusudur. Tek engel olabilecek bölgesel güç Türkiye ise siyasi, ekonomik, askerî darbe girişimleri, Suriye ve Irak kuzeyinden terör ile Doğu Akdeniz'den ise ekonomik kuşatma planları da dâhil çeşitli girişimlerle pasifize edilmeye çalışılmıştır. İran ise yine bir takım yaptırımlarla tecrit edilmiş durumdadır. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi körfez ülkeleri de ABD tarafından İsrail ile anlaşmaya ve diğer Ortadoğu ve İslam ülkelerinden ayrı hareket etmeye mahkûm edilmiş durumdadır.

Yukarıda sıralanan uygun ortamın da yarattığı ivme ile Trump da başkanlık seçimleri sürecinde, Amerikan-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi'nde (AIPAC) yaptığı konuşmada *“Yahudi halkının ebedi başkenti Kudüs'e ABD büyükelçiliğini taşıyacakları”* sözünü vermiştir. Hatta BM Güvenlik Konseyinin Yahudi yerleşim yerleri ile ilgili kınama kararına binaen İsrail için *“Ben başkan olana kadar sabredin”* ifadesini kullanmıştır (Sputniknews, 2016).

Yine Seçim Kampanyası Merkezi'nden yapılan bir açıklamada da *“Kudüs'ün 3 bin yıldan fazla bir süredir İsrail'in ebedi başkenti olduğu”* ifadesi geçmektedir (Uzer, 2017, s. 2).

ABD başkan yardımcısı Mike PENCE ise *“İsrail'in yanındayız. Çünkü İsrail'in davası bizim davamızdır. Onların değerleri bizim değerlerimizdir. Onların kavgası bizim kavgamızdır”* diyerek, İsrail'e olan bağlılığını ifade etmiştir (Doğan, 2018). Bu açıklamada Evanjelik inancın hedefi açıkça ortaya konmuştur. Çünkü Evanjelistler'e göre Mesih'in gelişi, Siyonist hedeflerin gerçekleşmesine bağlıdır. Dolayısıyla İsrail'e hizmet kutsal bir dava olarak görülmekte ve belirlenen politikalar üzerinde de etkili olmaktadır.

Sıralanan vaatler ile birlikte Yahudi lobisinin ve Evanjeliklerin desteğini de alan Trump, 8 Kasım 2016 günü yapılan ABD başkanlık seçimini kazanmış ve 20 Ocak 2017 de yemin ederek görevine başlamıştır. Kudüs'ü, İsrail'in başkenti olarak tanıyacağını açıklayan ve başkan seçilen Trump, Bir hahamın oğlu olan Friedman'ı, İsrail Büyükelçisi olarak atamıştır. Friedman, İsrail'in işgal ettiği bölgelerde yeni Yahudi yerleşimlerinin kurulmasını, ayrıca İsrail'in Büyükelçilik binasının Tel Aviv'den Kudüs'e taşınması planını destekleyen ve *“ABD her zaman İsrail devletinin sadık dostu olacaktır”* (Sputniknews, 2017) ifadeleriyle görüşlerini ortaya koymuş olan bir isimdir. Friedman'ın büyükelçi olarak atanmasına karşı

İsrail başbakanı Netanyahu ise “*David, seni İsrail’de, özellikle de Kudüs’te karşılamak için sabırsızlanıyorum*” diyerek bu karardan duyduğu memnuniyetini (NTV, 2017) ifade etmiştir.

Trump bu hamlesinden sonra, büyükannesi ve büyükbabası Nazi soykırımından kurtulan ve babası İsrail Başbakanı Netanyahu’yu evinde ağırlayacak kadar İsrail ile sıkı bir ilişki içinde büyüyen Jared KUSHNER’i, Ortadoğu başdanışmanı (NTV, 2017) olarak atamıştır.

Trump’ın başkanlık seçimini kazanmasının ardından yaptığı bu iki kritik atama, aslında Kudüs’ün İsrail’in başkenti olarak tanınması sürecine giden yolun habercisiydi. Her ne kadar bu olaylar Arap dünyası başta olmak üzere İslam ülkelerinin yönetimlerinin çok tepkisini çekmese de Türkiye bu konudaki hassasiyetini en yetkili ağızlardan dile getirmiştir. İleriki bölümlerde inceleneceği üzere Türkiye’nin Kudüs konusundaki BM ve İİT planları bu hamleler nedeniyle akamete uğramıştır. Yine inancın politikalar üzerindeki etkisini göstermesi bakımından, Evanjelistler’in beklediği kıyamet savaşı Armagedon’a kadar uzanan bir sürecin parçası olan bu hamleler ile birlikte bu hedeflerinin önündeki en önemli potansiyel engel Türkiye’nin planları devre dışı bırakılmaya çalışılmıştır.

Bu noktada, ABD’nin Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanınmasında siyasi vitrin söylemleri bir kenara bırakıldığı zaman, Evanjelizm, tüm bu kararların arkasındaki asıl unsurun dini inanç olduğu gerçeğini en iyi açıklayan unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Hz. İsa öğretilerini esas alan Evanjelizm, modernleşme ve sekülerleşmeye bir tepki olarak ortaya çıkan bir Protestanlık yorumudur. Evanjelistler’e göre kıyamet, Kudüs’te, Süleyman Mabedi’nin yeniden inşasıyla meydana gelecek olaylar sonucu başlayacak bir savaş sonucu kopacaktır. Bunun için İsrail’in güvenliği ve hâkimiyeti Evanjelistler için çok önem taşımaktadır.

Evanjelistlerin Trump yönetimi ve tespit ettiği politikalar üzerindeki etkisini göstermesi bakımından, Başkan Trump’ın Beyaz Saray’ın Oval Ofisi’nde, Evanjelist liderler ile yaptığı dua ayininin medyaya servis edilişi de aşağıdaki fotoğrafta görüldüğü üzere alınan kararların eskatolojik manada evanjelist adımlarla temellendirildiğini göstermesi (Yenişafak, 2017) açısından önem taşımaktadır.

‘‘Trump, Beyaz Sarayda, Evanjelik ayinde’’ Kaynak:(Yenişafak, 2017)

Evanjelikler’e göre Yahudiler asırlar sonra Kudüs’te tekrar bir araya gelmiş,1948’de İsrail Devleti kurulmuştur. Kudüs, İsrail’in başkenti ilan edilmiş ve artık geriye Süleyman mabedinin inşası, büyük savaş Armagedon’un vukuu ve kurtarıcı İsa’nın gelmesi kalmıştır. Burada dikkati çeken husus,İsa Mesih’in gelmesi ve Armageddon Savaşı için yapılan yorumlarda İsrail’in güvenliği açısından tek tehlikenin Türkiye olduğu, dolayısıyla bu savaşın Türkiye ile olacağı şeklinde yorumlanması olmuştur.

Bu konuyu köşesine taşıyan Serdar Turgut; *“Neo-con- Evanjelik koalisyonunun hedefinde Türkiye bulunuyor”* ifadesiyle konuya dikkat çekmiştir. Yine burada yazar: *“Evanjelikler’in merkezi durumunda olan Foundation for Defense of Democracies (FDD) Vakfi’nda Türkiye karşıtı çalışmalar yürütüldüğü, bu çalışmalara Türkiye karşıtlığı ve Erdoğan düşmanlığı ile tanınan Eric Edelman, Frank Gaffney, Steve Bannon ve Netanyahu’nun arkadaşı ABD’li milyarder Shedon’nun katıldığı ve Evanjelik çevrede iyi*

tanınan Craig C. White'in yazdığı Türkiye, İsrail'i İşgal Ediyor: Armagedon'a Az Kaldı - Şimdi Uyanmanın Zamanı" kitabını okudukları ve tartıştıklarını belirtmektedir. Söz konusu kitapta İncil'e atıf yapılarak Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın eski Asur Krallarının yaptıklarını yapacak bir "Magog" olduğu ve önce Suriye'yi işgal edip, ardından İsrail'e yürüyeceği, bunun sonucunda bir Armagedon savaşının çıkacağı iddia edilmektedir. "Bunun için 'Türkiye ile savaşılmalı' denilmektedir" (Turgut, 2018).

"Kurtarıcı Mesih" inancı Batı Evanjelizmi ve Siyonizmin aynı hedef doğrultusunda ekonomik, dini ve siyasi hedeflerinin birleştiği gerçeğinin diğer bir örneği ise Evanjelistler'in Meryem Ana'nın evinde olduğuna inandığı Yuhanna'nın kıyameti anlatan Armagedon savaşı ile vaat edilmiş toprakları müjdelediği inançtır (Kurtoğlu, 2010: 17).

Eskalotojik manada din temelli alınan kararların ütopyik olmadığı görülmektedir. Örneklerde belirtilen oval ofiste yapılan ayinler, seçim vaatlerinde yapılan açıklamalar ve alınan kararlar, dinin, dış politika kararları üzerinde nasıl etkili olduğunu göstermektedir. Bu durum İslam dünyası için de geçerlidir.

İnancın politikalar üzerindeki etkisini analiz eden Türkiye, gerek masada gerek sahada gerekli adımları uygulamaya çalışmıştır. Yine karşı tarafa da kendi politikalarına ilişkin mesajı inanç üzerinden vermiştir. Örneğin Erdoğan, Dünya İnsan Hakları Günü programında, Hz. Muhammed'in "Öyle ki Yahudiler taşların ve ağaçların arkasına saklanacak ama ağaç ve taş dile gelerek 'Ya Müslim! Ey Allah kulu! Gel, bak benim arkamda Yahudi var, buraya gizlendi, benim arkamda, gel onu cezalandır' diyecek. Sadece 'gargat' ağacı bunu söylemeyecek çünkü o Yahudi ağacıdır" şeklindeki hadisine göndermede bulunarak İsrail'e mesaj vermiştir. Erdoğan'ın "Bugün kendilerini Kudüs'ün sahibi sananlar, yarın arkasına saklanacak ağaç dahi bulamayacaklarını bilmelidirler" ifadesi de Kudüs davasının İsrail için mağlubiyetle sonuçlanacağını (Cnnturk, 2017) belirtirken, yine inancın, politikalar üzerindeki etkisini gösteren önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Nihayet, Evanjelizm inancının ve Yahudi lobilerinin yönetimdeki etkisi ve gücü ile ABD Başkanı Donald Trump, 6 Aralık 2017'de İslam dünyasından gelen tüm tepkilere karşın, Kudüs'ü, İsrail'in resmî başkenti olarak tanımış ve Tel Aviv'deki ABD Büyükelçiliği'ni Kudüs'e taşıyacağını ilan etmiştir.

Böylece Siyonist ve Evanjelik hedefler doğrultusunda sembol bir mekân olan Kudüs'ün, İsrail'in başkenti olduğu ilan edilmiş ve inancın dış politika kararlarında nasıl etkili

olduğu tekrar ortaya çıkmıştır. Bu olayla birlikte dünya ülkelerininin eksenli dış politik planlamaları ve yeni bloklar kurma çabaları ivmelenmiştir.

4.2.1. İsrail'in Tepkisi

ABD'nin bu kararının ardından İsrail Başbakanı Netanyahu *"Bu İsrail halkı için harika bir gün. Başkan Trump'ın ABD Büyükelçiliğini İsrail'in bağımsızlık gününde Kudüs'e taşıma kararı, Aralık ayında Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararının ardından geliyor. Bu karar, İsrail'in 70. bağımsızlık gününü daha da büyük bir kutlamaya dönüştürecek. Liderliğin ve dostluğun için teşekkürler Başkan Trump"* ifadeleri ile heyecanını ortaya koymuştur (Anadoluajansı, 2018).

Kararın ardından Filistin'de 3. İntifada başlamıştır. İsrail buna karşın tüm güvenlik güçlerini teyakkuza geçirmiş, Gazze sınırını kapatmış ve İntifada'ya müdahalesi katliama dönüşmüştür (Cnnturk, 2018).

Yüzlerce Filistinlinin hayatını kaybettiği, binlercesinin yaralandığı İntifada süreci hala devam etmektedir. Trump'ın 6 Aralık 2017'de aldığı karar, dünyanın birçok ülkesinde protestolarla karşılanırken, Filistin'de düzenlenen gösterilerde İsrail çok sayıda Filistinliyi şehit etmiştir. İsrail işgal güçlerinin saldırısında 71'i çocuk 346 Filistinli şehit edilmiş, binlerce Filistinli yaralanmıştır(Yenişafak, 2018).ABD elçiliği, Tel Aviv'de yapılan törenle Kudüs'e taşınmış, İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu, Amerikan heyetine *"Sizden daha büyük dostumuz yok, İsrail'in ve Kudüs'ün yanındasınız"* şeklinde hitap etmiştir. Netanyahu ayrıca *"Bugün tarihi bir gün, nesilden nesile aktarılacak bir gün"* ifadeleriyle duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bu karar sonrasında İsrail'in Gazze kuşatması ile beraber Mescidi Aksa'ya yönelik tacizleri artarak devam etmiştir. Fanatik Yahudilerin, girmeleri yasak olan Haremi Şerife askerler eşliğinde gelip ayinler yaparak Müslümanları taciz ziyaretleri sıklaşmıştır(Sabah, 2018). Fanatik Siyonistlerin bu heyecanının bir sonraki hedeflerine yaklaşmalarına ilişkin inanç olduğu değerlendirilmektedir. İnançlarına göre bir sonraki hedef ise Haremi Şerifin altında yaptıkları arkeolojik kazı ile ahit sandığına ulaşmak ve kutsal mabedin inşasıdır. Tüm bu hadiseler de yine inancın, politikalar üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Trump'ın bu kararı, uluslararası kamuoyunu ve uluslararası hukuku tanımaksızın politikalarını sürdüren İsrail'i oldukça memnun etmiştir. Büyük İsrail, yani vaat edilmiş

topraklarda mabedi yeniden inşa edeceklerine inanan İsrail yöneticileri, tüm dünyanın gözüne bakarak uluslararası tepkilere kulak tıkamakta ve katliamlarını sürdürmektedir. Tanrının yanında olduklarına, seçilmiş millet olduklarına inanan Siyonistler, bu kararı da, Tanrının onların yanında oldukları inancı olarak görmüş, gözlerinde ve kalplerinde bu inanışın heyecanını kuvvetli bir şekilde yaşamışlardır.

4.2.2. Ortodoks ve Katolik Dünyasının Tepkisi

Kudüs'ün başkent olarak tanınması kararına Hristiyan Ortodoks ve Katolik dünyası da tepki göstermiştir. Karar, Beytullahim'de bulunan Doğu Kilisesi'nde Noel ışıkları kapatılarak protesto edilmiştir. Kudüs'teki Hristiyan liderlerin basın ilişkileri sorumlusu Wadie Abunassar Kudüs'ün statüsü ile ilgili: *“Kudüs hepimiz için hassas bir mesele, böyle tehlikeli bir durumla ilgili bilgelik gerekir”* ifadesiyle durumu ortaya koymuştur.

Kudüs'teki Ortodoks Başpiskopos Theodosios Hanna da skandal karar için yaptığı açıklamada, *“Kudüs'ün hedef alınması aynı zamanda Hristiyanların da hedef alınmasıdır”* demiştir. Hanna ayrıca *“Filistin Hristiyanları adına Papa ve dünyaya çağrı yapıyorum, Müslümanlar ve biz hedef alınıyoruz, harekete geçin. Mesih Beytullahim'de doğdu. Dünyadaki tüm Hristiyanların gözü Filistin'de olmalı. Kudüs'ü savunmak Hristiyanlığı ve insanlığı savunmaktır”* ifadelerini kullanarak, Kudüs'ün İsrail'in tekelinde olmaması gerektiğini, Hristiyan dünyasının din eksenli alınan bu karara tepki göstermesi gerektiğini ifade etmiştir (Agos, 2017).

Kudüs'te aralarında Katolik ve Ortodoksların da bulunduğu Hristiyan liderler ortak bir mektupla dünya kamuoyuna yaptıkları açıklamalarda kararın kutsal topraklarda çatışmalara, şiddete ve nefrete yol açacağını ve üç din için nefret ve ayrıştırıcılığı derinleştireceğini belirtmişlerdir. Kudüs'ün kimsenin tekelinde değil tüm dinleri kucaklayan bir statüde bulunması gerektiği ve barış ve sevgi içinde yaşama adına kararın gözden geçirilmesi gerektiği, Kudüs'te bu barış ve sevgi adına atılacak adımlarda gerekli müzakerelere açık olduklarını ifade etmişlerdir (Agos, 2017).

Katolik ve Ortodoks dünyasının tepkisine de baktığımızda, Kudüs'ün Hristiyan dünyası için de vazgeçilmez olduğunu görülmektedir. Nitekim Hristiyan din önderleri, Hristiyan ülkelere yaptıkları çağrıda Kudüs'ün dini önemine değinmiş ve Hristiyan ülkeleri Kudüs için harekete geçmeye çağırmışlardır.

4.2.3. Rusya'nın Tepkisi

Rus Ortodoks dünyası için de Kudüs, kutsal bir şehirdir. Rus Ortodoks dünyasına göre Kudüs hac farızasının mekânıdır ve onu ziyaret eden hacılar kutsanmıştır. Bundan dolayı Rusya, Kudüs'te hastaneler ve misafirhaneler açmıştır (Yılmaz S. , 2017).

Rusya Kudüs politikasını daha çok Ortodoks kimliği ile şekillendirmiştir. Örneğin 1850 yılında Katolikler ve Protestanlar arasında Kutlu Doğum Kilisesi ve Kutsal Kabir Kilisesi için kimin hak sahibi olacağı konusunda çıkan anlaşmazlık, Osmanlı Devleti'nin Katolikler lehine karar vermesi ile çatışmaya dönüşmüştür. Sonucunda Kırım savaşı ile mağlup olan Rusya, kutsal topraklarda etkinliğini yitirmiş, Avrupa devletleri söz sahibi olmuşlardır (Yılmaz S. , 2018).

Rusya, kendine özgü Ortodoksluk inancıyla, diğer mezheplerden ayrı bir misyon edinmiştir. Katolikliği sapkınlık olarak niteleyen Rusya, Roma misyonunun artık Ortodoks Rusya'da olduğu inancına dayanarak hem manevi hem jeopolitik programını oluşturmuştur. Hatta 1930'lu yıllarda ortaya çıkan Slavofil akıma göre, Rusya'nın temel misyonu bütün dünyaya Ortodoksluk çizgisinde yol göstermek ve Rusya'yı kendi değer yargılarına ters düşen Batının yalancı fikirlerinden korumaktır (Yılmaz S. , 2015, s. 113). Rusya'nın Kudüs ve Pan-Ortodoks politikalarına karşı ise Avrupa ülkeleri, Rusya ile rekabete girmişlerdir.

ABD'nin 1960'lardan sonra Ortadoğu'ya hâkim olmaya başlaması ile İsrail de ABD'nin yanında yer almıştır. Bunun üzerine SSCB, İsrail ile olan diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Arap-İsrail savaşı sırasında Sovyetler Birliği lideri Brejnev'in, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Nixon'a yazdığı mektupta İsrail ilerlemesini durdurmadığı takdirde Sovyet askerî müdahalesi ile karşı karşıya kalacağını belirtmesi İsrail ve SSCB arasındaki ayrılığı derinleştirmiştir.

Rus Ortodoksluğu, Rum Ortodoksluğunun karşı siyasetine mukabil, Filistin bölgesinde faaliyetlerini yürütmek üzere kısa adı IPPO olan ve günümüzde de varlığını koruyan, Rus Ortodoks Filistin Cemiyetini kurmuşlardır. Böylece Rus Ortodoksluğu, Ortadoğu ve Balkanların dışında Ortadoğu ile de dini ve kültürel etkileşime girmiştir.

Rus Patriği'nin 2012 senesinde Kudüs'e gerçekleştirdiği ziyarette, amaçlarından birinin bu kutsal topraklarda Ortodoks Rus Kilisesi'nin varlığını artırmak olduğu ifadesi aslında Kudüs'te sürdürülen varlık mücadelesinin yansımasıdır.

Rus Ortodoks Filistin Cemiyeti'nin, İsrail cephesinde bir tehdit unsuru olarak algılanması Yahudilik ile Ortodoksluk arasında bir mücadeleye neden olabilecek potansiyele sahiptir(Yılmaz S. , 2016).Rus Ortodoks Kilisesi, Kudüs'ün İsrail'in başkenti olması kararına karşı çıkmıştır. Çünkü 2012 yılında Rus Patriğinin Kudüs'e yaptığı ziyarette belirttiği gibi, varlığını artırmak niyetinde olan bir inancın, Kudüs'ü tek başına İsrail'e bırakması mümkün gözükmemektedir.

Kararın açıklanmasının hemen ardından Kremlin sözcüsü Dmitriy Peskov, bu olayın uluslararası toplumun ayrışmasına neden olacağını ve bölgedeki durumu daha da zora sokacağını, Rusya'nın Birleşmiş Milletler (BM) kararlarına bağlılığını açıklamıştır.

Rusya Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan yazılı açıklamada da, Moskova'nın İsrail-Filistin barış sürecinde BM tarafından onaylanmış prensiplere bağlı kalmaya devam edeceği belirtilerek *“Rusya, Doğu Kudüs'ü gelecekteki bir Filistin devletinin başkenti, Batı Kudüs'ü de İsrail'in başkenti olarak görmektedir”* ifadesine yer verilmiştir.

Kudüs'teki varlığını güçlü derecede hissettiren Ortodoks dünyasının hamisi Rusya, bu ifadelerle Kudüs'ün kimsenin tekelinde olmaması gerektiğini ve kararın çatışma ve nefrete yol açacağını ifade etmiştir.

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov da konuyla ilgili; *“Trump'ın kararı, uluslararası toplum tarafından verilen kararları tek taraflı çiğnemektir”* değerlendirmesinde bulunmuştur. Lavrov, Kudüs'ün statüsünün İsrail ve Filistin liderlerinin doğrudan diyalogu ile belirlenebileceğini ifade etmiştir. Lavrov ayrıca, Rusya'nın, İsrail ile Filistin arasındaki doğrudan diyalog için birçok kez farklı platformlar önerdiğini ve bu tekliflerinin halen geçerli olduğunu belirtmiş ve müzakere yolunu göstererek Rusya'nın oynamak istediği rolü ortaya koymuştur.

Trump'ın kararının ardından Türkiye ve Mısır başta olmak üzere Müslüman ülke lideriyle bir dizi görüşmeler yapan Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, bu eylemin Ortadoğu'daki barış sürecini çözüme kavuşturmayacağını aksine bölgeyi daha da istikrarsızlaştıracağını açıklamıştır. Putin bu kararın Filistin-İsrail barış sürecine ilişkin beklentileri mahvettiğini, Rusya'nın Kudüs'ün statüsü konusundaki duruşunu Filistin ile İsrail arasındaki doğrudan müzakerelerin belirleyeceğini söylemiştir.

Rusya, Kudüs'ün tek taraflı sahiplenilmesine karşı diplomatik dil kullanmış, BM kararlarına vurgu yapmış, diyalog ve müzakere yoluna vurgu yapmıştır.

Sonuçta İslam âlemi ve İsrail ile ilişkileri bulunan Rusya daha çok denge yolunu izlemektedir. Ülkesinde de büyük bir Müslüman ve Yahudi nüfus barındıran Rusya, Kudüs'te elde ettiği tarihsel edinimleri, İslam ülkeleri ve İsrail ile olan ilişkilerini göz ardı etmeden bu karara karşı tepkisini ortaya koymuştur. Sonuçta her ne olursa olsun, Evanjelik ABD – İsrail işbirliğinin, Rusya'nın tarafsız kalacağı bir durum olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Rusya'nın İPPO aracılığı ile Kudüs'te açtığı okullar, hastaneler, misafirhaneler, hacıların ihtiyacı ve Kutsal Kabir Kilisesi'nin onarımı için üslendiği görevler Rusya'nın, Kudüs'ün kutsallığına verdiği önemi göstermektedir. Ortodoksluğun hamisi olma iddiasıyla dünyaya öncülük etmeye çalışan Rusya'nın, bu misyonu yürütecek siyasi, dini ve ekonomik adımlarının yansımaları dış politika kararlarında görülmektedir.

Sonuç olarak Rusya gerek siyasi gerekse mezhepsel sebeplerden bu kararın karşısındadır.

4.2.4. Vatikan'ın Tepkisi

ABD'nin Kudüs kararına Katolik dünyası da karşı çıkmıştır. İsa'nın katili olarak gördükleri bir milletin Kudüs'e tek başına hâkim olması Katolikler için de rahatsız edici bir durumdur.

Amerika'nın Kudüs kararını resmî olarak açıklaması öncesinde konuşan Papa, *“Yürekten yaptığım bir çağrıyla, herkesin BM'in ilgili kararları uyarınca, kent in şu andaki statüsüne saygı göstermeyi taahhüt etmesini istiyorum”* diye konuşmuştur. Papa ayrıca *“zaten gerilimli ve pek çok zalim çatışmaya sahne olan küresel görünüme yeni gerilimler eklenmesini engellemek için akıl ve temkinin hâkim olacağını umuyorum”* ifadelerini kullanmıştır (Ağos, 2017).

Vatikan Devlet Başkanı Papa Franciscus ise karardan derin endişe duyduğunu belirtmiş, Kudüs'ün Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler için tek kutsal şehir olduğunu ve bu üç ilahi dinin ibadethanelerinin bu kentte bulunduğunu, bunun için barışa yönelik özel bir statüsü bulunması gerektiğini belirtmiştir.

Küresel boyutta dünyanın zaten mevcut bir gerginliğin içinde olduğunu ifade eden Papa Franciscus, *“Korunmuş kimliğiyle kutsal topraklar, Ortadoğu ve dünyanın bütünü yararına bilgeliğin ve ihtiyatın hâkim olması için Tanrı'ya dua ediyorum.”* diye konuşmuştur (Çelikdönmez, 2017).

Mezhepsel inanç açısından bu karara karşı çıkan Katolikler, bu kararın ayrıştırıcı ve çatışmalara sebep olacak sonuçlar doğuracağını düşünmektedirler. İsa'nın mesihliğini kabul etmeyip öldüren Yahudilerin, Kudüs'e tek başına hâkim olma durumu, Katolikler için de acı bir durumdur. Barış ve müzakere vurgusu ile bu karara karşı durmaktadırlar. Sonuçta siyasi pencereden bakıldığında bu karar Katolikler için kabul edilebilir değildir.

4.2.5. Avrupa Birliği'nin Tepkisi

Avrupa Birliği genel olarak Hristiyan ülkelerden müteşekkil bir yapıda olduğundan, Amerika'nın Kudüs kararına karşı çıkmışlardır.

Avrupa Güvenlik Konseyi toplantısı sonrası Avrupa Birliği üye ülkeleri İngiltere, İsveç, Almanya, Fransa ve İtalya yaptıkları ortak açıklamada *“ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanınması ve ülkenin Tel Aviv'deki büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması kararına katılmıyoruz. Bu karar, Güvenlik Konseyi kararlarıyla uygun olmamakla birlikte bölgedeki barış umutları açısından yararsız”* ifadelerini kullanmışlardır (Aydınlık, 2017).

Avrupa Birliği (AB) Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, ABD Başkanı Donald Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanınmasıyla ilgili açıklamasından dolayı ciddi endişe duyduklarını belirtmiştir.

Mogherini, yaptığı yazılı açıklamada, Avrupa Birliği'nin tutumunun değişmediğini ifade ederek, müzakereler yoluyla iki tarafın da beklentilerini karşılayacak şekilde ve Kudüs'ün gelecekte iki devletin de başkenti olmasını sağlayan bir çözümün bulunması gerektiğini vurgulamıştır.

Gerginliğin engellenmesi için AB'nin sahada ve bölgedeki tüm taraflara itidal çağrısında bulunduğunu kaydeden Mogherini, direkt ve anlamlı müzakerelerin başlatılması için ortam oluşturulmasına odaklanılması gerektiğinin altını çizmiştir (Sputniknews, 2017).

Mogherini, *“AB ve üye ülkeler, Kudüs'e ilişkin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMGK) 478 sayılı Kanunu uyarınca varılan uluslararası görüş birliğine saygı duymaya devam edecek ve Kudüs'ün statüsü belirlenene kadar diplomatik temsilciliklerinin yerleri konusunda değişikliğe gitmeyeceklerdir”* değerlendirmesinde bulunmuştur.

AB'nin, İsrail, Filistin ve müttefikleriyle konuya ilişkin irtibatta kalacağını vurgulayan Mogherini, Birliğin barış sürecini desteklemeye devam edeceğini belirtmiştir.

AB Dış ilişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, “Başkan Donald Trump’ın Kudüs açıklamasının çok endişe verici bir olası etkisi var. Çok hassas bir konu ve bu açıklamanın (ABD’nin Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanıması) bizi şu anda içinde bulunduğumuzdan daha karanlık çağlara geri gönderme olasılığı var” diyerek tehlikenin büyüklüğüne dikkati çekmiştir(Karar, 2017).

Birlikten yapılan açıklamada, “AB, Kudüs’ün statüsünde değişikliğe neden olacak herhangi bir karar ya da bireysel eylemin ciddi sonuçları olacağını düşünüyor. Böyle bir karar, dünya çapındaki kamuoyunda yankı uyandırabilir” değerlendirmesi paylaşılmıştır (Euronews, 2017).

Yapılan açıklamalardan da anlaşıldığı üzere Avrupa Birliği, Kudüs’ün İsrail’in tekelinde olmasına karşı çıkmıştır. Kalıcı barış ortamı için bu kararın ciddi sonuçları olacağından endişe duyan Katolik ağırlıklı bu birlik, BM kararlarına saygı duyduklarını ve sorunun müzakere yoluyla çözülmesinden yana olduklarını belirtmişlerdir.

Dolayısıyla bu kararın dini ve siyasi boyutta herkeste olduğu gibi kendilerinin de direkt etkileneceğini bilen AB, bu kararın karşısında yer almıştır.

4.2.6.İngiltere’nin Tepkisi

Yıllar önce Kudüs’ü ele geçirdiğinde Siyonist işbirliği içindeki Balfour deklarasyonu ile Kudüs’ü ateş çemberine atan İngiltere de Amerika’nın Kudüs kararına karşı çıkmıştır.

Avrupa Birliği daimi temsilcisi Rycroft ABD’nin kararının Güvenlik konseyi kararlarıyla bağdaşmadığını ve barış ve çözüm için yersiz bir karar olduğunu belirtmiş, Kudüs’ün Filistin ve İsrail arasında müzakereler yolu ile belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Rycroft ayrıca “Kudüs nihayetinde İsrail ve Filistin devletlerinin başkenti olmalı” ifadelerini kullanmıştır (Cnnturk, 2018).

ABD büyükelçiliğinin Kudüs’e taşınması konusunda ise İngiltere Dışişleri Bakanı Boris Johnson, İngiltere’nin büyükelçiliğini taşıma yönünde bir planı olmadığını belirtmiştir. Konu ile ilgili Johnson: “Haberleri endişeyle izledik çünkü bize göre Kudüs İsrail ve Filistinliler arasında müzakere edilmiş nihai bir anlaşmanın parçası olmalı” ifadesini kullanmıştır (Çelikdönmez, 2017).

İngiltere Başbakanı Theresa May de aynı şekilde ülkesinin Kudüs konusundaki pozisyonunun değişmeyeceğini belirtmiş ve *“Barış sürecine katkı sağlamayacağını düşünüyoruz. Hemfikir değiliz”* ifadelerini kullanmıştır (Mynet, 2017).

Yıllardır Ortadoğu’da etkin bir politika yürüten İngiltere için bu konu göz ardı edilemeyecek öneme haizdir. Kudüs ile ilgili alınan bu karara gerek siyasi gerek inanç etkisinde karşı duran İngiltere, sorunun müzakere yoluyla çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.

4.2.7. Almanya’nın Tepkisi

Almanya da diğer AB üye ülkeleri gibi Trump’ın aldığı bu karara karşı çıkmış, sorunun müzakere yolu ile ve uluslararası hukuk çerçevesinde iki devletli çözüm üzerine vurgu yapmıştır.

Almanya Başbakanı Angela Merkel, ABD'nin " Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma" ve "Amerikan Büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma" kararına ilişkin verdiği demeçte *"Biz bu konuda mevcut BM kararlarına uyuyoruz. Bu kararlarda iki devletin kurulmasına yönelik müzakereler çerçevesinde Kudüs'ün statüsünün görüşülmesi de öngörülmüyor. Böyle bir sürecin canlandırılmasını diliyoruz ancak bu bağlamda dün akşam alınan kararlar hemfikir değiliz."* açıklamalarında bulunmuştur.

Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel de iki devletli çözüm üzerinde bir anlaşma olmadığı takdirde Alman büyükelçiliğinin Kudüs’e taşınmayacağını vurgulamıştır.

Almanya dışişleri bakanlığı sözcüsü Adebahr ise konu ile ilgili sorulan bir soruya Amerika büyükelçiliğinin Kudüs’e taşınması ile ilgili yapılacak törene Alman konsolosluğunun katılmayacağını belirtmiş; *"Kudüs'ün hem İsrail'in hem de Filistin'in başkenti olması şeklinde bir çözüm getirilmelidir."* İfadelerini kullanmıştır.

Adebahr ayrıca, insani yardımların sağlıklı ve güvenli bir şekilde ulaşması için Gazze’ye geçişin sağlanmasını belirterek, *"Gazze'ye yardım malzemelerinin ulaşamayacak ve oradaki halka yardım edilemeyecek olmasından endişe duyuyoruz."* ifadelerini kullanmıştır (Sputniknews, 2018).

4.2.8. Fransa'nın Tepkisi

Fransa Kudüs için ABD'nin aldığı bu kararın karşısında yer almış ve iki devletli çözüm ve BM Güvenlik Konseyinin aldığı kararlar üzerinden hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu kararın ciddi sonuçları üzerinde duran Fransa kararın hukuka aykırılığına vurgu yapmış, çözümün diyalog yolu ile çözüme kavuşturulmasını belirtmiştir.

ABD Devlet Başkanı Donald Trump'ın kararına tepki gösteren Fransa Cumhurbaşkanı Macron twitterda paylaştığı mesajında *"Kudüs ile ilgili Fransa ABD'nin kararını onaylamıyor. Fransa İsrail ve Filistin olarak iki devletli, barış ve güvenlik içinde yaşayan ve iki devletin de başkentinin Kudüs olduğu çözümü destekliyor. Biz sükûnet ve diyalog yolunu tercih etmeliyiz."* demiş ve yayınladığı ikinci mesajında da *"Barışı İsrail ve Filistinliler sağlayacak. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin daimi üyesi Fransa, bu yönde atılacak tüm adımları destekleyecek."* ifadelerini kullanmıştır (Hürriyet, 2017).

Fransa Cumhurbaşkanı Macron ayrıca ABD'nin aldığı bu kararı "üzücü" bir adım olarak nitelendirmiştir. Trump'ın açıklamasının "Fransa'nın onaylamadığı üzücü bir karar" olduğunu belirten Macron, kararın "uluslararası yasalara ve BM Güvenlik Konseyi kararlarına da ters düştüğünü" belirtmiştir (Çelikhöner, 2017).

Dışişleri Bakanı Jean Yves Le Drianda Fransa'nın, ABD'nin büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma kararını onaylamadığını açıklamıştır. *"ABD bu kararla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) kararlarını ihlal etmiş ve uluslararası hukuka aykırı davranmıştır"* diyen Le Drian, ABD'nin Kudüs kararını onaylamadıklarını belirtmiş karar sonrası Filistin halkının tepkilerine ve protestolarına karşın İsrail güçlerinin Filistinlilere orantısız güç kullanımını da eleştirerek, ilgili makamları harekete geçmeye çağırmıştır (Trthaber, 2018).

4.2.9. Birleşmiş Milletler'in (BM) Tepkisi

Amerika Birleşik Devletleri'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilan etmesinin ardından, uluslararası diplomatik bir tepki doğmuştur. Hemen hemen ABD'nin dünya arenasında yalnızlaştığı bu cephenin diğer tarafında Latin Amerika ülkeleri de dâhil olmak üzere İslam dünyası ve AB yer almıştır.

Türkiye'nin öncü olduğu bu cephe, kararın hukuk açısından geçersiz olduğu ile ilgili tasarıyı BM Genel kuruluna taşımıştır. Tasarı ABD tarafından veto edilmiş ancak Konsey'in

daimi üyeleri Rusya, Çin, Fransa ve İngiltere ve geçici üyeler İsveç, İtalya, Japonya, Kazakistan, Mısır, Ukrayna, Uruguay, Etiyopya ve Bolivya lehte oy kullanmışlardır.

Türkiye ise tasarının ABD'nin vetosuna takılacağı tahmin edildiğinden dolayı İslam İşbirliği Teşkilatı üye ülkeleriyle birlikte atılacak adımları planlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1947'de "Barış İçin Birlik" olarak adlandırılan, "Güvenlik Konseyi üyeleri arasında oybirliği sağlanamaması halinde Genel Kurul bu işe el atar; BM Güvenlik Konseyi'nin daimi ile geçici üyeleri dâhil olmak üzere 15 üyesinin yarıdan bir fazlasının desteği ile konu BM Genel Kurulu'nun gündemine getirilir ve orada oylanır" hükmüne binaen Türkiye, Amerika'nın vetosunun ardından diplomatik ataklarda bulunmuş ve konuyu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na taşımıştır.

Bu atağın ardından İslam ülkeleri, Avrupa Birliği de dâhil olmak üzere neredeyse bütün dünya ülkeleri ABD'nin karşı cephesinde yer almıştır.

ABD bu durum karşısında aleyhte oy kullanacak ülkeleri maddi yardımı kesmekle tehdit etmiştir. Trump, *"Dün Nikki'nin (ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Nikki Haley), BM'de paralarımızı alıp sonra da Güvenlik Konseyinde bize karşı oy kullanan ya da Genel Kurulu'nda aleyhimize oy kullanma potansiyelini taşıyan ülkelere gönderdiği mesaj hoşuma gitti. Yüzlerce milyon hatta milyarlarca dolar alıp sonra bize karşı oy kullanıyorlar. Peki, bu oyları takip edeceğiz. Bırakalım aleyhimize oy kullansınlar, biz de epey (parayı) muhafaza etmiş oluruz. Umurumuzda değil"* diyerek diplomatik nezaketten uzak ve tehditkâr bir ifade kullanmıştır.

Bu tehdide rağmen karar değişmemiş ve BM Genel Kuruluna sunulan karar tasarısı büyük bir çoğunlukla kabul edilmiş, ABD yalnız kalmıştır. Trump'ın tehditlerine ve tek tek aramalarla kurulan baskıya rağmen dünya devletleri, ABD'yi yalnız bırakmışlardır. Genel Kurul'da 128 kabul, 9 ret ve 35 çekimser oyla, Türkiye ve Yemen öncülüğündeki tasarı kabul edilmiştir. Böylece, Güvenlik Konseyi'nin 478 sayılı kararı bir kez daha teyit edilmiştir (Duran, 2017).

BM kararı sonrası Erdoğan, *"Kudüs konusunda BM Genel Kurulu'na sunulan karar tasarısının ezici bir çoğunlukla kabul edilmesini memnuniyetle karşılıyoruz. Trump yönetiminin, BM Genel Kurulu tarafından gayri hukukiliği en sarıh şekilde ortaya konulan bu talihsiz kararından bir an evvel dönmesini bekliyoruz. Filistin ve Kudüs davasına destek veren herkese şahsım ve milletim adına teşekkür ediyorum"* ifadelerini kullanmıştır (Trthaber, 2017).

Karar, gerek siyasi, gerek diplomatik ve gerekse psikolojik olarak dünyaya yansımaları olan bir sonuca ulaşmıştır. Öncelikle dünya siyasetinde “Süper Güç” algısı erozyona uğramıştır. ABD bu konuda 3. sınıf dünya ülkeleri ile birlikte durmuş ve Kudüs’ü başkent olarak tanıma kararı sadece İsrail ve Evanjelistlerin desteğini alabilmiştir. Dünya siyasetinde ABD’nin tehditleri sonucu ulusal gücün önemine vurgu ağırlık kazanmıştır.

Ülkelerin bağımsız karar alabilmeleri açısından bu husus bir zorunluluk halini almıştır. Nitekim özellikle bu konuda kendisini yeterli hisseden aktörler olarak, AB – ABD ve Türkiye - ABD arasındaki bağlar zayıflamaya başlamıştır.

İnanç temelli bir Kıyamet Savaşı’na doğru giden bu süreçte tehdit ve değer yargıları kendini yenilemiştir. Dış politikada belirgin bir şekilde görülen din etkisi alınan kararlarla, yapılan açıklamalarla ve bloklaşmalarla kendini göstermiştir. Ülkeler ve kuruluşlar gelecekle ilgili hedeflerinde yeniden düzenlemeler yapmışlardır. Günümüzde vaat edilmiş topraklar uğruna mücadele eden küresel süper güç ABD ve İsrail’in bu hedefle ilgili olarak Türkiye’yi kuşatma projeleri Doğu Akdeniz’de, Irak ve Suriye’de ekonomik, siyasi ve askerî yöntemlerle günümüzde de devam etmektedir. İran’a karşı da bir takım yaptırımlarla birlikte tecrit çabalarının sürdürüldüğü görülmektedir. Körfez ülkelerinin ise farklı yöntemlerle kontrol altında tutulmaya çalışılmasına tanıklık edilmektedir.

4.2.10. Türkiye’nin Tepkisi

ABD’deki Evanjelist elitlerin Kudüs’ün İsrail’in başkenti olarak tanınmasına ilişkin alınmasını sağladıkları kararının sonucu dikkatle analiz edildiğinde Türkiye’yi direkt ilgilendirdiği görülmektedir. Çünkü Türkiye, İsrail’in vaat edilmiş topraklar hedefi önündeki en ciddi belki de tek engel ülke durumundadır. Dolayısıyla bu hedef için Türkiye’nin yok edilmesi ya da müdahil olamayacak derecede zayıflatılması bir önkoşul olarak ortaya çıkmaktadır. Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, Kıyamet Savaşı’nın Türkiye ile gerçekleşeceğine inanan Evanjelistler’in bu kararı bir nevi Türkiye’nin bölge ülkeleri ve halkı nezdindeki güvenilirliğini de zedeleyecek bir hamle teşkil etmektedir. Bu yüzden de asırlarca Türk egemenliğinde kalmış olan Kudüs konusunda Türkiye’nin lokomotif bir rol üstlenmesi kaçınılmaz bir zorunluluk olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla karar sonrası açıklamalarda bulunan Erdoğan, üç din için de önemli ve kutsal bir yer olan Kudüs’ün Müslümanların ilkkıblesi olduğunu, dolayısıyla bu kararın bölgeyi ateş çemberine düşüreceğini, güçlü

olmanın hiçbir ülkeyi haksız kararlar alma hakkına sahip kılmadığını, kararın huzur güvenlik ve barışa karşı zorbaca alınan bir karar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu kararın bir kışkırtmadan ibaret olduğunu ve İsrail'in bir terör devleti olduğunu ifade ettiği konuşmasında, Kudüs'ün Türkiye için ve İslam âlemi için kırmızı çizgi olduğunu belirtmiş ve Kudüs için oynanan oyunlara asla müsaade edilmeyeceğini, Kudüs'ün bir gün yüzünün güleceğini ve bu uğurda Kudüs için ödenecek bedellerin ve yapılan fedakârlıkların kutsal olduğunu ifade etmiştir.

Trump'ın Kudüs kararından sonra harekete geçen Türkiye yoğun bir diplomasi izledi. Skandal kararlar ilgili olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan dünyaya çağrı yapmış ve hukuksuz karara karşı durulmasını istemiştir. Daha sonra ise yoğun bir telefon diplomasisi ile Erdoğan, liderlere bu kararın hukuksuz olduğunu anlatmıştır. Papa başta olmak üzere Avrupa Birliği ve diğer Hristiyan ülkelerini de harekete geçmeye çağırmış ve lokomotif rol üslenmiştir.

Erdoğan çeşitli vesilelerle yaptığı açıklamalarda Türkiye'nin Kudüs'le ilgili alınan bu kararı asla tanımayacağını, kararın Türkiye'yi bağlamayacağını, İsrail ve ABD zulmünün ebedi olmayacağını ve Türkiye'nin Kudüs için mücadeleyi kararlılıkla sürdüreceğini açıklamıştır. Bu konuşmalarından birisinde: *“O Kudüs ki her taşında ayrı bir hikâyeyi barındırır. Bugün kendilerini Kudüs'ün sahibi sananlar yarın arkasına saklanacak ağaç bile bulamayacaklarını bilmelidirler”* diyerek İslam inancı gereği, vaat edilmiş topraklar uğrunda atılan bu adım sonucunda gerçekleşecek kıyamet savaşının İslam âleminin zaferi ile sonuçlanacağına duyduğu inancı ifade etmiştir.

Tüm bu örneklerdeki içerik de yine uygulamaların tüm tarafları açısından inancın politikalar üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

4.2.10.1. İslam İşbirliği Teşkilatı Kudüs Zirvesi

Kudüs kararı üzerine, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan İslam İşbirliği Teşkilatını İstanbul'da olağanüstü toplamış ve uluslararası kamuoyuna yaptığı çağrıda *“ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararı, sadece BM kararlarına değil, Kudüs'ün asırlara sâri kadim karakterine de aykırıdır. Dolayısıyla bu adım, uluslararası hukukla birlikte, tarihi ve sosyal gerçeklerin hiçe sayılması anlamına gelmektedir”* açıklamasında bulunmuştur (Haberler, 2017).

Erdoğan ABD'nin attığı bu adıma karşı İslam dünyasına, “*Kudüs'ü, Filistin devletinin işgal altındaki başkenti olarak tanımaya davet ediyorum*” çağrısında bulunmuştur.

Zirvede konuşan Erdoğan kararın ahlak, vicdan, hukuk ve tarih önünde hükümsüz olduğunu, başkenti Kudüs olan bir Filistin hedefinden asla vazgeçilmeyeceğini ve Haremi Şerif'in ebediyete kadar Müslümanlara ait olduğunu ifade etmiş, zirve sonrasında da bu hususların teyit edildiği ortak bir bildirge yayınlanmıştır.

4.2.10.1.1. İslam İşbirliği Teşkilatı Olağanüstü Zirvesi “Kudüs İçin Özgürlük” Konulu İstanbul Deklarasyonu

İstanbul'da toplanan İslam İşbirliği Teşkilatı'nda Kudüs'ün İslam inancı açısından önemi vurgulanmış ve Kudüs'ün hiç kimsenin tekelinde olmaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Toplantının sonunda bir deklarasyon yayınlanmıştır. Deklarasyonda, Kudüs'ün Müslümanların ilk kiblesi olduğu ve Hz. Muhammed'in İsra ve Miraç hadisesinin gerçekleştiği yer olduğundan, Kudüs'ün İslam âlemi için ehemmiyet arz eden bir şehir olduğu vurgusu yapılmış, Kudüs'ün tarih ve kutsiyetinin korunmasının başta Müslümanlar olmak üzere tüm uluslararası toplumlar için bir görev olduğu belirtilmiştir.

Türkiye bununla Kudüs'ün sadece İslam âlemi için değil Hristiyanlar ve Yahudiler için de önemli olduğunu vurgulamış Trump'ın kararına karşı duran kitleyi büyütmeyi hedeflemiştir.

İslam işbirliği Teşkilatı'nın kurulma gayesinin Kudüs davası ile başladığı gerçeği hatırlatılmış, Kudüs'ün İslam âlemi için değil tüm vicdanlarda bir dava olduğu vurgusuyla Kudüs'ün insanlığın bir sorunu olduğu gerçeği ile tüm insanlığa ortak hareket etme hedefi amaçlanmıştır.

Çünkü Kudüs, tüm dinler için barış güven ve huzurun merkezi olmalıdır, çünkü Kudüs hiçbir zümrenin tekelinde olamayacak kadar geniş kutsiyetler barındıran bir şehirdir. Bu Siyonist olmayan vicdan sahibi Yahudilerin de tasvip etmediği bir durumdur.

Dolayısıyla Kudüs din siyasetinin de ötesinde vicdan ortak paydasında tüm ulusların insani ve vicdani sorumluluk hissettiği bir sembol mekân kutsiyeti kazanmıştır.

Ayrıca İslam İşbirliği Teşkilatı'nın, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Hukuk ilkelerine bağlı bir yapı olduğu belirtilmiş ve ancak İslam dünyasının birlik ve beraberliği ile bu mücadelenin olması gerektiği belirtilmiştir.

Kudüs davasına sahip çıkan ve uğruna bedeller ödeyen ve hâlihazırda direnişe devam eden herkese finansal, askeri, psikolojik her açıdan destek verilmesi gerekliliği ile direnişin kutsiyetine atıf yapılmıştır.

İslam âlemi başta olmak üzere Uluslararası vicdanı yaralayan bu karar karşısında akliselim şekilde uluslararası ortaklarla hep birlikte mücadele edilmesi gerekliliğine, İsrail'in işgallerle yıkımlarla ve şiddet ve baskı ile uyguladığı yayılmacı politikalara ve özellikle başta Gazze halkına olmak üzere, İsrail'in, Filistin halkına ve mültecilere yönelik insanlık dışı yaptırımlarına, zulüm, işkence ve haksızlıklarına karşı, başta BM olmak üzere tüm Uluslararası platformların çabalarının desteklenmesi çağrısı yapılmıştır.

Kudüs'ün tüm insanlık için bir mihenk taşı olduğu vurgusuyla yayımlanan deklarasyonda Donald Trump'ın Kudüs'e ilişkin kararının, Kudüs'ün kutsallığı,uluslararası vicdan ve uluslararası hukuk ve insanlık ahlak ve medeniyeti ile bağdaşmadığı yorumu yapılmış, barış huzur ve güven ortamının İsrail işgalinin sona ermesi ve Filistin halkına karşı tüm hukuksuzluklar şiddet ve zulmün son bulması ile mümkün olacağı belirtilmiştir.

Deklarasyonda ABD başkanı Donald Trump'ın, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdığı kararın, hukuk, tarih ve vicdan açısından hükümsüz olduğu belirtilmiş ve kınanmış, buna karşın başta BM ve AB olmak üzere uluslararası toplumun tüm üyeleri bu karara karşı durmaya davet edilmiştir.

Deklarasyonun sonucunda ise Donald Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in ebedi başkenti olarak adlandırdığı bu karara misilleme tarzında İslam İşbirliği Teşkilatı, başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız Filistin kararını tanınmış ve ilan etmiştir.

Deklarasyonda da açıkça görüldüğü üzere, ABD'nin kararının uluslararası hukuk hükümleri ve BM kararlarına aykırı olduğu ve tanınmayacağı vurgulanmış, diğer ülkelere de bu konuda harekete geçmeleri konusunda çağrıda bulunulmuştur. Yine burada da yalnızca İslam Ülkeleri'nin yer alması, inancın dış politika kararları üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kudüs insanlık tarihi ile yaşıt kadim bir şehirdir. İlahi âlemlerin dünyaya açılan kapısı olduğuna inanılan bir şehirdir. En önemlisi milyarlarca insanın dünyanın sonunu belirleyecek olan kişilerin geleceğine ve kıyamete ilişkin olayların yaşanılacağına inandığı kutsal bir şehirdir.

Yahudilerin vadedilmiş topraklar olduğuna inandığı, Hristiyanlar'ın İsa'nın doğduğu ve Mesih'in geleceği yer olarak gördüğü, Müslümanların ilk kıblesi ve miraç hadisesinin tecelligâhı olarak tanımladığı kutsal şehir Kudüs, asırlardır, ilahî amaçlar uğruna yola çıkan güçlerin birbirleri ile mücadele ettiği ve bu uğurda yüz binlerce insanın bedel ödediği bir şehir olmuştur.

Kudüs, yapılan bu mücadeleler ve insanlığın bu uğurda ödediği bedeller adına küresel emperyalizme karşı duran uluslararası vicdanın sembolü olmuştur. Bu nedenle tüm dinlerin yanında hemen hemen tüm ideolojilerin vicdanında da insanlık mücadelesinin ortak paydası olagelmıştır.

Dolayısı ile söz konusu inanç ve fikirlerle girişilen mücadeleler, günümüzde de hissedilir şekilde sürmektedir. Küresel güçlerin desteği veya sükûtu ile hareket eden İsrail'in izlediği politikalar baskı ve şiddete varınca bu durum karşı direniş hareketlerini tetiklemiş ve buna "İntifada" adı verilmiştir.

Siyonizm inancı ile hareket eden İsrail ve bu inanca hizmet eden ABD'nin Evanjelist elitlerinin Ortadoğu politikaları incelendiğinde; Yahudilerin Kudüs'te toplanması, Süleyman Mabedinin inşası, Ortadoğu'da belli bir alanda çizilen vaat edilmiş topraklara hâkim olunması ve Mesih'in gelişi ile kurulacak olan Tanrısal Krallık hedefine yönelik politikalar yürüttükleri görülmektedir.

Tüm ilahi inanışlarda özellikle dünyanın kıyamete yakın bir zaman diliminde olunduğuna duyulan inanç ile hızlandırılan bu politikalar günümüzde "Tanrıyı kıyamete zorlamak" deyimiyle ifade edilmektedir.

Gerek medya, gerek finans, gerek askerî ve gerekse kültürel olarak uzun vadeli hazırlanan bu kıyamet planına göre Ortadoğu bölgesindeki diğer güçler kontrol altına alınacak veya parçalanacak ve uygun zemin hazırlanmış olacaktır. Irak ve Suriye’de yürütülen politikalar bu kapsamda değerlendirilebilir. Uluslararası siyasette rahat hareket eden, Siyonistlerin yönlendirdiği ABD, vaat edilmiş topraklar adına ve İsrail’in güvenliği için Ortadoğu’ya demokrasi bahanesi ile girmiş, yine İsrail’in güvenliği için Türkiye’nin güneyinde bir bağımsız devlet kurmak ve Türkiye’yi Akdeniz’den kuşatmak için bölgede mücadelesini sürdürmektedir.

Evanjelistler’in ve Siyonistlerin tek engel olarak gördükleri Türkiye’ye karşı yürüttükleri politikalar, Türkiye’nin de bu süreçte gerekli bedelleri ödeme konusunda hazırlandığı bir savaşa doğru gittiğine yönelik ipuçlarını ortaya koymaktadır.

Ortadoğu ülkeleri mezhep ayrılıkları körüklenerek birbirine düşürülürken, Suudi Arabistan-Bahreyn-BAE üçlüsünden ve İran’dan ciddi bir politika geliştirmelerini beklemek olanaksız hale gelmektedir. Bu konuda lokomotif rol üstlenebilecek tek ülke olarak Türkiye kalmaktadır. Güçler dengesi açısından gerek sahada ve gerek masada mücadelesini sürdüren Türkiye, Siyonist İsrail’in vaat edilmiş topraklar mücadelesinde asıl hedefin kendisi olduğunu değerlendirmektedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlara dayalı olarak, Kudüs konusundaki uygulamaların eskatolojik inanışlarının politikaya yansımaları şeklinde, gücü Tanrısal yetkiye dayandıran sistemin bir ürünü olarak ortaya çıkmakta olduğu görülmektedir. Gerek Evanjelist elitlerin etkisiyle ABD’nin bölgedeki uygulamaları, gerek Siyonizm etkisindeki İsrail’in uygulamaları ve gerekse Türkiye’nin bu ülkelerin bölgede ortaya koydukları politikalara karşı aldığı ve uygulamaya soktuğu kararlarda her taraf açısından kendi inancının bir yansımaları görmek mümkündür. Tarafların liderlerinin konuşma içerikleri açıkça bu durumu ortaya koymaktadır. Bu hususların izdüşümleri Hristiyan dünyası ve AB ülkelerinin liderlerinin açıklamalarında da yer almaktadır.

Sonuç olarak tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de dini inancın ve kutsal metinlerin, dış politika kararları üzerindeki etkisi devam etmektedir. Özellikle Kudüs gibi her üç semavi din açısından da kutsal sayılan bölgeler söz konusu olduğunda ise bu husus daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Kudüs’ün dünya siyasetinde geleceğin şekillenmesinde belirgin rolü siyasi okumalarda göze çarpmaktadır. Dolayısıyla siyasi okumalarda özellikle dış politikada İnanç etkisi göz ardı

edilmemeli gerek eğitim gerek medya vasıtası ile bu bilinç aşılmalı ve bu bağlamda gerekli tedbirler ve politikalar devlet tarafından üretilmelidir.

KAYNAKÇA

- Agos. (2017). 11 11, 2018 tarihinde *Kudüs Hepimiz için Olmazsa Barışa Erişemeyiz*, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/19838/hristiyan-liderlerden-trump-a-mektup-kudus-hepimiz-icin-olmazsa-barisa-erisemeyiz> adresinden alındı
- Akmer, N. (2005). *11 Eylül Saldırıları Ardından Bush Yönetiminin Ortadoğu'daki Propaganda Faaliyetler. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , 23.
- Anadoluajansı. (2018). 12 11, 2018 tarihinde *Netanyahu'da Kudüs Büyükelçiliği İçin Trump'a Övgü*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/netanyahudan-kudus-buyukelciligi-icin-trump-ovgu/1072248> adresinden alındı
- Aycan, S. (2014). *Emeviler* . içinde Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aydın, M (2019). *İsrail'in Kudüs Politikası'nın Dini Nedenleri Üzerine bir Analiz*, Milet ve Nihal s.45-46
- Aydınlık. (2017). 07 14, 2018 tarihinde AB'den Trump Karşıtı Kudüs Bildirisi, <https://www.aydinlik.com.tr/ab-den-trump-karsiti-kudus-bildirisi-dunya-aralik-2017-1> adresinden alındı
- Bardakçı, M. (2017). 08 20, 2018 tarihinde Kudüs'ü İngilizler'e Neden Terkettik Bilir misiniz, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1580592-kudusu-ingilizlere-neden-terkettik-bilir-misiniz-zarar-gormesin-diye> adresinden alındı
- Bazian, H. (2014). *İngilizler'in Kudüs İşgaline Bugünden Bakış*. 01 20, 2018 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ingilizlerin-kudus-iskaline-bugunden-bakis> adresinden alındı
- BBC, 2. (2018). 12 08, 2018 tarihinde Erdoğan New York Times'a yazdı ABD Tek Taraflılığı ve Saygısızlığı Bırakmazsa Yeni Dost ve Müttefikler Arayışına Gireceğiz, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45154723> adresinden alındı
- Besalel, Y. (2003: 50). İstanbul: Gözlem Yayınevi.
- Besalel, Y. (2012). 12 29, 2018 tarihinde *Hristiyanlık ve Yahudilik Temel Anlaşmazlıklar*, http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-84993-hristiyanlik_ve_yahudilik_temel_anlasmazliklar.html adresinden alındı
- Bozkır, Y. (2015). *28 Şubat ve Dönemin Medyası*. 03 19, 2018 tarihinde <https://www.setav.org/28-subat-ve-donemin-medyasi> adresinden alındı

- Bozkır, Y. (2015). *28 Şubat ve Dönemin Medyası*. 03 19, 2018 tarihinde <https://www.setav.org/28-subat-ve-donemin-medyasi> adresinden alındı
- Cnnturk. (2017). 07 07, 2018 tarihinde *Filistin Sorunu Nedir Yüz Yıllık Sorununda Neler Yaşandı*, <https://www.cnnturk.com/dunya/filistin-sorunu-nedir-yuz-yillik-tarihinde-neler-yasandi> adresinden alındı
- Cnnturk. (2017). 12 08, 2018 tarihinde *Erdogan'dan İsrail Mesajı: Arkasına Saklanacak Ağaç dahi Bulamayacaklar*, <https://www.cnnturk.com/turkiye/erdogandan-israil-mesaji-arkasına-saklanacak-agac-dahi-bulamayacaklar> adresinden alındı
- Cnnturk. (2018). 07 10, 2018 tarihinde *BM'den Tehdit Gibi Açıklama*, <https://www.cnnturk.com/dunya/bmden-tehdit-gibi-aciklama-14-ulke-karsi-cikti> adresinden alındı
- Cnnturk. (2018). 10 14, 2018 tarihinde *ABD İsrail Büyükelçiliğini Kudüs' Taşdı: Gazze'de Katliam*, <https://www.cnnturk.com/dunya/abd-kuduse-tasidigi-tartismali-israil-buyukelciligini-acmaya-hazirlaniyor> adresinden alındı
- Corm, G. (2008). *21. Yüzyılda Din Sorunu* (çev. Şule Sönmez). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, A. (2007). *Sivil toplum kuruluşlarının Türk dış politikasına etkisi, yayımlanmış yüksek lisans tezi*. Konya: TC Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı, .
- Çelikkol, O. (2018). *Lobiler ve ABD dış politikası* . 03 13, 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oguz-celikkol/lobiler-ve-abd-dis-politikasi-40769989> adresinden alındı
- Çıkış. (14:21-22). 10 11, 2018 tarihinde <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=69&mc=1&sc=55> adresinden alındı
- Çıkış. (23:14,17). 06 25, 2018 tarihinde <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=78&mc=1&sc=55> adresinden alındı
- Çıkış. (3-10). 10 11, 2018 tarihinde Kutsal kitap.net: <https://www.kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=58&mc=1&sc=553> adresinden alındı

- Çobanoğlu, S. (2019). 01 08, 2019 tarihinde *Kanlıdağ Çeçenya Belgeseli*, <https://www.youtube.com> adresinden alındı
- Daşbadem, İ. (2008:13). 07 17, 2018 tarihinde http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/578/%C4%B0lknur_Da%C5%9Fbadem_Tez.pdf.pdf?s adresinden alındı
- Demirel, N. (2015). *BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Barışın Korunması*. içinde İstanbul: Derin Yayınları.
- Diyanet. (2017). *Tükenmeyen Hüznümüz Kudüs ve Mescidi Aksa*. 04 17, 2018 tarihinde <https://sakarya.diyamet.gov.tr/Sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&contentid=538> adresinden alındı
- Doğan, M. (2018). 01 02, 2019 tarihinde *ABD'nin Filistin Stratejisi*, <http://www.haber7.com/yazarlar/mehmet-dogan/2634233-abdnin-filistin-stratejisi> adresinden alındı
- Duran, B. (2017). 01 06, 2018 tarihinde *Kudüs Kararı Sonrası Ortadoğu'da Dengeler*, <https://www.setav.org/kudus-karari-sonrasi-ortadoguda-dengeler> adresinden alındı
- Durmaz, S. (2014, 09 11). *Kudüs Şehrinin İsimleri*. 08 2018, 11 tarihinde Yeniasya: https://www.yeniasya.com.tr/suna-durmaz/kudus-sehrinin-isimleri_218665 adresinden alındı
- Dünyabülteni. (2014). 09 21, 2018 tarihinde *Mescidi Aksa 45 Yıl Önce Bugün Kundaklanmıştı*, <https://www.dunyabulteni.net/filistin/mescid-i-aksa-45-yil-once-bugun-kundaklanmisti-h306984.html> adresinden alındı
- Ekinci, B. (2014). 06 15, 2018 tarihinde *Hız. İsa'ya Hainlik Eden Kim*, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/217605.aspx> adresinden alındı
- ERDOĞDU, Hikmet, *Büyük İsrail Stratejisi*, İstanbul 2005.
- El-Khatip, A (2004)., *Kur'an'da Kudüs*(çev: Dr. Ramazan IŞIK), Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9:1 s.115,
- Euronews. (2017). 09 23, 2018 tarihinde *Trump'ın Kudüs Planına Tepki Yağıyor*, <https://tr.euronews.com/2017/12/05/trump-in-kudus-planina-tepki-yagiyor> adresinden alındı
- Fikriyat. (2018). *Hız. Ömer'in Kudüs'ü Fethinden Sonra İzlediği Tapınak Dağı*. 12 01, 2018 tarihinde Kudüs'ün il Fatih Hz. Ömer:

- <https://www.fikriyat.com/edebiyat/2018/11/03/kudusun-ilk-fatihi-hz-omer> adresinden alındı
- Fırat, E. (2017). *Filistin’de İşgalin Yolunu Açan Balfour Deklarasyonu*. 11 14, 2018 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistinde-ısgalin-yolunu-acan-balfour-deklarasyonu-100-yasinda/954461> adresinden alındı
- Gül, E. (2011). 06 02, 2018 tarihinde *Sırlar Kosova Savaşının İntikamını Almak için Bosna’yı Bombaladılar*, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/sirplar-kosova-savasinin-intikamini-almak-icin-bosnayı-bombaladılar-h149594.html> adresinden alındı
- Gündüz, Ş. (2006). *Hıristiyanlık*. içinde İstanbul: İSAM Yayınları,.
- Haber7. (2015). 06 01, 2018 tarihinde *Türkeş 55 yıl Önce Cezayir’e Silah Göndermiş*, <http://www.haber7.com/siyaset/haber/1395417-turkes-55-yil-once-cezayire-silah-gondermis> adresinden alındı
- Haberler. (2017). 08 20, 2018 tarihinde *ABD Türkiye’nin Atağı ile Yalnızlaştı*, <https://www.haberler.com/abd-turkiye-nin-atagiyla-yalnizlasti-10366723-haberi> adresinden alındı
- Hezekiel. (37:21-26). *Kutsalkitap.net*. 07 06, 2018 tarihinde <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=868&mc=1&sc=831> adresinden alındı
- Hürriyet. (2001). 05 05, 2018 tarihinde *Bush’tan Haçlı Seferi Yakıştırmadı*, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/bushtan-haclı-seferi-yakıstirması-16285> adresinden alındı
- Hürriyet. (2017). 06 16, 2018 tarihinde *Trump Avrupa’dan da Destek Bulamadı*, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/trump-avrupadan-da-destek-bulamadi-40670593> adresinden alındı
- I.Krallar. (5). 04 28, 2018 tarihinde *Kutsalkitap.net*: <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=310&mc=1&sc=305> adresinden alındı
- I.Samuel. (5-9). 08 07, 2018 tarihinde *Kutsalkitap.net*: <https://www.kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=256&mc=1&sc=248> adresinden alındı
- IHH. (2013). 08 15, 2018 tarihinde *Siyonizm düşünden İsrail gerçeğine, Filistin*, <https://www.ihh.org.tr/haber/cenin-multeci-kampi-katliami-3-nisan-2002-1650> adresinden alındı

- IHH. (2014). 07 01, 2018 tarihinde *Sabra ve Şatilla Katliamı 33 Yaşında*, <https://www.ihh.org.tr/haber/sabra-ve-satilla-katliami-33-yilinda-1873> adresinden alındı
- İşaya. (4:2-6). 05 24, 2018 tarihinde <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=709&mc=1&sc=705> adresinden alındı
- Karaman, H. (2018). 11 11, 2019 tarihinde *Topraklar Kime Nasıl Vadedilmiş*: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/topraklar-kime-nasil-vadedilmis-2045813> adresinden alındı
- Karar. (2017). 08 18, 2018 tarihinde *ABD'den Çok Sert Kudüs Tepkisi*, <https://www.karar.com/dunya-haberleri/son-dakika-abden-cok-sert-kudus-tepkisi-683135> adresinden alındı
- Köker, T. (2013). *Obama Aracı Oldu İsrail Özür Diledi*. 11 14, 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/obama-araci-oldu-israil-ozur-diledi-22878720> adresinden alındı
- Kurt, O. (2013:129). 12 12, 2018 tarihinde <file:///C:/Users/faruk.ozbay.HKU/Pictures/Desktop/186969.pdf> adresinden alındı
- Kurtoğlu, R. (2010). *ABD Siyaset Stratejisinde Evanjelist-Kabalist felaket filmleriyle Psikolojik Savaş Operasyonları ve Türkiye*,
- Lekesiz, Ö. (2017). *Asıl Mesele Arzı Mevud mu?* 08 12, 2018 tarihinde <https://www.yenisafak.com/yazarlar/omerlekesiz/asil-mesele-arz-i-mevud-mu-2040223> adresinden alındı
- Mert, R. (2017). *Mitolojik ve dini bağlamda kutsal bir mekan olarak Kudüs Yayınlanmamış Doktora Tezi*. içinde Samsun: TC Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, .
- Mert, R. (2017). *İslam Geleneği Açısından Kudüs*, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 269.
- MFA. (2017). 05 30, 2018 tarihinde *Kudüs İçin Özgürlük Konulu İstanbul Deklarasyonu*, <http://www.mfa.gov.tr/iit-olaganustu-zirvesi-kudus-icin-ozgurluk-konulu-istanbul-deklarasyonu.tr.mfa> adresinden alındı
- Michaud, F. (2011). G. Kırpık içinde, *Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları*. Ankara: Lotus Yayınları,.

- Milligazete. (2010). 05 30, 2018 tarihinde *Baharın İlk Çiçeği*,
<https://www.milligazete.com.tr/haber/1151689/milli-gorus-bir-medeniyet-projesidir>
adresinden alındı
- Milligazete. (2010). 01 18, 2018 tarihinde *Milli Görüş Bir Medeniyet Projesidir*,
<https://www.milligazete.com.tr/haber/1151689/milli-gorus-bir-medeniyet-projesidir>
adresinden alındı
- Milligazete. (2014). 03 18, 2018 tarihinde
<https://www.milligazete.com.tr/haber/995882/kibris-baris-harekati-milli-gorusun-zaferidir> adresinden alındı
- Milligazete. (2017). 09 19, 2018 tarihinde *İslam Konferansı Örgütü Nedir*,
<https://www.milligazete.com.tr/haber/1244858/islam-konferansi-orgutu-nedir>
adresinden alındı
- Mynet. (2017). 11 07, 2018 tarihinde *Trump'ın Kudüs Kararına Tepkiler Büyüyor*,
<https://www.mynet.com/trumpin-kudus-kararina-tepkiler-buyuyor-110103540701>
adresinden alındı
- NTV. (2017). 09 15, 2018 tarihinde *İsrail Başbakanı Netanyahu'dan Trump Yönetimine Övgü*
https://www.ntv.com.tr/dunya/israil-basbakani-netanyahudan-trump-yonetimine-ovgu,Jihb_rDcwk2uiH3xMyXbPw adresinden alındı
- NTV. (2017). 05 30, 2018 tarihinde *Trump Ortadoğu barışını niçin damadı Kushner'a emanet etti*
<https://www.ntv.com.tr/dunya/trump-ortadogu-barisini-nicin-damadi-kushnera-emanet-etti,aexzoZdnsE69SzY0RO6pjA?> adresinden alındı
- Ojalvo, D. (2017). 03 18, 2018 tarihinde *Sultan II. Abdulhamid ve Theodor Herzl*,
http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-102963-sultan_ii_abdulhamit_ve__theodor_herzl.html adresinden alındı
- Ojalvo, D. (2017). *Hz. İbrahim Camii ve Atalar Kabri*. 12 12, 2018 tarihinde
http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-103806-hazreti_Ibrahim_camii_ve_atalar_kabri.html adresinden alındı
- Oran-Çoban F (2017). *Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6 s.3 .2031
- Oral, S. (2007). *Siyasi Tarih*, Ankara, İmge Yayınevi

- Orkcu, Ö. (2018). *Yakın Tarihin Utancı Srebrenitsa Katliamı*. 12 28, 2018 tarihinde <https://www.bik.gov.tr/yakin-tarihin-utanci-srebrenitsa-katliami> adresinden alındı
- Öke, M (2006). *Osmanlı İmparatorluğu Siyonizm ve Filistin Sorunu*, Marife, sayı: 1, s.261
- Özdağ, Ü. (2008). *İstihbarat Teorisi* (s. 31). içinde Ankara: Kripto Yayınevi.
- Özdoğan, M. (2014). *İstihbarat ve Dış Politika*. 01 10, 2019 tarihinde <https://www.yenisafak.com/hayat/istihbarat-ve-dis-politika-603196> adresinden alındı
- Özkan, A.R. (1998). *Fundamentalist Hıristiyanlık Yedinci Gün Adventizmi*, Ankara: Seba Yayınları.
- Öztürk, H. (2015). *Asimetrik Savaşta Medyanın Algı yönetimi Politikası. Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* , C.1 S.2.
- Resullerin İşleri. (1-9). 08 09, 2018 tarihinde *Resullerin İşleri*, <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1614&mc=2&sc=1585> adresinden alındı
- Sabah. (2018). 05 25, 2018 tarihinde *Fanatik Yahudilerin Mescidi Aksaya Baskınları Sürüyor*, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2018/12/10/fanatik-yahudilerin-mescid-i-aksaya-baskinlari-suruyor> adresinden alındı
- Shaath, N. (2006). 01 10, 2019 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2005/oct/07/iraq.usa> adresinden alındı
- Sputniknews. (2016). 08 26, 2018 tarihinde *Trump'tan İsrail'e Ben Yönetimi Alana Kadar Sabredin*, <https://tr.sputniknews.com/abd/201612281026532044-trump-israil-baskanlik-sabir/> adresinden alındı
- Sputniknews. (2017). 04 24, 2018 tarihinde *ABD'nin Yeni Büyükelçisi David Friedman Oldu*, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201703301027864446-abdnin-yeni-buyukelcisi-david-friedman-oldu> adresinden alındı
- Sputniknews. (2017). 06 22, 2018 tarihinde *AB Trump'ın Kudüs Açıklamasından Endişe Duyuyor*, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201712071031294120-ab-trump-kudus-aciklamasindan-endise-duyuyo> adresinden alındı
- Sputniknews. (2018). 12 13, 2018 tarihinde *Tarihe Geçen Kanlı Açılış*, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201805141033430547-abd-kudus-buyukelciligi-aciliyor-gazdede-olu-yarali> adresinden alındı
- Sputniknews. (2018). 12 11, 2018 tarihinde *Erdoğan Sırbistan ve Bosna'yı Barıştırmaya Çalışıyor*, <https://tr.sputniknews.com/analiz/201801301032038651-erdogan-sirbistan-bosna-baristirmaya-calisiyor/> adresinden alındı

- Stratejikortak. (2017). 01 14, 2018 tarihinde *10 Madde ile Kıbrıs Barış Harekatında neler oldu*, <https://www.stratejikortak.com/2017/07/kibris-harekati-bilinmeyenleri.html> adresinden alındı
- Şama, E. (2015). *Haçlı Seferleri ve Kudüs'ün İşgali*. 08 18, 2018 tarihinde <https://www.milligazete.com.tr/makale/851901/ekrem-sama/hacli-seferleri-ve-kudusun-iskali> adresinden alındı
- Taştekin, F. (2017). 04 19, 2018 tarihinde *Orta Doğu'da Barışı Öldürmek İçin Mükemmel Zamanlama* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42261350> adresinden alındı
- TDK. (2018). 07 12, 2018 tarihinde <http://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tekvin. (12:5-7). Kolektif içinde, *Kitabı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Yayınları.
- Timeturk. (2017). 12 29, 2018 tarihinde *Gazze Saldırısının Detayları: İsrail Kimyasal Silah Kullandı*, <https://www.timeturk.com/gazze-saldirisinin-detaylari-israil-kimyasal-silah-kullandi/haber-765910> adresinden alındı
- Tomar, İ. (2002). *Memlukler Dönemi* (s. 333). içinde Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi.
- Trthaber. (2017). 08 28, 2018 tarihinde *Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dan Kudüs Oylaması Sonrası İlk Mesaj*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-recep-tayyip-erdogandan-kudus-oylaması-sonrası-ilk-mesaj-344075.html> adresinden alındı
- Trthaber. (2018). 01 17, 2019 tarihinde *Mısır, Refah Sınır Kapısını Kapattı*, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/misir-refah-sinir-kapisini-kapatti-375652.html> adresinden alındı
- Trthaber. (2018). 11 12, 2018 tarihinde *Fransa'dan ABD'nin Kudüs Kararına Tepki*, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/fransadan-abdnin-kudus-kararina-tepki-365373.html> adresinden alındı
- Trthaber. (2018). 10 11, 2018 tarihinde *Selahaddin Eyyubi Kudüs'te 88 yıl süren Haçlı Egemenliğine Son Verdi*, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/selahaddin-eyyubi-kuduste-88-yil-suren-hacli-egemenligine-son-verdi-387386.html> adresinden alındı
- Turgut, S. (2018). 01 10, 2019 tarihinde *Evanjelicler'in Türkiye Hakkında Tehlikeli Yalanı*, , <https://www.haberturk.com/yazarlar/serdar-turgut-2025/1977973-evanjeliclerin-turkiye-hakkında-tehlikeli-yalani> adresinden alındı
- Türkan, A. (2013). 08 16, 2018 tarihinde *Anahtarını İki Müslüman Ailenin Koruduğu Kilise: Kıyamet Kilisesi* <https://www.academia.edu/9919310/Anahtar> adresinden alındı

- Uğurluel, T. (2017). *Arzın Kapısı Kudüs Mescid-i Aksa*. İstanbul: Timaş Yayınevi.
- Uzdu, H. (2016). *Türk Sineması'nda Din İmgesi Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Bakış Denemesi*. Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 5.
- Uzer, U. (2011). *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım, Ortadoğu Etütler* , Cilt 2, Sayı 2,.
- Uzer, U. (2017). - *Filistin Araştırmaları Dergisi* , s.2.
- Uzun, M. (2017). *Baharın İlk Çiçeği*. İstanbul: Ravza Yayınları .
- Yenişafak. (2013). 12 02, 2018 tarihinde *Erbakan D8'i kurmak için Direndi*,
<https://www.yenisafak.com/politika/erbakan-d-8i-kurmak-icin-direndi-494293>
adresinden alındı
- Yenişafak. (2017). 02 09, 2018 tarihinde *Trump'ın Terör Listesi Pentagon'u Kaygılandırıyor*,
<https://www.yenisafak.com/dunya/trumpin-teror-listesi-pentagonu-kaygilandiriyor-2610368>
adresinden alındı
- Yenişafak. (2017). 08 29, 2018 tarihinde *Evanjelicler Kıyamet Bekliyor*,
<https://www.yenisafak.com/dunya/evanjelikler-kiyamet-bekliyor-2905663>
Evanjelicler kıyamet bekliyor adresinden alındı
- Yenişafak. (2018). 12 27, 2018 tarihinde *ABD'nin Kudüs Kararının Birinci Yılı*,
<https://www.yenisafak.com/dunya/abdnin-kudus-kararinin-birinci-yili-3413516>
adresinden alındı
- Yeşu. (1-6). 08 09, 2018 tarihinde Kutsalkitap.net: <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?mc=1&sc=196> adresinden alındı
- Yılmaz, M. (2018). *Medeniyetler Çatışması, Samuel P. Huntington*. içinde İstanbul: Vadi Yayınları.
- Yılmaz, S. (2015). *Yeni Avrasyacılık ve Rusya, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* .
- Yılmaz, S. (2016). 12 06, 2018 tarihinde *Rusya'nın Kudüs Politikası ve Ortodoksluk*,
https://www.academia.edu/38098008/Rusyan%C4%B1n_Kud%C3%BCs_Politikas%C4%B1_ve_Ortodoksluk
adresinden alındı
- Yılmaz, S. (2017). 03 15, 2018 tarihinde *Rusya'nın Kudüs Politikası Bağımsız mı*,
<https://www.yenisafak.com/hayat/rusyanin-kudus-politikasi-bagimsiz-mi-2926902>
adresinden alındı
- Yılmaz, S. (2018). 06 30, 2018 tarihinde *Rusya'nın Kudüs Politikası ve Ortodoksluk*,
https://www.academia.edu/Rusya'nın_Kudüs_Politikası_ve_Ortodoksluk
adresinden alındı

Yılmaz, S. (2015). *Yeni Avrasyacılık ve Rusya*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, c:34.

Yılmaz, S. (2017). *Yeni Avrasyacılık ve Rusya*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi , sayı:34.

Yüksel, O. (2013). *Arap baharı ve Sosyal Medya*. 02 13, 2018 tarihinde <http://politikakademi.org/2013/07/arap-bahari-ve-sosyal-medya/> adresinden alındı

Yürekli, M. (2012). 02 07, 2018 tarihinde *Geleceğin Süper Gücü İslam Birliği*, <http://www.haber7.com/yazarlar/mustafa-yurekli/956571-gelecegin-super-gucu-islam-birligi> adresinden alındı

